

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

DENİZLİ

Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı: 40

OSMANLI ve CUMHURİYET ARŞİV BELGELERİNDE DENİZLİ

BENİM NÂÇİZ
VÜCUDUM ELBET
BİR GÜN TOPRAK
OLACAKTIR, AMA
TÜRKİYE
CUMHURİYETİ
İLELEBET PAYIDAR
KALACAKTIR...

GEÇMİŞTEN
GÜNÜMÜZE
DENİZLİ
DERGİSİ

ÖĞRENCİLERİMİZE
BURLAR

SOSYAL
ETKİNLİKLER ve
GEZİLER

EĞİTİM ve KURLAR

SANATA DESTEK ve
DOĞAYA SAYGI

CAFER SADIK ABALIOĞLU
EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI

Geçmişten Günümüze
DENİZLİ

CAFER SADIK ABALIOĞLU
EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI

ADINA İMTİYAZ SAHİBİ
M. Ali Abalıoğlu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ömer Gökmen

YAYIN DANIŞMANI
Prof. Dr. Önder Göçgün

EDİTÖR
Prof. Dr. Süleyman İnan

ÖZEL SAYI EDİTÖRÜ
Muzaffer Çetin

YAYIN KURULU
Önder Göçgün
Ömer Gökmen
Süleyman İnan
Metin Türkteş
Şerif Kutludağ
Faruk Inceoğlu

KOORDİNATÖR
M. Ercüment Erdem

TASARIM - UYGULAMA
MACART AJANS
Grafik • Fotoğraf • Web

BASKI
Ata Matbaacılık
ve Tuh. San. Tic. Ltd. Şti.
Adatepe Mh. 3/19 Sk. No:11
(B.E.G.O.S.) Buca / İZMİR

İLETİŞİM
Sümer Mahallesi
Çal Caddesi No: 116
Denizli
Tel : 0 258 268 28 50
Fax : 0 258 268 28 55
www.csavakfi.org.tr

BASKI TARİHİ
HAZİRAN 2014

YAYIN TÜRÜ
Yerel süreli

Dört aylık yerel tarih ve kültür dergisi

<http://dergi.csavakfi.org.tr>

Yazılar, yazarların yasal sorumluluğu altındadır. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar iade edilmez. Dergide yayımlanan yazı ve görsel materyallerin tamamının veya bir kısmının yeniden yayımlanması için izin gerekmektedir. Kaynak göstermeden alınamaz ve çoğaltılamaz.

Dergi ücretsizdir.

EDİTÖRDEN

Merhaba,

Antik kentler özel sayımızdan sonra 2014 yılının ikinci özel sayısı “Osmanlı ve Cumhuriyet Arşiv Belgelerinde Denizli” ile yine sizlerleyiz.

Bu sayımızda; inişli çıkışlı hayatıyla Başkapıcıbaşı Tavaslı Osman Ağa’yı belgeleriyle anlattık. Denizli’de de bir dönem faaliyet göstermiş olan Halkevleri’nin kuruluşu ve faaliyetlerini görseller ve belgeler ile sunduk. Osmanlı’nın eğitim hayatında önemli yeri olan medreseleri, Acıpayam ve Buldan Kaymakamlıkları da yapan hiciv üstadı Şair Eşref’i ve Osmanlı’nın son dönemdeki bilim ve devlet adamı Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır’ı anlattık.

Bu özel sayının editörlüğünü üstlenen Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nde görev yapan arşiv uzmanı Muzaffer Çetin’e ve diğer yazarlara teşekkür ediyoruz.

Tarihin arşiv belgeleri arasından sizlere keyifli okumalar dileriz...

Süleyman İNAN

İÇİNDEKİLER

4-15 Başkapıcıbaşı Tavaslı Osman Ağa
Muzaffer Çetin - Nurkadın Esra Çetin

16-21 Halkevlerine Genel Bakış
Aybala Çetin

22-37 İkra ile Başlayan Bir Din ve Denizli Medreseleri
Ali Yıldız

38-43 Acıpayam ve Buldan Kaymakamlıkları da Yapan, Hiciv Üstadı Şair Eşref
Muzaffer Çetin

44-48 Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır
Muzaffer Çetin - İbrahim Öztürk

KIRKINCI SAYIMIZLA MERHABA

Özel sayılarımızın üçüncüsü ile sizlerle birlikte olmanın sevinç ve mutluluğunu yaşamaktayız. Hani dualarımızda üçler beşler yediler kırklar Hu erenler diyelim deriz ya; nice yeni kırklara ulaşmak temennisiyle. Her türlü hizmetin en iyisine layık olan Denizlili hemşehrilerimizi geçmişleri ile buluşturmak için elimizden gelen gayreti göstererek bu sayıyı hazırladık.

Denizli hakkında araştırılacak o kadar çok konu ve belge var ki, karar vermekte zorlanıyoruz. Sadece Osmanlı Arşivi'nde ulaşabildiğimiz yüz yirmi bin, Cumhuriyet Arşivi'nde otuz bin belge var. Bunların dışında Vakıflar, ATESE, TİTE, Meşihat, vd. arşivlerde Denizli hakkında ne kadar belgemizin olduğunu bile bilmiyoruz. Bu kadar bol kaynak olunca o kadar çok konu oluyor, hangi konuları işleyeceğimize karar vermekte hayli zorlanıyoruz.

Denizli'nin hatta Ege Bölgesi'nin yetiştirdiği büyük devlet adamı ve kumandan Başkapıcıbaşı [Padişahın en güvendiği devlet adamlarına verilen rütbe] Tavaslı Osman Ağa'nın hayatı ve yaptıkları hakkında kısa bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Osman Ağa hakkında o kadar çok belge ve kaynak var ki, hayatını baştan sona düzgün bir şekilde ele almak için en az bin sayfalık bir kitapla ancak derli toplu olarak anlatılabilirdi. Tavas, Denizli ve Muğla Voyvodalığı, Çeşme Yakası, Marmaris ve Belgrad Muhafızlığı, Tolcu [Romanya], Mora ve Edremit'teki Yunan İsyanları'nın bastırılması, kalyon inşaları, Muğla Kaymakamlığı gibi daha birçok görevlerde bulunmuş; Mısırlı İbrahim Paşa'ya karşı tavır alan Anadolu'daki tek ayandır. Tavaslı Osman Ağa'nın Padişah II. Mahmud'un davetiyle -tespit edebildiğimiz- üç görüşmesi vardır. Osman Ağa ve yaptıkları hakkında on beş bin civarında belge var. Bu zorlu konuyu kızım Nurkadın Esra Çetin ve Necat Çetin'le toparlamaya çalıştık.

İkinci konu olarak enkaz haline getirilen Osmanlı'dan yepyeni bir devlet kurulmasını sağlayan Türk Ocakları'nın yerine kurulan Halkevleri'ni araştırdık. Araştırmayı kamu yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının yeri hakkında araştırma ve incelemeler yapan Aybala Çetin hazırladı. Halkevlerinin kuruluş süreci, gayesi, yaptığı faaliyetleri Denizli'deki halkevlerinden örneklenirerek ışık tutmaya gayret ettik.

Bu sayımızda 36. Sayıdaki özel sayımız için hazırladığımız ancak diğer konulardan yer kalmadığı için yayımlayamadığımız Denizli Medreseleri'ni Ali Yıldız Bey hazırladı. Türk Eğitim Tarihi'nde medreselerin yeri, kuruluşu, gelişim süreci, çeşitleri, eğitim sistemi, bozulması, suhte [öğrenci] isyanları ile Osmanlı'nın batı tarzındaki okullara geçiş sürecini anlatmaya çalıştık.

Dördüncü konu olarak edebiyatımızda hiciv sanatının ustası olan Şair Eşref'in Devlet Adamlığı ve görev yerlerini araştırdık. Acıpayam (1893) ve Buldan (1894) kaymakamlıkları da yapan Mehmed Eşref Efendi'nin hayat hikayesi ve görev yerlerini zevkle okuyacağınızı ümit ediyorum.

Bu sayımızda son konu olarak, hemen her evde bulunan Hakk Dini Kur'an Dili'nin yazarı Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır'ın hayatını ve 1925 yılında bu eseri yazmak için İstiklal Marşımızın Yazarı Mehmed Akif Ersoy'la Diyanet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan mukaveleyi ve şartlarını Araştırmacı Yazar Emekli İmam-Hatip İbrahim Öztürk Bey'le hazırladık.

Bu sayımızın hazırlanmasına teşvik eden ve desteklerini her zaman devam ettiren Dergimizin İmtiyaz Sahibi Sayın Mehmet Ali Abaloğlu Bey'e şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca sayının hazırlanmasında emeği geçen yukarıda isimlerini saydığım yazarlarımıza, Abaloğlu Vakfı'ndan Sema Yılmaztürke, tasarımda emeği geçen MACART AJANS çalışanlarına, fotoğraflarıyla destek olan Zeki Akakça'ya, belgelerin temininde Hüseyin Çetin ve Mehmed Yağcı'ya ve çalışmalarımız esnasında sabırla destek veren aileme ayrıca teşekkür ediyorum.

Yeni konularla yeni sayılarımızda buluşmak dileğimizle...

Muzaffer Çetin
Beylikdüzü İstanbul, 2014

BAŞKAPICIBAŞI TAVASLI OSMAN AĞA

منه الى اول طلبة العلم في دار الفقه
في دار الفقه في دار الفقه

[illegible]

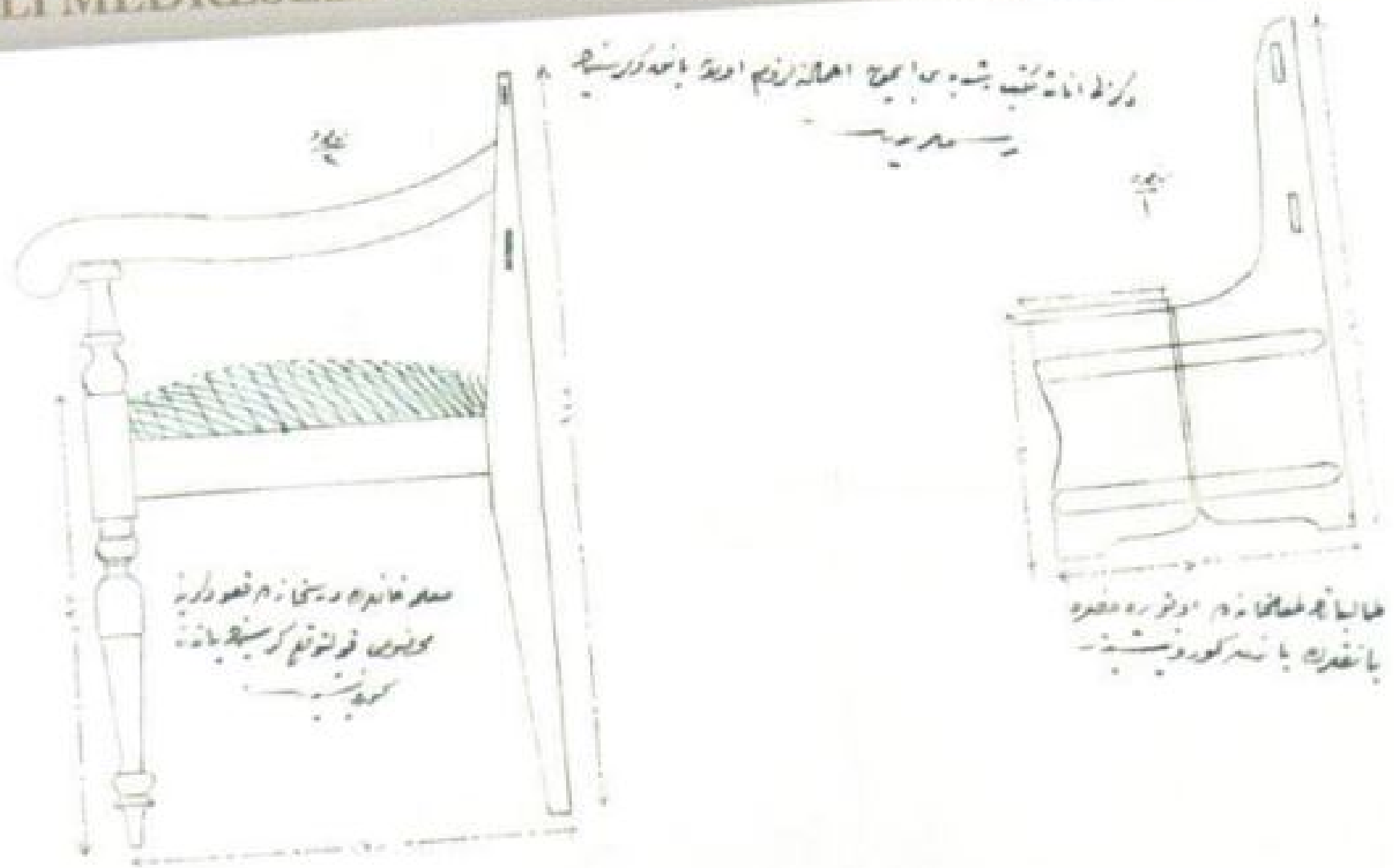
23-BOA-C. AS, 22828-1

HALK EVLERİ

1950'ye kadar Denizli Halkevi olarak kullanılan bina
daha sonra Belediye binası olarak hizmet vermiştir.

DENİZLİ MEDRESELERİ

شروع مؤرخہ جہانگیر کے دربار میں فروری ۱۶۰۲ء

BOA-MF.MKT.862.26-6

HİCİV ÜSTADI ŞAİR EŞREF

[illegible]

A photograph of a document featuring a purple circular seal with Arabic calligraphy and a rectangular stamp with a circular emblem and Arabic text. The document also contains handwritten Arabic text.

BOA-I.DH.1311.S-2.5

ELMALILI MEHMED HAMDİ YAZIR

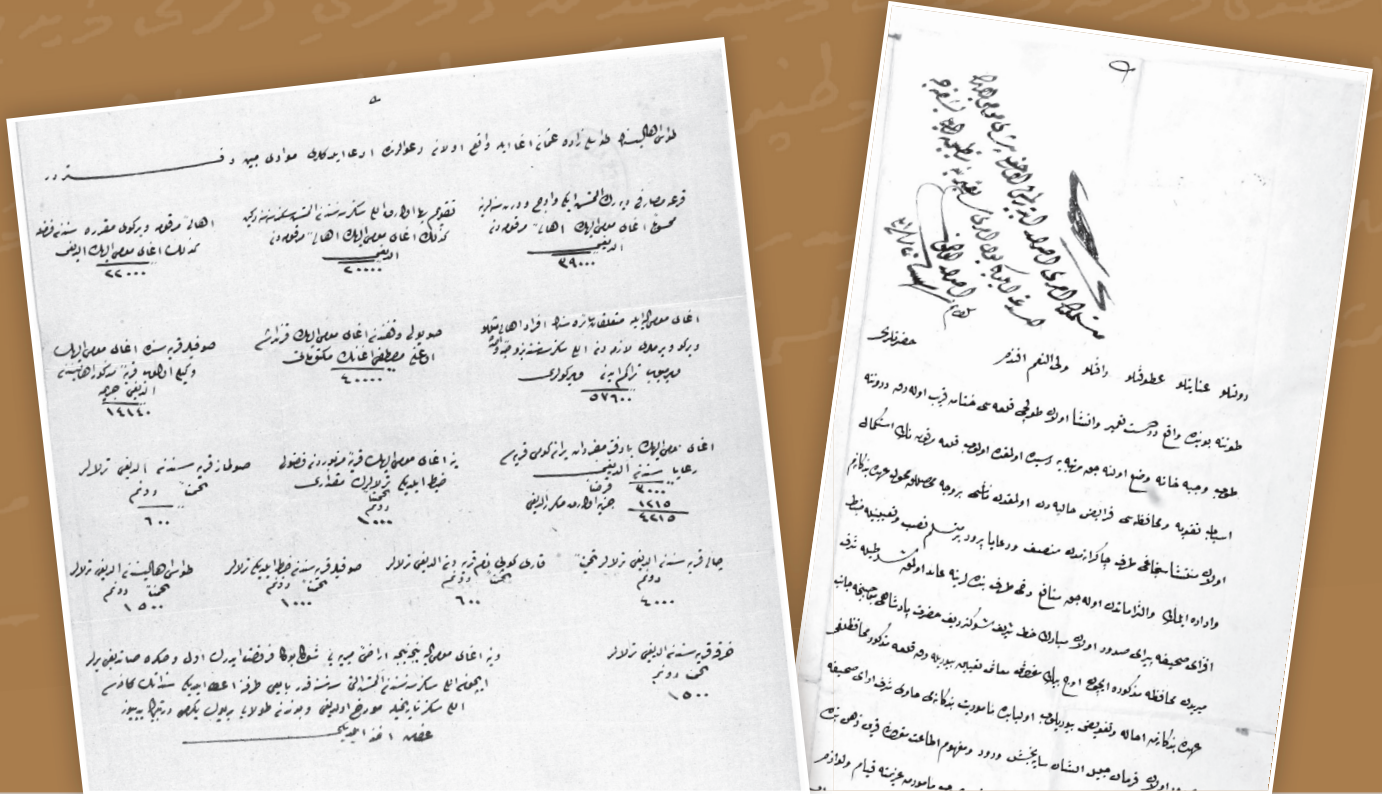
[illegible]

BCA-030-0-010-000-000-26-149-18,1

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında

TAVAS, DENİZLİ ve MUĞLA VOYVODASI; ÇEŞME YAKASI ve BELGRAD MUHAFAZISI; MENTEŞE MÜTESELLİMİ; MUĞLA KAYMAKAMI BAŞKAPICIBAŞI TAVASLI OSMAN AĞA (1775?-1853)

Muzaffer ÇETİN - Nurkadın Esra ÇETİN

Türk Milleti Allah'ın verdiği güzel hasletlerle donatılmış necip bir millettir. Tarih sahnesine çıktığı günden beri her döneminde doğruluk, adalet, cesaret ve ahlak abidesi olmuştur. Temas kurduğu dost düşman diğer bütün milletler tarafından bu özellikleri her zaman takdir edilmiştir. Türk Milleti hakkında en eski yazılı bilgiler Çin kaynaklarında mevcuttur. Hemen her dönemlerinde savaş halinde ve düşmanca tutumlar içinde olmalarına rağmen Çinliler Türklerin asaletini takdir etmişlerdir. Diğer kaynaklarda da Türkler her zaman takdir edilmişlerdir. Çünkü Türkler bağımsızlığına düşkün onuru için

yaşayan bir toplumdur. Çalışkan ve üretken bir topluluktur. Hiçbir zaman asalak yani sömürgeci bir toplum olmamıştır. İdaresi altına aldıkları toplumlara insanca yaşama imkânı sunmuş, din, dil ve sosyal yaşantılarına müdahale etmemiştir.

Dünyanın en büyük medeniyetlerini kuran Türkler, askeri becerilerinin yanı sıra bilim, sanat ve teknikte dünyanın en büyük ustalarını yetiştirmiştir. Oğuz Kağan, Attila, Alpaslan, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman, Farâbî, İbn-i Sinâ, Birûnî, Cemşit, Ebubekir er-Razi, İmam Matûrîdî, Buhari, Mimar

Sinan, Merkez Efendi, Hezarfen Ahmed Çelebi, II. Abdulhamid, Atatürk ve daha isimlerini sayamadığımız niceleri...

Ancak on yedinci asırdan itibaren Türk Milleti bilim ve teknik alanında hızla gerilemeye başladı. Bunun sebebi yanlış politikalar olarak geçirilebilir. Yalnız şunlara değinmek gereklidir. Fatih dönemindeki Çandarlı hadisesinden sonra kullanılmaya başlanan devşirmelerin devlet yönetiminde kullanılması ilk önceleri düzgün bir şekilde uygulandığı için çok verimli olmuştur. Daha sonraları devlet mekanizması tamamen devşirme ve dönmelerin eline geçince

Osman Ağa'nın hayatı, gerçekten incelenmeye değer ayrıntılar içerdiği gibi, günümüz insanı tarafından değerlendirilmesi gereken birçok dersleri de ihtiva eder.

"Etrak-ı bi-idrak" demekten geri durmamışlar ve Türkleri devlet yönetimi ve ekonomisinden tamamen uzaklaştırmışlardır. Kanunî'nin Avrupa'daki Haçlı Birliği'ni bozmak için Fransızlara verilen imtiyazlara; sonraki dönemlerde yeni imtiyazlar ve yeni devletler eklenerek devam ettirilmesi ekonomimizi çökertmiştir. 1538'deki suhte isyanı ile medreselerdeki okutulan pozitif bilimlerin yasaklanması ve mevcut bilim adamlarının idam ve sürgün edilmeleri eğitimi bitirmiştir. Mevcut medreselerdeki eğitimin çeşitliliği ve kalitesi her geçen gün azalmıştır.

Bu gelişmeler altında Türkler adına tutunmaya çalışan şahsiyetlerden birini inceleyeceğiz. Devlet ve millet sevdalısı nice emsalleri gibi Tavaslı Osman Ağa da çok çileler çekmiştir. Ancak hepsinden daha acı ve üzücü olan bu gün bile bazı tarihçi meslektaşlarımız tarafından² eşkıya ve zalim olarak nitelendirilmesidir. Elimizden geldikince ve tamamen arşiv belgeleri ışığında yaptıklarını tarih kronolojisi şeklinde anlatmaya çalışacağız.

Osmanlı Tarihi'nde, kahraman eşkıya olarak bilinen ya da eşkıya iken kahraman olarak yansıtılan birçok şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetlerin hayat hikâyeleri veya yaptıkları işler, tarih

kitaplarında pek yer almamaktadır. Onların yaptıkları şeyler, arşivlerin tozlu raflarında, gün ışığına çıkacağı anı bekleyip dururlar. İşte bunlardan birisi de Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Hırka köyünden çıkan Tavas Ayanı, Denizli Voyvodası, Belgrad Muhafızı, Çeşme Muhafızı, Menteşe Mütesellimi ve Menteşe Kaymakamı Tavaslızade Osman Ağa'dır. Tavaslızade Osman Ağa, Tavaslı Ömer Ağa'nın oğludur. Dedesi Tavas Ayanı Ahmed Ağa'dır.³ Osman Ağa'nın hayatı, gerçekten incelenmeye değer ayrıntılar içerdiği gibi, günümüz insanı tarafından değerlendirilmesi gereken birçok dersleri de ihtiva eder.

Tavaslı Osman Ağa'nın doğum tarihini tam olarak şimdi bilemiyoruz. Ulaştığımız belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1775 veya 1780'li yıllarında doğmuş olduğu tahmin edilebiliriz. Varlıklı ve elit bir ailenin mensubudur. Babası Tavaslı Ömer Ağa, Tavas Ayanı'dır. Ömer Ağa Tavas Ayanlığı ve Menteşe Mütesellimliği ve Aydın Muhassıllığı yapmıştır. Bu görevleriyle birlikte Bodrum Tersanesi'nde kalyon yaptırmakla da meşguldür⁴. Tavaslı Ömer Ağa'nın H. 1205 M. 1790 yılında Kelleci Osman tarafından konağı basılarak katledilmiştir. Bu olay esnasında on dört yaşlarında olan Osman

Baskına katılanlar Ağa'yı öldürmeye kıyamamıştır. Bu baskından sonra Manisa taraflarındaki akrabalarının yanına kaçar. Orada beş yıl kadar kalır. Etrafına topladığı avanesiyle tekrar Tavas'a gelerek babasının koltuğuna oturur.

Tavaslı Osman Ağa ile ilgili ilk bilgiler, 1795 yılı olaylarında karşımıza çıkar. Yeniçeri ordusunun artık işe yaramadığı, eyalet ordusunun ve tımar sisteminin çöktüğü bir dönemde, çekingen ve ürkek adımlarla Nizam-ı Cedid adıyla yeni bir ordu kurma çabasında olan Padişah III. Selim, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan yerel ayanlara başvurur ve yeni orduyu desteklemelerini ister. Tavaslı Ömer Ağa Padişahın bu isteğini kabul eder. Ömer Ağa'nın öldürülmesinden sonra oğulları Osman ve Hasan'ı görevlendirir. Hakkında babasının malını alarak ve halka zulmederek firar ettiği için şikâyetler başlar. İşte Osman Ağa da bu vesileyle ilk kez tarih sahnesine çıkar⁵. 1798 yılında, kardeşi Hasan Ağa ile birlikte tüm gücünü seferber ederek, Nizam-ı Cedid Ordusu'na 500 asker gönderir. Bu desteğin karşılığında, Denizli bölgesindeki tımar gelirlerinin büyük bir kısmı Tavaslı Osman Ağa'ya bırakılır. Tahsis edilen bu gelirler karşılığında Osman Ağa'dan talep edilen şey, elbette istenildiği zaman orduya asker göndermesidir. 1800 ve 1801 yılında, Mısır seferi nedeniyle kendisinden istenilen 250 asker ve 1000 deveyi, Denizli ve çevresini istila eden çekirge felaketi sebebiyle gönderemeyen Osman Ağa, yine de ordunun masraflarına katılır ve 20 bin kuruş gibi çok yüksek bir miktarda para ödeme-yi başarır⁶. Bu yardım ve destek-

1-Şuursuz Türkler.

2-Ertas,M.Y.(2012),s.117-133. Kütükoğlu, M.(2011), s.447- 469.

3-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BAO)-C.BH.255.11818, BOA-C.BH.256.11855, , BOA-C.BH.246.11424

4-BOA-C.BH.81.3900 - , BOA-C.BH.201.9399 - , BOA-C.BH.195.9144 - 19/Ca/1199 (Hicri)

5-BOA-C.DH, 212/10595, BOA-C.AS, 939/40725, BOA-C.ZB, 22/1085, BOA-C.ML, 755/30750

6-BOA-C.ML, 587/24182, BOA-C.ML, 587/24184, BOA-C.ML, 587/24185, BOA-C.AS, 81/3818, BOA-C.AS.611.25762, , BOA-C.AS, 948/41131, BOA-C.AS, 1146/50946

leri İstanbul tarafından takdirle karşılanan Osman Ağa, kendisine tahsis edilen gelirlerle yenilerinin eklenmesiyle ödüllendirilir.

1818 yılına kadar bölgedeki asayiş ve güvenlik sorunlarıyla ilgilenen Osman Ağa, II. Mahmud döneminde de devlete hizmet etmeye devam eder. Sırbistan'da çıkan isyan hareketleri üzerine, bizzat II. Mahmud'un emriyle Belgrad kalesine gönderilir ve kalenin savunma işlerini düzenler. Bu yaptıklarıyla II. Mahmud'un takdirini kazanan Tavaslı Osman Ağa, İstanbul'a çağırılır ve padişah tarafından huzura kabul edilir. Kendisine, o dönemin üst düzey protokol unvanlarından biri olan "kapıcıbaşılık" rütbesi verilir⁷.

1821 yılında Osman Ağa'yı artık "Denizli Voyvodası" unvanıyla görmeye başlıyoruz. Bu rütbe, günümüzün kaymakamlık unvanına eşdeğer sayılabilir. Askeri yetenekleri II. Mahmud tarafından iyi bilinen Osman Ağa, bu sırada çıkan Yunan İsyanı'nın bastırılmasında görev alarak, bir yandan Mora'ya asker gönderir, diğer yandan da Ayvalık ve çevresinde çıkan isyanı bastırmayı başarır. Bu olaylar sırasında Çeşme Kalesi Muhafızlığı yani komutanlığı da Osman Ağa'ya verilir. Bu arada bizzat padişah tarafından kendisine donanma için bir kalyon yaptırması emredilir. Yapımı dört yıl sürecek olan bu gemi, Osman Ağa'nın kendi kişisel parasıyla yaptırılır ve donanmanın emrine verilir⁸.

1828 yılında kısa bir dönem Denizli Voyvodalığı görevinde Şeyh Mustafa bulunmaktaydı. Kardeşi Ali Ağa'da voyvoda vekili olarak görev yapıyordu. Ancak

Tavaslı Osman Ağa'nın Torununun Hırka Köyündeki Mezarı

*Beni kıl mağfiret ey rabbi yezdân
Bi-hakkı arş-ı azîm nûr-ı kur'ân
Gelîp kabrimi ziyaret iden ihvân
İdelers rubuma bir fatiha ihsân
El-merhum ve'l-mağfur
Tavaslı-zade Ömer Tahîr Ağa
Ruhuna el-fatihah ihsan
1327 [M.1911]*

bu görevi yapanlardan yani voyvoda ve kardeşinin becerisizliklerinden dolayı zalim ve gaddarca uygulamalarından Denizli ahali son derece rahatsızdır. Ahali ileri gelenleri bu rahatsızlıklarını ve şikâyetlerini İstanbul'a bildirmişler "voyvoda ve kardeşinin halka zulüm yaptıklarını" beyan ederek değiştirilmeleri yönünde dilekçeler vermişlerdir. Voyvoda Mustafa Ağa ve vekili olan kardeşi Ali hakkında şikâyetlerin artması üzerine durumunu incelemek üzere merkezden gönderilen Şerif Mehmed Nayab Efendi Denizli'ye gelir. Fakat voyvodanın zulmüne dayanamayan ve aralarında Alo'nun da bulundu-

ğu on sekiz kişi; Kadıköylü⁹ Hazinedâr Mehmed, İncirpınarlı¹⁰ Alo, Bucak köylü Kara İbrahim, Ahmedli Kethüdâsı Kara Ali, Bucak Karyeli Yörük Ali, Kadı köylü Usta Ömer Oğlu, Sarayköylü¹¹ Hacı İsa Oğlu Ömer, Saray Karyeli Uzun Hacı Beyoğlu Osman, Kadı köylü Çakır Oğlu, Kadı köylü eski Ayân İbrahim, Karcı köylü Köse Mehmed Oğlu Hacı Hüseyin, Vecdizade Hacı Süleyman, Salih Efendi, Denizli Nâibi Mehmed İzzet Efendi, Karcı köylü Hacı Emin Oğlu yine Karcı Hacı İbrahim Oğlu Çakmaklı Hacı Emir Oğlu Hüseyin, Çakmaklı Şeyh Osman); Osmanlı Arşivi belgelerine Denizli Hadisesi olarak geçen isyanı başlatmışlardır. Bu isyan devlete ve padişaha karşı değildir. Asiler, zalim ve gaddar olan idarecilerin değiştirilmesi içindir. Voyvoda konağını basmışlardır. Voyvoda Şeyh Mustafa Ağa, vekili kardeşi Ali Ağa ve kendilerini destekleyenler ise olaya siyasi bir yön vermek ve İstanbul'u ikna etmek amacıyla "Çeşme Muhafazası eski Denizli Voyvodası Tavaslı Osman Ağa'nın olayla ilgisi olduğunu ve bahsi geçen şahısların tahrikçisi" olduğuna dair bilgiler vermişlerdir. Hatta baskına katılan Kadıköylü Hazinedâr Mehmed'i Tavaslı Osman Ağa'nın hazinedarı Kadı köylü Mehmed olarak ifade etmişlerdir. Mustafa Ağa söz konusu şahısların ele geçirilip cezalandırılmaları ve fesadın daha da büyümesinin önünün alınmasını ve bunun için de şahısların sürgüne gönderilmelerini İstanbul'dan talep etmiştir. Voyvodalığın İstanbul'da bağlı olduğu Darphane Müdürlüğü'nün girişimi ve İzmir Muhafızı Hasan Paşa vasıtasıyla taraflar soruşturulmuş, "Tavaslı Osman Ağa'nın eski Denizli

7-BOA-C.AS, 545/22828, BOA-C.AS, 1/33, BOA-HAT, 1438/59098, BOA-HAT, 1438/59099, BOA-C.AS, 1149/51046

8-BOA-HAT, 1320/51501, BOA-C.AS, 562/23611, BOA-C.AS, 555/23287, BOA-C.AS.788.33412, BOA-C.HR.16.751, BOA-HAT, 716/34163, BOA-C.AS, 839/35792, BOA-C.ZB, 38/1861, BOA-HAT, 730/34732, BOA-C.BH, 163/7681, BOA-C.BH, 102/4926, BOA-HAT, 1087/44256, BOA-C.ZB, 39/1928

9-Bugün Denizli'nin Babadağ ilçesi.

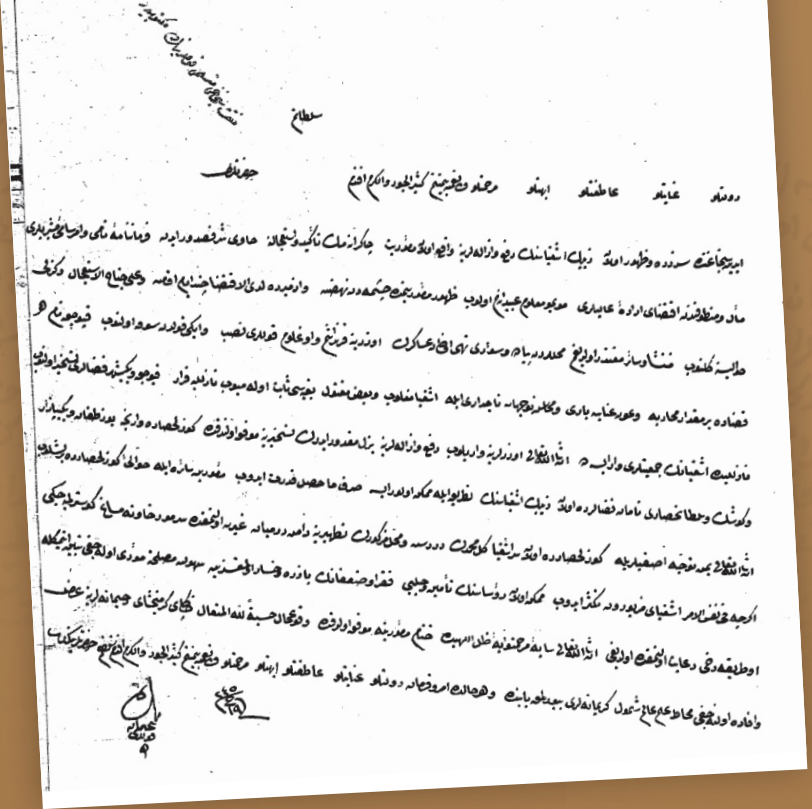
10-Denizli Babadağ ilçesinin İncirpınar Köyü.

11-Denizli'nin Sarayköy ilçesi.

Voyvodası olduğu için haylice çiftlik ahalisinin kendi taraftarı olduğu ve Mustafa Ağa'nın voyvodalığını hazmedemediği için voyvodalığı yeniden ele geçirmek ve emlakından hisse vermemek amacıyla başlayan olayların onun başının altından çıktığı, bazı kendini bilmez kimseleri ve çevre kazalardan toplanan birkaç yüz zeybeği tahrik ederek voyvodanın kethüdasını hapsedtikleri ve kendisinden haber alınamadığı" iddia edilmiştir. Böylece Osman Ağa hakkında ilk şikayetler başlamıştır. Ancak padişahın bunlara itibar etmediği Şerif Mehmed Nayab Efendi'nin raporları doğrultusunda Osman Ağa'ya tekrar Denizli Voyvodalığını verdiğinden anlaşılmaktadır¹².

Arşiv belgelerinde Aydın İhtilali diye geçen Atçalı Kel Mehmed hareketinin bastırılması için padişah fermanıyla görevlendirilmiştir. Kardeşi Hasan ve Oğlu Mehmed'le birlikte Aydın'a gelmiştir.

Yunan isyanı sırasındaki hizmetlerinin karşılığı olarak 1829 yılında Menteşe sancağı Mütesellimi olur. Voyvodalıktan daha yüksek bir rütbe olan mütesellimlik, günümüzün valilik makamıyla muadil bir makam olarak kabul edilebilir. Batı Anadolu'nun askeri ve ticari kapısı olan Çeşme Muhafızlığı'nın yanı sıra artık üç kazadan (Muğla, Tavas, Denizli) sorumlu olan Osman Ağa, daha önemli görevlere çağırılır. Bir anda en az beş kişinin zor sevk ve idare edebileceği bunca sorumluluğun altından başarı ile kalkan Osman Ağaya; bir de bölgede türeyen eşkıya ile de mücadele görevi verilir. Bunlardan birisi II. Mahmud'un yaptığı reformlara "gâvur icadı" diyerek isyan eden Atçalı Kel Mehmed'dir ki; Güzelhisar¹³ ordusuyla ele geçirmiştir¹⁴.

BOA-HAT.466-22825-C-1 [16 Aralık 1829]
Menteşe Mütesellimi Tavaşlı Osman'ın II. Mahmud'a gönderdiği mektubudur

Aydın Sancağı'nda ortaya çıkan zeybek eşkriyasının defedilmesi için tarafınızdan gönderilen fermanı aldım. Görev yapmakta olduğum Çeşme'den [Çeşme, İzmir] Denizli ve Muğla'ya giderek muktedir olduğum mahallerden piyade ve süvari ne kadar asker toplayabildiysem kardeşim ve oğlumla iki koldan hareketle Kuyucak kazasına girdik. Kuyucak ve Yenisehir'deki eşkıyaları temizledik. Nazilli'deki eşkıya cemiyetlerini de inşaallahu te'âlâ üzerlerine varılıp def ve etkisiz hale getirmeye muktediriz. Aydın'a varınca yüz doksan, Yenipazar, Köşk ve Sultanhisar kazalarındaki zeybek eşkriyasının temizlenmesi için ne gerekiyorsa yapacağız. Diğer mahallerden gelen birliklerle Aydın'da birleşeceğiz. Aydın'da bulunan eşkıya başı Kel Mehmed'in yakalanarak bu şehri eşkıya elinden kurtaracağız. Şayet eşkıya çatışma olmadan kendiliğinden teslim olması için de gerekli girişimleri yapacağız. Biz her zaman padişahımızın emrinde onun yükselmesi ve devletin devamlı olması için dualer ediyor ve bu uğurda çalışıyoruz.

Tekrar huzura Kabul edilerek Padişah tarafından verilen görevleri yetiştirmek için uğraşan Osman Ağa¹⁵ 1832 yılında Mısır'da başlayan ve Osmanlı Devleti için parçalanmanın başlangıcı sayılan Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı patlak verir. Osman Ağa'nın görevlerine yenileri eklenir. Kendisi önce Mısır gemilerine karşı tedbir alması için Marmaris muhafızlığıyla görevlendirilir. Bir yıl sonra ise, Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasında Mısır Ordusu Anadolu'ya girer. Osmanlı Ordusu'nu üst üste mağlup ederek Kütahya'ya kadar ilerleyen Mısır Ordusu'na karşı savaşma emri alır. Her türlü olumsuzluğa rağmen

Osman Ağa, II. Mahmud'dan aldığı emre sonuna kadar itaat eder. Suriye'den itibaren güney ve orta Anadolu'daki tüm idari ve askeri erkân ve komutanlar İbrahim Paşa'ya itaat ederler. Hatta bazıları casusluk bile yaparlar. Bunların aksine Osman Ağa, sonuna kadar padişaha bağlı kalır ve İbrahim Paşa'ya itaat etmez. İbrahim Paşa'nın askerleri için istediği hayvan ve erzak talebine karşı "Sana bir habbe [tane] buğday ve bir dirhem [gram] lahim [et] bile vermem" diyen Osman Ağa hakkında idam fermanı gönderilir. İbrahim Paşa buna rağmen itaat etmeyen Osman Ağa'yı etkisiz hale getirmek için konağında oturmamak ve hiç bir

12-BOA-HAT.640.31512/Z, BOA-C.BH, 53/2514, BOA-D.MKF.NZE.d, BOA-HAT, 669/32673, BOA-HAT, 724/34453

13-Aydın il merkezi.

14-BOA-HAT. 466.22825/C, BOA-HAT.466.22830/Ç, BOA-C.DH, 139/6906, BOA-C.ZB, 76/3780, BOA-C.ZB, 29/1420

15-BOA-HAT.1425.58346, BOA-C.AS, 719/30150, BOA-C.AS.297/12305, BOA-HAT.502/24637

Hırka Camii

şeye karışmamak şartıyla af ettiğini bildirir. Ancak Osman Ağa, İbrahim Paşa'nın bu manevrasına itibar etmez¹⁶.

1833 yılında isyancı İbrahim Paşa ile II. Mahmud arasında imzalanan Kütahya Antlaşması'nın ardından, İbrahim Paşa, Tavaslı Osman Ağa'nın idam edilmesini ister. Daha sonra padişahın araya girmesiyle affedilir. II. Mahmud'a olan bu bağlılığı bizzat padişah tarafından da övülen Osman Ağa'nın gelirleri iki katına çıkarılarak ödüllendirilir. Osman Ağa bir yandan da "Asakir-i Mansure" adıyla kurulan ordunun kuvvetlendirilmesi için çalışır ve bölgeden topladığı askerleri İstanbul'a gönderir. Kalyon inşasına da devam eder¹⁷.

Osman Ağa'nın Padişah'a olan bu bağlılığı, başına büyük dertler açacaktır. Tavaslı Osman Ağa, bu çalışma ve gayretlerine devam etmesine rağmen inşa ettiği kalyonların parası kendisini çekemeyen Osmanlı bürokrasisi tarafından geciktirilmekteydi. Bu durumu oğlu Mehmed vasisıyla Padişah II. Mahmud'a

bildiren Osman Ağa, Kalyon inşasından aflarını talep etmekteydiler¹⁸. Artık yarı bağımsız hale gelmiş Mısır yöneticileriyle onları destekleyen İstanbul'daki bürokratların baskıları sonucu 1836 yılında ilk defa görevinden alınır. Ancak kendisine isnat edilen suçların asılsız olduğu ortaya çıkınca, bir yıl sonra görevine iade edilir. Osmanlı bürokrasisi diğer ayanlar gibi Osman Ağa'yı da haritadan silmeye çalışmaktaydı. Bu sebeple bölgeden uzaklaştırmak için İstanbul'da Bimarhane inşa ettirmek bahanesiyle İstanbul'a çağırdılar. Oğlu Mehmed vekil olarak Mentеше Kaymakamlığını idare ediyordu¹⁹.

Tam bu sırada Tavaslı Osman Ağa'nın kıymetini ve karakteri iyi tanıyan II. Mahmud ölür ve tahta Abdülmecid çıkar. Tanzimat Fermanı'yla birlikte devlet mekanizmasına çöreklenen dönme ve devşirmeler elde ettikleri yeni imtiyazlarla bütün siyasi ve

Hırka Camii Doğu Cephesi

ekonomik güçlere hâkim olmaya başladılar. Kendilerine rakip olabilecek bütün Türk unsurları etkisiz hale getirmek için akla hayale gelmedik yollara başvurdular. İşte bu arada Tavaslı Osman Ağa'nın sıkıntıları ve kendisine uygulanan baskılar iyice artmaya başlar. Aydın Valisi Tahir Paşa tarafından yeniden görevinden alınır ve tüm gelirlerine el konulur. Ancak vali paşa-

nın bu acımasız girişimi İstanbul tarafından onaylanmaz ve kısa sürede görevinin başına döner. Aynı yıllarda yeniden başlayan Mısır İsyanı'nda yine İstanbul'u destekleyen bir tavır sergilemiş olan Osman Ağa, Mısır Ordusu'nun Osmanlı Ordusu'nu tekrar mağlup etmesinden sonra bu defa sebepsiz yere Rodos Adası'na sürülür. Birkaç ay Rodos'ta ikamet etmek zorunda kalan Osman Ağa, serbest bırakıldıktan sonra iki yıl kadar boşta kalır²⁰.

Hırka Camii Giriş Cephesi

Osman Ağa için kabus gibi günler başlamıştır. Bütün mal varlığına el konulur. Kendisi de yaşlandığı için oğlu Mehmed ve torunları mallarını geri almak için mücadele etmeye başlarlar. Başta İzmir'deki Aydın valisi Tahir Paşa olmak üzere merkezden atanan bütün yöneticiler Osman Ağa'nın bu mücadelesini "Eşkivalık yapıyor. Halka zulmediyor." gibi gerçeği çarpıtarak düzenledikleri raporlar ve yalancı şahitlerle yaptıkları şikâyetlerin hepsinden mahkemede aklanarak çıkmıştır. Ama devlete hizmet etmek için aldığı borçlar için başta Sarraf Canik olmak üzere akbabalar gibi saldırmışlardır. Görevlerinden el çektilen, mal varlıklarına el konulan Osman Ağa, bir yandan borçlarıyla diğer yandan mahkemelerle uğraşmaktaydı. Yaşlanan Osman Ağa bütün davalardan berat etse bile düşmanları peşini bırakmadı²¹.

16-BOA-HAT, 349/19775.B, BOA-HAT, 574/28130.B, BOA-HAT, 691/33409.E, BOA-HAT, 574/28130.D, BOA-HAT, 574/28130.E, BOA-HAT, 349/19775

17-BOA-HAT, 578/28325, BOA-HAT, 577/28295, BOA-HAT, 572/27989, BOA-HAT, 577/28261

18-BOA-HAT, 541/26722, BOA-HAT, 541/26722.A, BOA-C.ML.469/19084, BOA-HAT.479/23458.A

19-BOA-C.ML, 534/21950, BOA-C.AS, 971/42266, BOA-HAT, 684/33253, BOA-HAT, 1252/48388.A

20-BOA-HAT, 683/33227.F, BOA-HAT, 755/35662, BOA-C.ML, 409/16748, BOA-İ.DH, 4/165, BOA-HAT, 755/35662, A, BOA-A.DVN, 1/29, BOA-İ.DH, 37/1754, BOA-İ.MVL, 59/1129, BOA-İ.MVL, 62/1191

21-BOA-İ.MVL, 99/2120, BOA-A.MKT, 98/72, BOA-İ.DH, 164/8580, BOA-A.AMD, 3/41, BOA-A.TŞF, 4/10, BOA-A.MKT.MHM, 753/13, BOA-A.MKT, 143/75, BOA-MVL, 28/16, BOA-A.MKT, 153/21, BOA-A.MKT, 235/52, BOA-A.AMD, 35/33, BOA-A.AMD, 35/95, BOA-A.MKT.UM, 102/55, BOA-İ.MVL, 239/8506

1847 yılında yeniden Menteşe sancağının başına getirilse de hakkında soruşturmalar açılır. 1848 yılının başlarında tekrar görevden alınan Osman Ağa, sürekli olarak hakkında açılmış soruşturmalarla ve mahkemelerle uğraşmak zorunda kalır. Hem İzmir valisi, hem de kendi yerine atanan yeni yöneticilerin baskıları artık dayanılmaz hale gelmiştir. Tüm mal varlığına el konulur. Sahip olduğu araziler ve çiftlikler haraç-mezat ve yok pahasına satılır. 1850 yılında yeniden görevine atanmasına rağmen, kendiliğinden bıraksın ya da görevden alınması için bahane oluşsun gibisinden muamelelerle ve yoğun taleplerle karşılaşır. Kendisine yüklenen ağır mali yükümlülükleri karşılayamayan Osman Ağa, 1850 yılında yine

görevinden alınır. Bu tarihten sonra Osman Ağa'nın artık hiçbir göreve atanması mümkün olmaz. İzmir'de defalarca mahkeme karşısına çıkar. Elinde kalan tüm mallar müsadere edilir. Bu sıkıntılar içinde kendi haklılığını ispat etmeye çabalayan Osman Ağa, 1853 yılının başlarında vefat eder. Devlete ve padişahına olan sadakati hiç sarsılmayan, ülkenin parçalanmaması için daima gayret gösteren ve verilen her görevi hakkıyla yerine getirmeye çalışan Tavaslı Osman Ağa, Hırka köyünde yaptırdığı caminin bahçesine defnedilir. Vefatıyla birlikte yerden gökten onlarca alacaklı ortaya çıkar. Yıllarca devlete hizmet etmiş, bağlılığından zerre kadar taviz vermeyen Osman Ağa'nın hakkını bir nebze olsun vermeye çalıştık²².

Sonuç: Tavaslı Osman Ağa, ömrü boyunca devleti ve milleti için çalışmış, yeni kurulan Nizam-ı Cedid ve Asakir-i Mansure ordularına daima katkıda bulunmuş, kendi parasıyla donanmaya bir kalyon hediye etmiş ve en zor durumlarda bile isyancılara karşı direnerek padişahının yanında olmuştur.

Yaptıkları yüzünden başına gelenlere bakıldığında, bu millete ve devlete hizmet etmenin gerçekten zor bir şey olduğunu hakkıyla ispat etmiş olan Tavaslı Osman Ağa, Kaledavaz'ın bir gururu olarak, mazideki yerini, bugünün insanlarına hatırlatmaya devam etmektedir. Bu millete hizmet edenlerle birlikte ruhun şâdolsun Osman Ağa.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşiv(BAO) Kaynakları

Sadâret Amedi Kalemi (A.AMD): 35/33; 35/95; 3/41

Sadâret Divani Kalemi (A.DVN): 88/90

Sadâret Teşrifât Kalemi (A.TŞF): 4/10

Sadâret Mektubi Kalemi Deavî Evrakı (A.MKT. DV): 157/65;81/52; 156/4; 123/74

Sadâret Mektûbi Kalemi (A.MKT): 98/72; 143/75; 153/21; 235/52

Sadâret Mektûbi Kalemi, Mübimme (A.MKT. MHM): 753/13

Sadâret Mektûbi Kalemi-Meclis-i Vâlâ (A.MKT. MVL): 28/16

Sadâret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devâir Evrakı (A.MKT. NZD): 74/83

Sadâret Mektubi Kalemi Umûm Vilayât Evrakı (A.MKT. UM): 114/40; 117/92; 102/55; 120/28; 145/79; 185/50; 213/22; 235/73; 460/73

Divan (Beylikçi) Kalemi Defterleri (A.DVN) : 1/29

Cevdet Askeriye (C.AS): 81/3818; 939/40725; 611.25762; 948/41131; 545/22828; 1/33; 555/23287; 1146/50946; 562/23611; 839/35792; 788.33412; 297/12305; 719/30150; 971/42266

Cevdet Bahriye (C.BH): 255.11818; 256.11855; 246.11424; 81.3900; 201.9399; 102/4926; 195.9144 - 19/Ca/1199 (Hicri); 1149/51046; 163/7681; 53/2514

Cevdet Dahiliye(C.DH): 139/6906

Cevdet Evkaf(C.EV): 586/29578

Cevdet Hariciye(C.HR): 212/10595

Cevdet Maliye (C.ML): 587/24184; 587/24182; 409/16748; 469/19084; 534/21950; 587/24185; 755/30750

Cevdet Zaptiye (C.ZB): 22/1085; 38/1861; 39/1928; 76/3780; 29/1420

Hatt-ı Hümayun (HAT): 1320/51501; 1438/59098; 1438/59099; 716/34163; 730/34732; 1087/44256; 466.22825/C; 669/32673; 724/34453; 466.22830/Ç; 1425.58346; 502/24637; 640.31512/Z; 349/19775.P; 574/28130.B; 574/28130.D; 574/28130.E; 349/19775; 578/28325; 691/33409.E; 541/26722; 577/28295; 572/27989; 541/26722.A; 479/23458/A; 684/33253; 1252/48388.A; 577/28261; 683/33227.F; 755/35662; 755/35662; 943 / 40679.B

İrade Dahiliye (İ.DH): 4/165; 164/8580; 37/1754

İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL):59/1129; 62/1191; 99/2120; 250/9147; 239/8506

Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri (MVL) : 258/6

Araştırma Eserleri

Ertas, M.Y.(2012), Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkezileşmesi Karşısında Bir Osmanlı Ayanı: Tavaslızâde Osman Ağa, History Studies, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı / 117-133.

KÜTÜKOĞLU, M (2011), Bir Ayan Ailesi Tavaslızâdeler, Belleten, LXXV (273),447- 469.

22-BOA- İ.MVL, 250/9147, BOA-A.MKT.UM, 114/40, BOA- A.MKT.UM, 117/92, BOA-A.MKT.UM, 120/28, BOA- .MKT.NZD, 74/83, BOA-MVL, 258/6, BOA- A.DVN, 88/90, BOA-A.MKT.UM, 145/79, BOA-A.MKT.UM, 185/50, BOA-A.MKT.DV, 81/52, BOA-A.MKT.UM, 213/22, BOA-A.MKT.UM, 235/73, BOA-A.MKT.DV, 123/74, BOA-A.MKT.DV, BOA-C.EV, 586/29578, BOA-A.MKT.DV, 156/4, BOA-A.MKT.DV, 157/65, BOA-A.MKT.UM, 460/73

Mütesellimlik emri ısdâr etdirilmiş olmağla paşa-yı mûmâ-ileyhin istid'â eylediği yol emri sâbıklarına tatbik ile başkaca ısdâr olunmak buyuruldu.

h. Fi 30 R. sene [12]31 m.[30 Mart 1816]

Devletlü inâyetlü atûfetlü re'fetlü veliyyü'n-ni'am efendim sultânım hazretleri

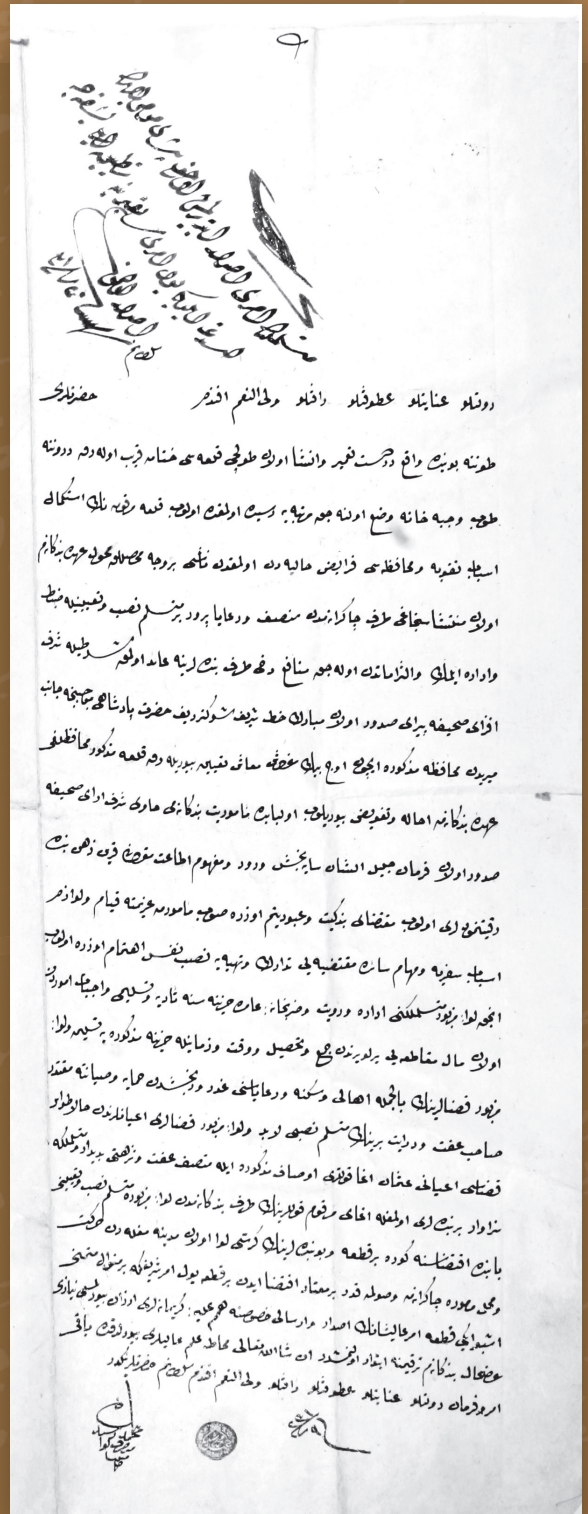
Tuna boyunda vâki' derdest-i ta'mir ve inşâ olan Tulca Kal'a-sı hitâma karîb olarak derûnuna top ve cebhâne vaz' olunacak mertebeye resîde olmakda olup kal'a-i merkûmenin istikmâl-i esbâb-ı takviye ve muhâfazası ferâiz-i hâliyyeden olmakdan nâşi ber-vech-i muhassillik muhavvel-i uhde-i bendegânem olan Mentеше Sancağı taraf-ı çâkerânemden munsif ve re'âyâ-per-ver bir mütesellim nasb ve ta'yiniyle zabt ve idâre eylemek ve iltizâmâtından olacak menâfi' dahi taraf-ı bendelerine âid olmak şartıyla şeref-efzâ-yı sahife-pîrâ-yı sudûr olan mübârek hatt-ı şerif-i şevket-redif-i hazret-i pâdişâhi mücebince cânib-i mîriden muhâfaza-i mezkûre için üç bin gurus maâs ta'yin buyurularak kal'a-i mezkûr muhâfızlığı uhde-i bendegâneme ihâle ve tefvîz buyurulup ol bâbda me'mûriyet-i bendegânemi hâvî şeref-ârâ-yı sahife-sudûr olan fermân-ı celilü's-şân sâye-bağs-i vürûd ve mefhum-ı itâat-makrûnu karin-i zihn-i bende-i rikkiyet-nümûdları olup muktezâ-yı bendegiyet ve ubûdiyyetim üzere savb-ı me'mûreme azîmete kıyâm ve levâzım-ı esbâb-ı seferiyye ve mehâmm-ı sâire-i mukteziyyeyi tedârük ve tehyi'ye nasb-ı nefsi ihtimâm üzere olup ancak livâ-i mezbûr mütesellimliği-i idâre ve rüyet ve Darbhâne-i Âmir Hazînesi'ne te'diye ve teslimi vâcibât-ı umûrdan olan mâl-ı mukâtâ'ayı yerlü yerinden cem' ve tahsîl ve vakt ü zamânıyla hazîne-i mezkûreye teslim ve livâ-i mezbûr kazâlarının bil-cümle ahâli ve sekene ve re'âyâsını gadr ve rencişden himâye ve siyânete muktedir sâhib-i iffet ve dirâyet birinin mütesellim nasbı lâ-büd ve livâ-i mezbûr kazâları a'yânlarından hâlâ Tavas Kazâsı a'yânı Osman Ağa kulları evsâf-ı mezkûre ile muttasıf iffet ve nüzheti bedidâr ve mütesellimliğe sezâvâr bir bendeleri olmağla ağa-yı merkûm kullarının taraf-ı bendegânemden livâ-i mezbûra mütesellim nasb u ta'yini bâbında iktizâsına göre bir küt'a ve bu bendelerinin kürsi-i livâ olan medîne-i Muğla'dan hareket ve mahall-i me'mûra çâkerâneme vusûlûme kadar ber-mu'tâd iktizâ eden bir küt'a yol emr-i şerîfine ber-minvâl-i mütemennâ işbu iki küt'a emr-i âlişânın ısdâr ve irsâli husûsuna himem-i aliyye-i kerîmâneleri erzân buyurulması niyâzı arzuhâl-i bendegânem terkîmine ibtidâr olunmuşdur. İnşâallahu te'âlâ muhât-ı ilm-i âlileri buyuruldukda bâkî emr u fermân devletlü inâyetlü atûfetlü re'fetlü veliyyü'n-ni'am efendim sultânım hazretlerindir.

Fi 9 R. sene [1]231. m.[9 Mart 1816]

Bende-i Mehmed Reşid

Mutasarrıf-ı Livâ-i Mentеше hâlâ

[mühür]

Ayvalık tarafına me'mûr Hüdavendigar Mutasarrıfı [İbrahim Paşa'nın] Kethüdası Mehmed ve Tavashı Osman Ağa kullarından bi'l-iştirâk vârid olan arzdır.

[Denizli Voyvodası Tavashı Osman Ağa ile Hüdavendigar ve Kocaeli Mutasarrıfı'nın Kethüdası Mehmed'den],

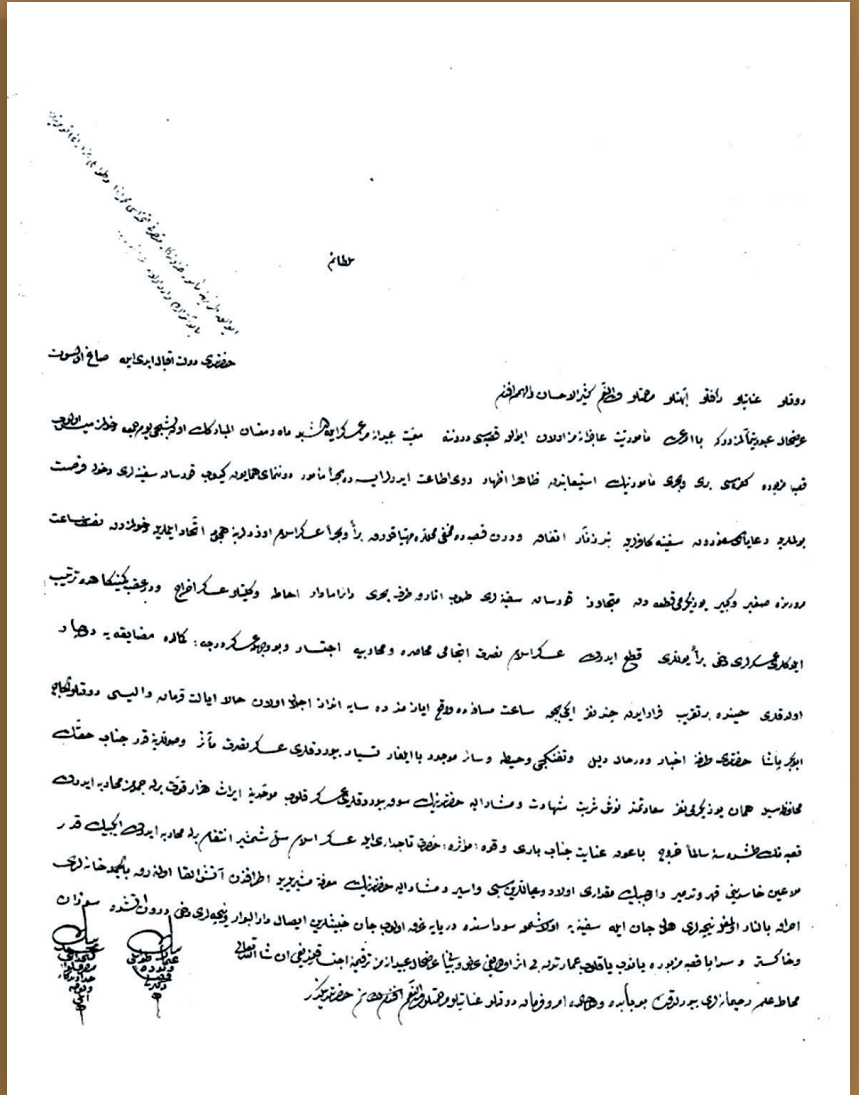
Devletlü inâyetlü re'fetlü übbetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am kesirü'l-ihsân ve'l-himem efendim sultânım hazretleri devlet-i ikbâl-i ebedî ile sağ olsun,

Arzuhâl-i ubûdiyet-me'âlimizdir ki,

Bâ-emr-i âlî me'mûriyet-i âcizânemiz olan Ayvalık kasabası derûnuna ma'iyet-i abidânemiz asâkir ile işbu mâh-ı Ramazanül-mübârekin on beşinci ye'v-m-i Cuma²⁵ duhûlümüz müyesser olub kasaba-i mezbur keferesi berri ve bahri me'mûrinin isti'âbından zâhiren izbâr-ı rû-yı itâ'at ederler ise de bahren me'mûr ve Donanma-yı Hümâyûn gidüb korsan sefineleri duhûle fırsat bulmalarıyla re'âyâ-yı mefsûdûn sefine kâfirleriyle bend-i zünnâr ittifâk ve derûn-ı kasabada mahfî mahallere mübeyyâ kılarak berren ve bahren asâkir-i islâm üzerlerine hücûma ittihâd eylemeleriyle duhûlümüzden nısf sâ'at mürûrunda sagîr ve kebir yüz yirmi küt'adan mütecâviz korsan sefineleri top atarak taraf-ı bahri dâiren mâ-dâr ihâta ve külliyyetlü asâkir ihrâc ve der-akab kemingâha tertîb eyledikleri askerleri dahi berren yolları kat' ederek asâkir-i islâm-ı nusret-encâmı muhâsara ve muhârebeye ictisâr ve bu vechile asâkir derece-i kemâlde muzâyakaya dücâr oldukları hinde bir takrîb firâr eden çend nefer iki buçuk sâ'at mesâfede vâki' Ayazmend²⁶ e sâye-endâz-ı iclâl olan hâlâ Eyâlet-i Karaman Valisi devletlü El-Hac Ebubekir Paşa hazretleri tarafına ihbâr ve derbâl delil ve tüfenkçi ve hayta ve sâ'ir mevcûd bâ-ılgar tesyâr buyurdıkları asker-i nusret-müessir vusûllerine kadr-i cenâb-ı Hakk'ın muhâfazasıyla hemen yüz yirmi nefer sa'âdet-mend-i nûş-î şerbet-î şehâdet ve müşârûn ileyh hazretlerinin sevk buyurdukları asâkir kalub irâs-ı bezâr-ku'vet birle cümlemiz muhârebe edüb kasabanın taşrasına sâlimen hurûc-ı bâ-avn-i inâyet-i cenâb-ı Bârî ve kuvve-i mü'essire-i hazret-i tâcîdârî ile asâkir-i islâm sel-i şimşir-i intikâm birle muhârebe ederek iki bin kadar melâ'in-i hâsirini kahr ü tedmîr ve üç bin mikdârı evlâd ü iyâllerin seby ve esir ve müşârûn ileyh hazretlerinin ma'rifet-i müşîrileriyle etrâfından ateş ilkâ olunarak bi'l-cümle hâneleri ihrâk-ı bi'n-nâr olmağla niceleri havl-i cân ile sefîneye ulaşmak sevdâsında deryâya gark olub cân-ı habislerin isâl-i dârü'l-berâr ve niceleri dahi derun-ı ateşde sûzân ve hâkester ve serâpâ kasaba-i mezbur yanub yakılıb imâretten bî-eser olduğu arz ve beyânı arzuhâl-i abidânemiz terkîmine ictisâr kılındığı inşâ'e Allahu Te'âlâ muhât-ı ilm-i rahîmâneleri buyuruldukda bu bâbda ve her hâlde emr ü fermân devletlü inâyetlü merhametlü veliyyü'n-ni'am efendim sultânım hazretlerininindir.

[imza] Tavashı Osman, Voyvoda-i Kazâ-i Denizli

[imza] Mehmed, Kethüda-yı Mutasarrıf-ı Livâ-i Hüdavendigar ve Kocaeli [İbrahim Paşa]

24-BOA-HAT, 943 / 40679.B (Haziran sonları, 1821)

25-Hicri 15 Ramazan 1236 / m. 16 Haziran 1821.

26-Alınova, Ayvalık, Balıkesir.

[illegible]EK-3²⁷

*El-Abdü'd-dâi li'd-devleti'l-aliyyeti'l-Osmaniye
Buldan Naibi Es-Seyyid Mehmet Emin*

Seniyyü'l-himemâ kerîmü's-şiyemâ devletlû inâyetlû âtîfetlû efendim hazretleri

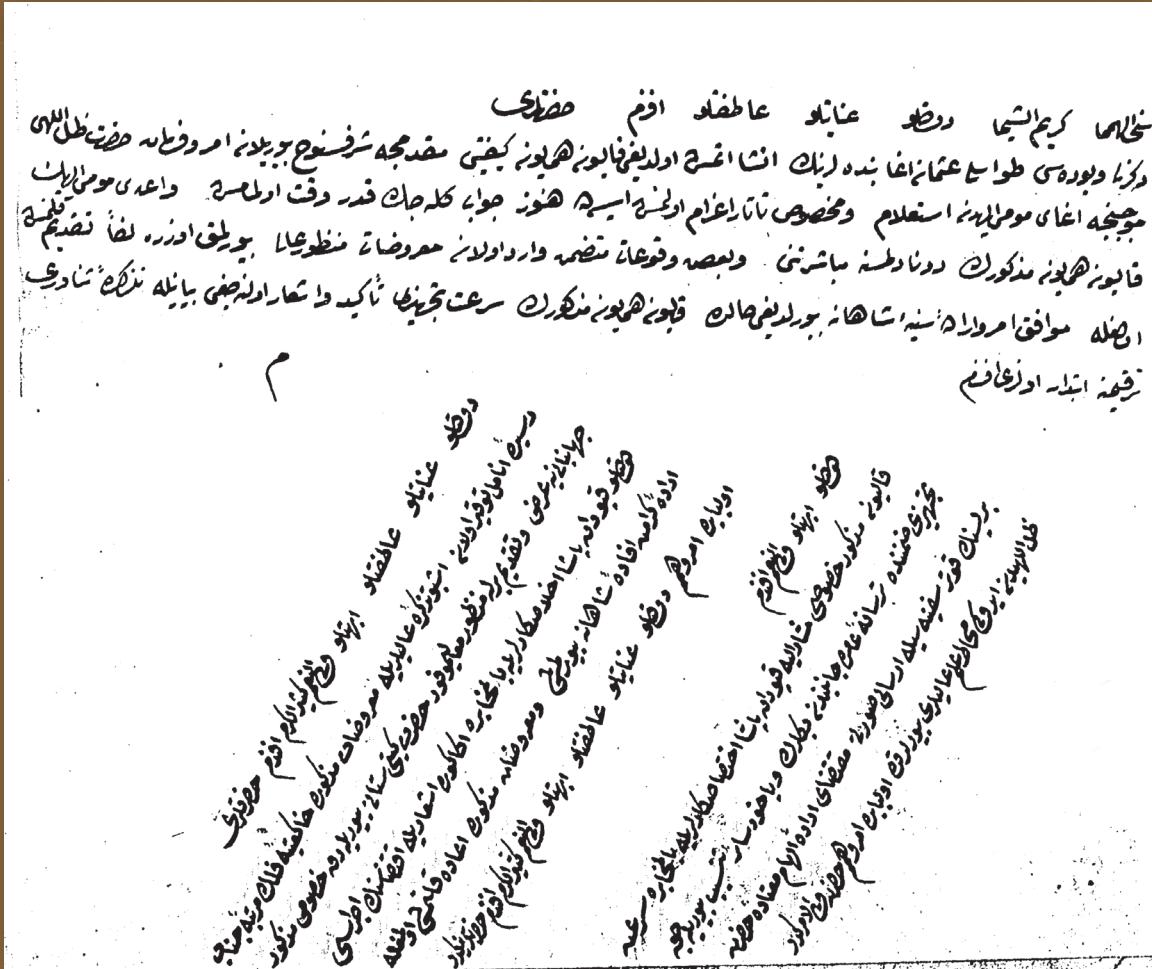
Denizli Voyvodası Tavâşlı Osman Ağa bendelerinin inşâ etmiş olduğu kalyon-ı hümâyûn keyfiyeti mukaddemce şeref-sünuh buyurulan emr u fermân-ı hazret-i zıllullâhî mücebince ağa-yı mûmâ-ileyhden isti'lâm ve mahsûs tatar i'zâm olunmuş ise de henüz cevâbı gelecek kadar vakit olmamış ve ağa-yı mûmâ-ileyhin kalyon-ı hümâyûn-ı mezkûrun donadılmasına mübâşeretini ve bâ'zı vukûâtı mutazammın vârid olan ma'rûzâtı manzûr-ı âlî buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış olmağla muvâfık-ı irâde-i seniyye-i şâhâne buyurulduğu hâlde kalyon-ı hümâyûn-ı mezkûrun sür'at-i techîzi te'kid ve işâr olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr olundu, efendim.

Devletlû inâyetlû âtîfetlû übbebetlû veliyyü'l-ni'am kesîru'l-kerem efendim hazretleri

Resîde-i enâmîl-i tevķîr olan işbu tezkire-i âlileriyle ma'rûzât-ı mezkûre bâk-i atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı cihan-bânîye arz ve takdim birle manzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı hazret-i kîti-sitânî buyurularak husûs-ı mezkûr devletlû kapudan paşa ihlâskârlarıyla bi'l-muhâbere ona göre iş'arıyla iktizâsının icrâsı irâde-i kerâmet-ifâde-i şâhâne buyurulmuş ve ma'rûzât-ı mezkûre iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ve himem devletlû inâyetlû âtîfetlû übbebetlû veliyyü'n-ni'am kesîru'l-kerem efendim hazretlerininindir.

Devletlû übbebetlû veliyyü'n-ni'am efendim

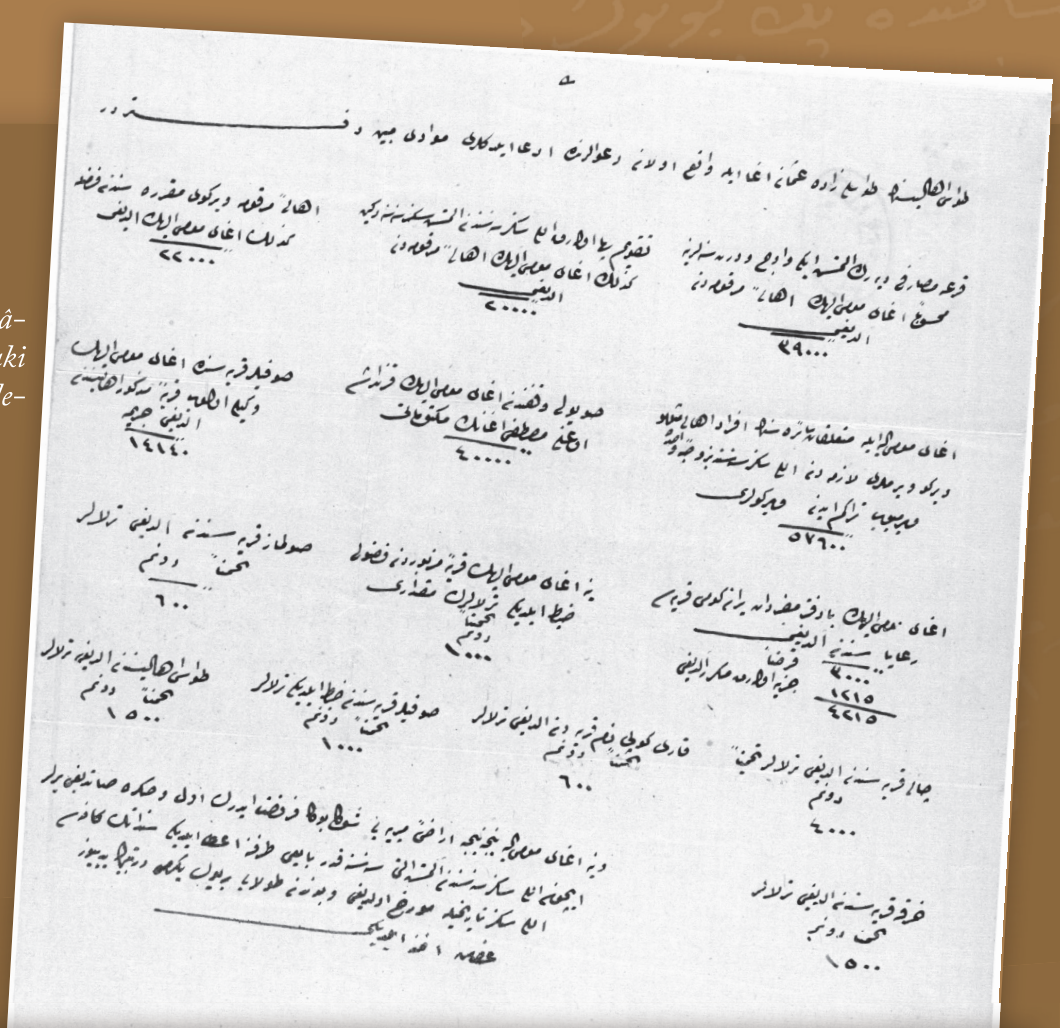
Kalyon-ı mezkûr husûsı müşârun-ileyh kapudan paşa ihtisâskârlarıyla bi'l-muhâbere sür'at-i techîzi zımnında Tersâne-i Âmire cânibinden beylerin veyahud sâir tensîb buyurulacak birisinin kotr[a] sefinesiyle irsâli sûreti muktezâ-yı irâde-i ilhâm-mu'tâde-i hazret-i zıllullahiden idüğü muhât-ı ilm-i âlileri buyuruldukda ol bâbda emr u himem hazret-i veliyyü'l-emrindir. H.29 Z 1251agy.tt [ay, gün, yıl tahmini tarih] M. [16 Nisan 1836]

EK-6

BOA-İ.MVL.239.8506-9

Tavas ahalisinin Tavaslızâ-
de Osman Ağa ile arasındaki
da'vâlarında iddiâ eyledikle-
ri alacaklarını içeren
Defterdir.

Kur'a masârıfı diyerek altmış iki ve üç ve dört senelerine mahsuben ağa-yı mûmâ-ileyhin ahâlî-i merkûmeden aldığı 39.000 gurus	Takvîm-bahâ olarak elli sekiz senesinden altmış sekiz senesine değin kezâlik ağa-yı mûmâ-ileyhin ahâlî-i merkûmeden aldığı 20.000 gurus	Ahâlî-i merkûme vergü-yi mukarreresinden fazla kezâlik ağa-yı mûmâ-ileyhin aldığı 22.000 gurus
Ağa-yı mûmâ-ileyh ile mûte'allikât-ı sâiresinin efrâd-ı ahâlî misillü vergü vermeleri lâzımeden elli sekiz senesinden beri habbe-i vâhîde vermeyip terâküm eden vergüleri 57.600 gurus	Su yolu vakfından ağa-yı mûmâ-ileyhin karındaşı oğlu Mustafa Ağa'nın mektûmâtı 40.000 gurus	Sofular Karyesi'nde ağa-yı mûmâ-ileyhin vekili olup karye-i mezkûr ahâlisinden aldığı cerîme 14.140 gurus
Ağa-yı mûmâ-ileyhin bâ-defter-i müfredât Yarangözü Kayesi re'âyâsından aldığı Gurus 3.000 Karzan 1.215 Cizye olarak mükerrer aldığı 4.215	Yine ağa-yı mûmâ-ileyhin karye-i mezbûreden fuzûlî zabt eylediği tarlaların mikdârı tahminen 1.000 dönüm	Solmaz Karyesi'nden aldığı tarlalar tahminen 600 dönüm
Çalı Karyesi'nden aldığı tarlalar tahminen 4.000 dönüm	Karagölü nâm karyeden aldığı tarlalar tahminen 600 dönüm	Sofular Karyesi'nden zabt eylediği tarlalar tahminen 1.000 dönüm
Tavas ahâlisinden aldığı tarlalar tahminen 1.500 dönüm	Hırka Karyesi'nden aldığı tarlalar tahminen 1.500 dönüm	
Ve yine ağa-yı mûmâ-ileyh nice nice arâzî-i miriyeyi şuna buna fûrûht ederek evvel ve sonra satdığı yerler için elli sekiz senesinden altmış altı senesine kadar bâyi'i tarafına itâ eylediği senedâtın kâffesi elli sekiz târihiyle müverrah olduğu ve bundan dolayı bir yük yirmi dört bin yedi yüz gurus ahz eylediği		

HALKEVLERİNE GENEL BAKIŞ

Tarihi Arka Plan:

Halkevi uygulaması yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ideolojisini halka aktarma çabasının bir ürünü olarak görülebilir. Bu sebeple öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne ve ardından doğan yeni Türk devletinin oluşum sürecine göz atmakta fayda vardır.

Aybala ÇETİN

Tarvas Halkevi İnşaatı 1942

Yeni Türk Devleti'nin Doğuşu:

Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti devletinin temellerinin III. Selim zamanında (1789-1807) Avrupa devletleri model alınarak girilen ıslahat hareketleriyle atıldığı söylenebilir. II. Mahmud zamanında ise (1808-1839) bu temeller daha sağlam zemine oturtulmuştur. Devlet mekanizması, kurumların işleyişi, bütçenin Avrupa usulüne göre hazırlanması, nüfus sayımı, fes ve kıyafet devrimi ile Osmanlı Devleti yönünü batıya çevirmiştir (Muzaffer Çetin, Ali Yıldız, 2012: 17). 17. asırdan itibaren Avrupa'nın akıl almaz bir hızla gelişmesi ve dünyayı sömürge haline getirmesi Avrupa'nın zenginliğini arttırdı. Sanayi Devrimi ile bu gelişme had safhaya ulaştı.

Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin büyümesi ve gelişmesi normal şekliyle devam etmekteydi. Avrupa'nın Amerika ve Hindistan'ı keşfetmesi ve bu topraklardaki zenginlikleri ülkelerine taşımaları Avrupa'yı zenginleştirdi. Bu durum Osmanlı Devleti'ndeki altın değerini düşürürken ülkenin ekonomisini de alt üst etmiştir.

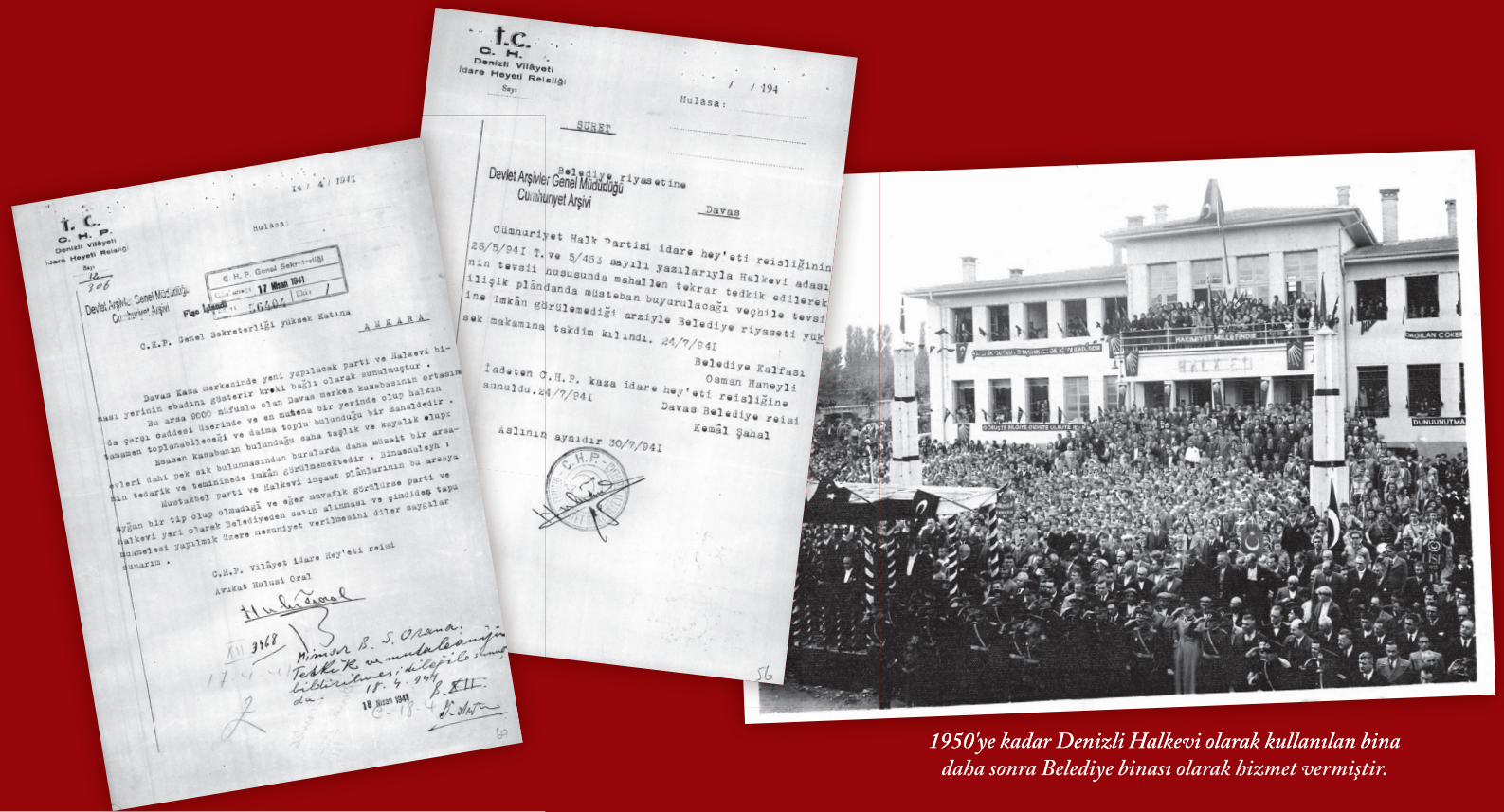
1538'deki Suhte İsyanı ile başlayan ayaklanmadan sonra medreselerde pozitif bilimlerin yasaklanması, Osmanlı Devleti'nde eğitime vurulan bir darbe olduğu söylenebilir. II. Mahmud zamanında her ne kadar Mahmudiye mektepleri açılmış olsa da yeterli olamamıştır. Eğitimdeki bu eksikliği en iyi şekilde tespit eden II. Abdülhamid artık medreselerin köhneleşmiş yapısının düzeltilemeyeceğini anlayınca pozitif bilimlerin okutulduğu okullar açarak bu eksikliği kapatmaya çalışmış fakat yurtdışından gelen hocalardan ötürü tam anlamıyla başarılı olamamıştır (akintarih.com, 2012).

1789 Fransız İhtilali ile milliyetçilik akımları 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına almaya başladı. Bu akım Türkler arasında İttihat ve Terakki Fırkası aracılığı ile yayılmaya başladı. II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesiyle (1909) iktidara gelen İttihat ve Terakki Fırkası izlemiş olduğu Alman yanlısı siyasetten dolayı Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girdi. Bu durum Osmanlı Devleti için büyük bir hezimet de beraberinde getirmiştir.

Mondros Mütarekesi ile Anadolu işgal edilmeye başlandı. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu'da başlattığı Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti ulus-devletinin kurulmasına doğru giden bir adımdır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin temelleri üzerine Atatürk ve silah arkadaşları vasıtasıyla gerçekleşen Türk Kurtuluş Savaşı neticesinde inşa edilmiş bir devlettir. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkan Osmanlı Devleti'nin son ordusu ve savaş sırasında orduya yardımcı olan halk gücünün birleşmesiyle oluşan Kuva-yı Milliye, ülkedeki işgal devletlerine karşı direnişe geçerek işgali reddetmiştir.

Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u işgal etmiştir. Sina Akşin İngilizlerin amacını şu şekilde aktarmaktadır (Akşin, 2011: 182).

"... demokratik-ulusçu hareketin önünü kesmek, ona ağır bir darbe indirmek, bu sayede Türkleri yıldırıp sindirerek çok ağır bir barışı kabule hazır hale getirmek gerekiyordu. Demokratik - ulusçu harekete vurulacak darbeye dolaylı olarak padişah

1950'ye kadar Denizli Halkevi olarak kullanılan bina daha sonra Belediye binası olarak hizmet vermiştir.

güçlendirilmiş, desteklenmiş olacaktır.”

Fakat Atatürk İstanbul'un işgalinden kısa bir süre sonra, 23 Nisan 1920'de TBMM'yi açmış ve TBMM'nin başkanı seçilmiştir.

9 Eylül 1922'de Yunanlıların denize dökülmesiyle, yeni kurulacak devletin esasları şekillendirilmeye başlanmıştır. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti resmen sona ermiştir. Saltanatın kaldırılması neticesinde oluşan devlet başkanlığı sorunun çözülmesi istenmesi ve devletin yönetim biçiminin belirlenmesi istenmesi gibi nedenlerden ötürü 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmiştir. “Türkiye Cumhuriyeti” adı cumhuriyetin ilanı sonucunda konulmuştur. Cumhuriyetin şekillenmesi yeni kurumların teşkilatlanmasıyla mümkün olacağından İstiklal mahkemeleri, Türkiye İş Bankası, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi birçok yeni kurum kurulmuştur, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim kuruluşları birleştirilmiş, vakıflar devletleştirilmiş, tekke ve zaviyeler ise kapatılmıştır.

Tekkeler ilmin, sanatın, insan sevgisinin öğretildiği merkezler olarak yüzyıllarca faaliyet göstermiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında “çöken tekke” diye tabir edilmeye başlanan tekkeler artık eskisi gibi hizmet veremez hale gelmiştir (Kara, 1990: 42). Tekkeler son zamanlarda yozlaşmaya ve ülkede gruplar oluşturmaya başladıkları için 30 Kasım 1925'te kapatılmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ülkede kanaat önderi sıkıntısı ortaya çıkmış ve toplumda bir boşluk oluşmuştur. Bu boşluğu doldurmak için hal-kodaları ve halkevleri teşkil edilmiştir.

Yeni Türk Devleti'nin Halka Anlatılması:

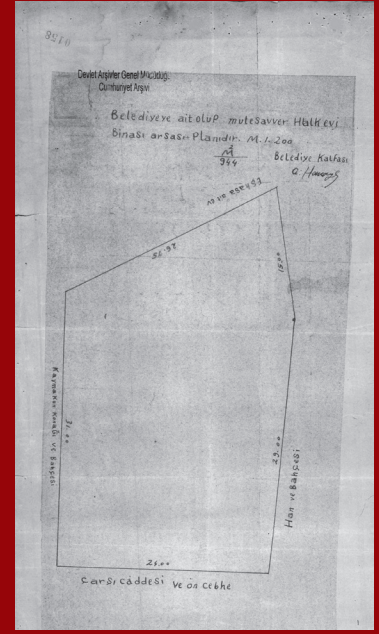
Yeni kurulan devlet bir ulus inşasına ve halkla bütünleşerek kurumsallaşma çabasına girmiştir. Bu faaliyetlerin halkevleri öncesi başlıca adresi olarak Türk Ocakları gösterilebilir.

Türk Ocakları Aracılığıyla Yapılan Çalışmalar:

Girit meselesi, 31 Mart Vakası, Trablusgarp Savaşı ve son ola-

rak da Balkan Savaşları Osmanlı Devleti'ndeki Osmanlılık ideolojisinin sonunu hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde gelişen Türkçülük akımının Ziya Gökalp'in öncülüğünde toplanan bazı aydınlar vasıtasıyla daha da yayıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde yaşayan birçok etnik grubun oluşturduğu teşkilatlanmalar neticesinde Türk gençleri arasında ‘biz bize kaldık’ düşüncesiyle ortaya çıkmış ve bunun sonucunda Türk gençleri, Türk aydınları ile birlikte Türk Ocakları'nın kurulmasına vesile olmuşlardır (Toksoy, 2007: 22). Bugün de hala faaliyette olan ve Türkiye'deki en eski sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilen Türk Ocakları, resmi olarak 25 Mart 1912'de kurulmuştur.

Ocağın savunduğu Türk milîyetçiliği halkın hoşuna gitmiş ve ocak, ülkede, İstanbul'a okumaya gelen öğrencilerin ilk uğradıkları; maddi durumu yeterli olmayanlara ve evsiz ve fakir kimselere yardım eden bir yer olmaya başlamıştır (Toksoy, 2007: 23). Türk ocaklarının yetiştirdiği aydınların Kurtuluş Savaşı'na büyük katkıların olması; Türk

Ocakları'nın cumhuriyetten önce ülkeye fazlaca katkıda bulunduğu göstergesi sayılabilir. Hatta o dönemde Türk Ocakları'nın Türk kültürünü incelediği, Türk kültürünü ayakta tutmaya çalıştığı kaynaklar arasında yer almaktadır (Kara, 2006: 44).

İmparatorluğun Osmanlıcılık ve ardından da İslamcılık akımlarına sarıldığı dönemde, milliyetçilik eğilimini yansıtan Türklerin, kültürel birliğe ve uygarlığa yükselmesine yardımcı olmak amacıyla kurulan Türk Ocaklarının, II. Meşrutiyet dönemi yıllarında etkili bir işlev gördüğü söylenebilir. Cumhuriyetin ilanından sonra da ulusçuluk, çağdaş uygarlık ve halkçılık ülkelerine dayanılarak açılacak ocakların amacı ulusal bilincin kuvvetlenmesini, uygarlığı, sağlıklı ilerlemeyi ve ulusal ekonominin gelişmesini sağlamak olarak saptandığı görülmektedir (Turan, 1999: 72).

20 Mart 1931'de gayri resmi olarak kapatıldığı açıklanan Türk Ocakları'nın kapatılmasında birden fazla nedenin söz konusu olduğu söylenebilir. Kurulan yeni

devletin siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik anlamda getirmiş olduğu yenilikler; yeni bir dönemi, bilgiyi ve yeni bir düşünceyi de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden Türk Ocakları ya bu yeni düşünceye uygun hale getirilmek üzere yeniden düzenlenecek ya da onun yerine bu yeni dönemin ve düşüncenin gerektirdiği eğitim ve kültür ocakları açılacaktı (Salihoğlu, 1972: 2).

Halkevleri Şeklinde Teşkilatlanma Fikri:

Türk ocakları yerine yeni bir siyasal ve kültürel sosyalleşme teşkilatı kurma niyetinde olan siyasal iktidar, Türk milletinin gelen yeni dönemdeki siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik yenilikleri yakalayabilmesi için ilk önce diğer ülkelerdeki durumları incelemiştir. Örneğin Macaristan'da 1867'den beri milli kültür cemiyetleri açılmaya başlamıştı. Çekoslovakya'da hali hazırda dört yüze yakın kültür yurdu vardı. İtalya ve Almanya'da da sayıları iki bine yakın kültür dernekleri vardı (Cumhuriyet Arşivi, 490. 01/ 02. 09. 01). Dünyanın ileri gelen birçok ülkesinde kültür

çalışmaları bu şekillerde devam ederken Türkiye Cumhuriyeti'nin geri kalması beklenemezdi. Haliyle bu durum Türk Ocakları yerine halkevlerinin kurulması fikrini oluşturmuştur.

Halkevi açma düşüncesinin gelişmesinde Türk Ocakları'nın da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. 1930-1932 yılları arasında ocaklarda gerçekleştirilen konferans, film gösterimi gibi çalışmalar bir bakıma, halkevlerini açma düşüncesinin zeminini hazırlamıştır. Bu etkiyi Reşit Galip söylevinde "19 yıl milli kültür sahasında çalışmış olan Türk Ocakları'nda geçirilen tecrübelerden istifade edilmiştir." diyerek anlatmaktadır (Zeyrek, 2006: 22).

Halkevi açma düşüncesinin ilk defa Milliyet Gazetes'i'nin halkevleri açılmadan yaklaşık bir sene önce, 2 Ocak 1931'de yayınladığı bir haberle ortaya çıktığı söylenebilir. Atatürk 1 Ocak 1931'de İstanbul'da gazetecilere halkevlerinin kurulacağını söylemiştir. 2 Ocak 1931 tarihli Milliyet Gazetes'i'nde halkevlerinin açılacağı ve konunun Cumhuri-

yet Halk Fırkası kongresinde görüşüleceği belirtilmiştir (Milliyet Gazetesi, 1931).

Yine Atatürk'ün 1931 yılı Şubat ayında geniş çaplı bir yurt gezisine çıktığı ve bu gezide halkın inkılâba bakışını değerlendirdiği görülmektedir. Atatürk'ün gezi programındaki Aydın ziyaretinin, halkevlerinin kuruluş sürecini hızlandırdığı söylenebilir. Atatürk, Aydın gezisi programı dahilinde, Aydın Türk Ocağı'nı da ziyaret etmiş ve Türk Ocağı üyeleriyle bir toplantı düzenlemiştir. Aydın seyahatinin neticesinde Türk Ocakları'nın çalışmalarından pek de memnun olmadığını ifade eden Atatürk; 1 Ocak 1931'de gazetecilere halkevlerine dair bir beyanat vermiştir. Bu beyanatla 1931 yılı başlarında Türk Ocaklarını feshedip halkevlerini kurmayı planladığını söylenebilir. Ayrıca Cumhuriyet'in kurucu ilkeleri arasında kabul edilen ve anayasaya aktarılan ilkelerden birinin de "Halkçılık" olduğu bu noktada göz ardı edilmemelidir.

Halkevlerinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1932-1951)

Türk Ocakları'ndan sonra, nasıl bir örgüt kurulacağı net olarak belirginleşmemiştir. Ülkede yeni bir kültür kurumu kurulması gerektiğine inanan Atatürk; bu yönde yapılan araştırmaları kendisi takip etmiştir. Cumhuriyet yönetiminin Avrupa'ya eğitime gönderdiği Vildan Aşır Savaşır, bütün Avrupa ülkelerini gezip inceledikten sonra halk eğitimi üzerinde özel çalışmalar yapmış ve bu arada Çekoslovakya'daki Sokol adlı kuruluş ilgisini çektiği için Ankara Radyosu'ndaki konferansında, Türkiye'de de halkevleri şeklinde bir örgütlenme oluşturulabileceği üzerinde durmuştur. Bu durumun halkevlerinin kurulma evresini daha da kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu konferansın ardından Atatürk, Savaşır'ın önerisini beğenmiş

ve istediği kültür ve eğitim kurumunun kurulması konusunda çalışmaları yönlendirmeye başlamıştır (Çeçen, 1990: 108).

Doktor Reşit Galip halkevlerini kurmayı üstlenmiş ve dönemin önde gelen aydınlarıyla bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda bir komisyon kurulmasına karar verilmiş ve bu komisyonun halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiş olması halkevlerinin kurulması kesinlik kazandırdığı ifade edilebilir. 1932 yılı başında halkevlerinin kuruluşuyla ilgili hazırlıklar tamamlanmış ve durum CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından duyurulmuştur.

19 Şubat 1932'de başta Ankara olmak üzere 14 il merkezinde Halkevlerinin açılış töreni yapılmıştır. Recep Peker, Halkevlerinin kuruluşundaki amacı ve çalışmasından beklenen verimi anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır (Arıkan, 1999: 268):

"...Bu asırda milletleşmek için, milletçe kitleleşmek için, mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır... Gençlik istikbalin ışığıdır; gençlik mütemadiyen yetişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır... Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halkevleri takip ettiği gaye, milleti şuurlu, birbirini anlayan birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlanmaktır..."

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerin sadece mecliste değil halkevlerinde de yeni bir dönemi başlattığı söylenebilir. Yeni partilerin kurulmasıyla birlikte siyasal yönlendirme kalkmış yerini değişik düşünceler ve özgürlükler almıştı. Artık birçok şey açıkça söylenmeye ve yazılmaya başlanmıştı. Halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olması dolayısıyla evlerden uzak kalanlar kendi düşüncelerini daha rahat ifade edebildikleri başka örgütler kurmaya başladılar. Halkevlerinin bir siyasal partiye bağlı olması tek parti döneminde sorun oluşturmamış olmasına karşın, çok partili dönemde büyük bir sorun olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Çeçen, 1990: 234).

Mecliste 1949 bütçe görüşmeleri yapılırken, Demokrat Parti'nin bazı milletvekilleri, halkevlerine yapılacak yardımda olumlu konuşmamışlardı. Buna gerekçe olarak halkevlerinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne ait kuruluşlar olduğunu, her yıl devlet bütçesinden verilen paralarının kontrolünün yapılamadığını savunmuş ve bu ödeneğin kaldırılması ya da halkevlerinin millete mal edilmesi gerektiği talebinde bulunmuştur.

Dönemin İstanbul milletvekillerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver ise, eğer halkevlerinde Türk gençlerinin iyi yetiştirilmesi söz konusu ise bu kurumların bir partinin tekelinde olmaması gerektiğini savunmuştur. Tanrıöver'e göre çok partili hayata

geçilen bu dönemde artık halkevleri Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı kalmamalı, Türk milletine geri verilmeliydi. Tanrıöver bu konudaki tekliflerini şu sözleriyle sunmuştur (Ülkü, 1949: 3-4):

"Türk gençliği kendi cemiyetlerini idare etmekte serbest bırakılmalıdır. Bugün halkevleri gençliğe istenilen telkini yapamıyor. Türk Ocaklarının kapatılmasına karşılık halkevleri başarılı olsaydı mesut olacaktık. Fakat bunca masrafa karşılık alınan verim azdır... Halkevleri bir memur müessesesi olmaktan kurtarılmalı onları birer kültür müessesesi olarak memleket münevverlerine bırakılmalı. Hükümet ve parti nüfuzu onları ezer, havasız bırakır."

Bu konuşmaları reddeden Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri, halkevlerinin siyaset dışı bir kurum olduğunu savunmuşlardı. Fakat halkevlerinin hala CHP ve CHP'ye yakın kuruluşların toplantılarına sahne olması ve belli bir partinin yan kuruluşu görüntüsünden kurtulamaması yüzünden halkın, zamanla halkevlerinden uzaklaşmaya başladığı görülmektedir.

14 Mayıs 1950'de Demokrat Partinin büyük bir çoğunlukla iktidara gelmesiyle, halkevlerinin mali durumu tamamen sarsılmış, Demokrat Parti ödenek yokluğu gerekçesiyle 18 Haziran 1950'de ilk olarak Londra Halkevi'nin faaliyetlerini durdurmuştur. Bu tarihten sonra kamuoyunda halkevleriyle ilgili tartışmalar daha da arttığı söylenebilir. Demokrat Parti milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan "Halkevlerinin ve Bazı Halk Partisi Gayri Menkullerinin Hazineye İadesi Hakkındaki Kanun Layihası" 9 Ağustos 1951 tarihinde açık oylamaya sunulmuş ve rapor, ciddi bir oy oranıyla meclisten geçerek yasalашmıştır. Yasa, 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazetede yayım-

lanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa sonucunda halkevi binalarına ve binalardaki mallara resmen el konulması ve bunların hazineye iade edilmesiyle halkevlerinin kapatılma kararı alınmıştır (Toksoy, 2007: 129).

Halkevlerinin Amaçları:

Halkevleri Yönetmeliği'nin birinci maddesine göre halkevleri: "kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir." olarak tanımlanmaktadır.

Zamanın Başbakanı İsmet İnönü ise halkevlerini şu şekilde tanımlamaktadır (Zeyrek, 2006: 18): "Halkevleri vatandaşların külfetsiz toplanacakları yer olduğu gibi, vatandaşların memleket ve millet işlerini bilhassa memleketin yüksek kültür işlerini, düşündükleri gibi, zahmetsiz konuşabilecekleri bir yerdir... Halkevleri siyasi bir müessese değildirler. Sosyal ve kültürel kurumlardır... Halkevleri bizim anlayışımıza göre, Türk vatanında, Türk Cumhuriyetinde, ahlak, ilim ve anlayış mefhumlarının tatbik edildiği, izah olunduğu, genişletildiği ve kökleştirilip yerleştirildiği yerlerdir."

Kısacası halkevleri, Atatürk'ün emirleriyle kurulan yarı resmi, günümüz açısından değerlendirilirse bugünkü sivil toplum örgütlerine benzeyen en büyük gönüllü kuruluşlardan biridir. Şerafettin Zeyrek'in yorumuyla Atatürk'ün inkılâplarını ülkeye yaymayı amaç edinen, Türk aydınlarının bulunduğu ve Türk Devrim stratejisi kararlarının alındığı ve uygulandığı bir kurumdur (Zeyrek, 2006: 19).

Halkevleri, kendini yetiştirmeye fırsat ve imkân bulamayan vatandaşların kendini yetiştirmiş vatandaşlar tarafından eğitilmesi ve yetiştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Bu durumun hal-

kevlerinde ve ülkede cemiyetleştirmeyi doğurduğu söylenebilir. Halkevlerinden doğan bu cemiyetleşmek fikrinin bütün halkevlerinin faaliyetlerinde esas temeli oluşturduğu görülmektedir. Çünkü kültür, eğitim, amaç ve ülkünün birliği aynı zamanda cemiyetleşmek sayesinde güçlenebilmektedir.

Vatandaşların ülkeyi yakından tanıması, Türkiye'yi coğrafyasından psikolojisine, tarihi eserinden sağlık durumlarına kadar yeniden keşfedebilmesi için halkevlerinde konularına uygun bölümler oluşturulmuştur. Özellikle yeni neslin Anadolu'yu maddi ve manevi olarak yeniden keşfetmesini sağlayacak ve onları Türk kültürüyle kaynaştıracak bir teşkilat gerekiyordu. Kurulan halkevlerinin bu ihtiyacı da karşıladığı görülmektedir.

Daha bilinçli bir gençliğe sahip olmak, genç yetenekleri ortaya çıkarıp yetiştirmek ve gençleri her bakımdan hayata hazırlamak gerekiyordu. Vatandaşlar arasında sosyal dayanışmayı sağlamlaştırmak, milli ihtiyacı karşılamak ve milli bütünlük oluşturmak da ülkenin geleceği için ayrı bir önem taşıyordu. Bu eksiklikleri giderebilmek amacıyla açılan halkevlerinin bu konulardaki sıkıntıların giderilmesine de yardımcı olduğu söylenebilir. Ayrıca Parti genelgesiyle birlikte halkevleri öğreneğinin de, devletin ve partinin halkevlerine bakış açısını belirlediği görülmektedir (Çeçen, 1990: 122).

Halkevlerinin diğer bir amacı da; konuşmalar, konferanslar ve çeşitli toplantılar düzenleyerek halkın, yöneticilerini bilmesini, yöneticilerin de halkın isteklerini öğrenmesini sağlamaktır. Halkevlerinin hem vatandaşa hem de yöneticiye dayalı ikili bir görev yapıyor olması Türkiye'deki halk-aydın topluluğunun önüne geçebilmek için atılan olumlu bir adım olarak ifade edilebilir. Ata-

türk ise halkevlerinin işlev ve görevlerini şu şekilde tespit etmiştir (ismetinonu.org.tr, 2012):

“Atatürkçülüğün niteliğinin ve amaçlarının bilinçli algılanıp benimsenmesi, değer yargılarımızın buna uyumlu gelişme sürecine girmesi, yeni değer yargılarının oluşması, doğu uygarlığından batı uygarlığına geçişte kültür, sanat spor ve yazın etkinliklerine katkıda bulunarak halka gönüllü hizmet sunulması”

Bu sebeplerle açılan halkevlerinin çalışma alanı çok geniş olmasına rağmen amacının sadece Türk milletini daha ileriye taşımak olduğu söylenebilir.

Halkevlerinin Çalışma Sistemleri ve Örgüt Yapısı:

19 Şubat 1932’de Ankara’da açılan ilk halkevinin sadece halkın değil basının da büyük ilgisini gördüğü söylenebilir. Açılışın ilk günü Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker, illere gönderdiği genelgede halkevlerinin, yurdun dört bir yanında bir an önce açılması gerektiğini söylemiş ve bu duruma illerin hazır olmasını istemiştir. 1 Mart 1932 tarihinde çıkarılan genelgede, öğretmenlerin yetenek ve uzmanlık alanlarında, asıl görevlerini aksatmayacak şekilde halkevlerinde görev almalarına, öğrencilerin ise reşit oldukları vakit derslerini aksatmamak şartıyla izin verilmiştir. Ancak üniversite öğrencileri dışındaki öğrencilerin halkevlerine üye olmalarına izin verilmemiştir (Zeyrek, 2006: 24).

Yine genelgeye göre, her parti örgütü kendi yöresinde bir halkevi açmalı, halkın hareketlerindeki olumlu yaklaşım korunarak eğilimlerinin halkevlerine yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Her halkevi kendi çalışmasını kendisi düzenlemeli evlere konferans konuları, şiir, kitap ve nota gönderilerek genel merkezden yardım

yapılmalıdır. Her halkevi yönetim kurulu şube komitelerini, şube komiteleri de üyelerini çalıştırmalıdır. Çalışmalar, halkevi öğreneğindeki yazılı ilkelere göre yapılmalıdır.

Halkevlerinde, yalnızca ülke-de tanınmış belirli kişilerin değil tüm vatandaşların görevlendirilmesinin esas alındığı görülmektedir. Halkevleri bütün vatandaşların kaynaşmasını sağlamalı, yeni gelen nesli yetiştirmeli ve milleti güçlü hale getirmelidir. Hatta imkânı varsa vatandaşa ödev vermeli ve yetenekli olanları görevlendirmelidir.

Halkevlerinin genel bir merkezi olmadığı için her halkevi kendi bulunduğu bölgenin merkezi kabul edilmiştir. Her halkevinin çalışması, nereye ne biçimde bağlı olduğu, bütçesi ile çalışma raporlarının yapılması ve verilmesinin zamanı öğreneğinde yazılı olmalıdır. Halkevlerinde sürekli üye yazımı devam etmeli, halkevlerinin gerçekten halkın evi olması ve kendi bölgesindeki vatandaşların hiçbirini ayırmadan gözetebilmesi için uğraşılmalıdır.

Halkevlerinin çalışmaları ile ilgili belgeler birlikte dosyalanmalı ve düzenli şekilde saklanarak bir arşiv oluşturulmalıdır. Halkevi çalışma defterleri düzgün tutulmalı, bütün çalışmalar bu deftere yazılmalı, çalışmalara kimlerin katıldığı belirtilmelidir. Ayrıca bu çalışmaların tutanakları da tutulmalıdır. Halkevleri çalışmalarında tutumlu davranmalı ve bu konuda kendi bölgesinde örnek olmalıdır. Ciddiyetin korunması açısından küçük çocuklar dışındaki her vatandaş halkevi çalışmalarına katılabilir. Çalışmalara katılan kişilerin düzeni bozmamaları ve çalışmaların amacına ulaşmasının sağlanabilmesi için halkevi yöneticileri dikkat etmeli, halkevinin malvarlığına ve eşyasına

zarar gelmemesi için özen göstermelidir (Çeçen, 1990: 120).

Cumhuriyet Halk Partisi tarafından çıkartılan ve halkevlerinin teşkilat yapısını açıklayan kaynaklar şunlardır;

1-CHP Halkevi Öğreneği (1932)

2-CHP Halkevleri İdare ve

Teşkilat Talimatnamesi (1940)

3-CHP Halkevleri Çalışma

Talimatnamesi (1940)

Bu kaynaklara göre bir yerleşim yerinde halkevi kurulabilmesi için o halkevi, en azından üç faaliyet kolunu çalıştırmaya yetecek sayıda üyeye sahip olmalı; halkevinin iki yüz kişilik bir salonu, kütüphanesi, birkaç çalışma odası, spor yapmak için uygun bir alana sahip bahçesi olmalı ve bir büro memuru ile bir yardımcı çalıştırmaya ve diğer zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yetecek kadar bir bütçeye sahip olmalıdır. (CHP H.İ.T.T. m.4). Halkevi binaları CHP İdare Heyeti tarafından temin edilmekte ve düzenlenmekteydi. (Cumhuriyet Arşivi, 490. 01/ 02. 09. 01).

Bir halkevinin kurulabilmesi için öncelikle o yerin CHP Yönetim Kurulu, halkevi açılması için gereken şartların oluşup oluşmadığını tespit etmelidir. Eğer şartlar sağlanmışsa halkevinin açılmasına ilişkin öneri CHP İl Yönetim Kurulu’na yazılı olarak iletilir. Bu kurul öneriyi uygun ve doğru bulursa yazılı olarak CHP Genel Sekreterliği’ne başvurur ve Sekreterlik konuyu CHP Genel Yönetim Kurulu’na götürür. Artık son kararı burası verir. Bir halkevinin asli organlarının onun faaliyet kolları olduğu ifade edilebilir. Kuruluşu tam olarak gerçekleşen bir halkevinde dokuz tane çalışma kolu bulunur.

Halkevlerine genel bakış bu şekilde özetlenebilir.

İkra İle Başlayan Bir Din ve DENİZLİ MEDRESELERİ

*Oku! Yaradan Rabbinin ismiyle oku!
Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?
İlim, Çin'de ise de gidip alınız!
Bana bir kelime öğretenin kölesi olurum*

Ali YILDIZ

Bunlar bilinenler. İlimle, bilgiyle, okumakla ilgili bilinmeyen daha yüzlerce örnek var. İslam; kurtuluş, selamete, aydınlığa eriş demek. Karşısı da; zulüm, yani karanlık.

Peki nereden öğrenilecekti bilgiler? Zulüm, karanlık nasıl aydınlanacaktı?

Bu konunun ayrıntılarına girmeden, tarihi bir olayı hatırlayarak göreceğiz ki İslam Peygamberi okuma-yazmayı, ilmi; ekonomiden, ticaretten, savaş ganimetinden çok üstün tutmuştur.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed; Medine'ye hicret ettikten sonra, bu yeni merkezde bütün işleri ve ilişkileri belli bir tertibe koyup, Müslümanlar'ı güçlü bir duruma getirdi. İslam devletinin temelleri atılmış, Hz. Muhammed dini tebliğ yanında, devlet başkanlığı görevini de üstlenmişti. Böylece İslamiyet her geçen gün yayılıyor ve Müslümanlar da kuvvetleniyordu. Diğer taraftan Mekkeli müşrikler ise Müslümanlar üzerine saldırmak için devamlı hazırlık yapıyorlar ve savaş için bahane-

ler arıyorlardı. Nihayet hicretin ikinci yılında (Miladi 624) müşriklerin bin kişilik bir orduyla Medine'ye yürümeleri üzerine, Medine dışında Bedir mevkiinde Bedir Savaşı yapıldı. Müşriklerle yapılan bu savaşta, Müslümanlar ilk zaferi kazandılar. Başta Ebu Cehil, Kureyşli müşriklerin ileri gelenleri bu savaşta öldürüldü. Yine bir kısım ileri gelenleri olmak üzere, 70'i esir alındı.

Peygamberimiz (sav) bu esirlerin bir kısmını fidye karşılığı, okuma yazma bilenleri de Medineli 10 müslümana okuma yazma öğretmek şartıyla serbest bıraktı. Devrim niteliğinde bir karardı bu. Bu hadise, Mekke'den ve Medine'den bir çok kimsenin Müslüman olmasına sebep oldu.

Savaş esirlerinin ganimet sayıldığı bir devirde, karşısındaki düşmanına okuma öğretme karşılığında canı bağışlanan esirler, belki de dünya tarihinde bir ilkti. Oldukça çarpıcı bir örnek olan bu davranış; ilme, okumaya, bilgi- li olanın üstünlüğüne inanmaya dair bu prensip, sonraki yüzyıllarda İslamiyet ile müşerref olan Türk Toplumuna da klavuz oldu.

Medreselerin kurulması

Türk- İslam coğrafyası, okullar, kütüphaneler, medreseler, alimler dünyası halinde tekamül ederek, yüz yıllarca Avrasya'yı etkiledi. Öyle ki bundan önce gelişim bakımından pek kısır kalmış olan insanlık alemi, bu aydınlık ışığında refaha, kalkınmaya, ticarete, bayındırlığa kavuştu. Egemenlik alanlarında, yollar, köprüler, hanlar, kervansaraylar, darüşşifalar, hamamlar, hankahlar, zaviyeler, medreseler inşaa ederek; insanlığı emsalsiz bir mutluluk dönemine erdirdi.

Açılan okullarda Kur'an ve sünnet esaslarının yanında; riya- ziyat, heyet (coğrafya), tıp, astro- nomi, felsefe, güzel sanatlar gibi bir çok dalda milyonlarca insan öğrenim gördü. İnsanın karan- lıklardan kurtuluşunu sağlayan İslamiyet, Türk toplumuna da kurtuluş yolunu gösterdi: İlim. Türk - İslam devletlerinde med- rese geleneği Karahanlılar'la baş- lar. Ayrıca Karahanlılar, medrese geleneği ile birlikte burslu öğ- rencilik sistemini başlatmışlar- dır. Geleneği Karahanlılar'dan devralan ilk Selçuklu medreseleri

Konya Karatay Medresesi

1040 yıllarında Nişabur'da Tuğrul Bey tarafından kurulmuştur. Necdet Sakaoglu ilk medresenin kurucusu olarak, Nişabur hâkimi Emir Nasır bin Sebüktekin'i göstermektedir. F. Reşit Unat'a göre ise İslam'da ilk medrese Büyük Selçuklu Devleti zamanında Alparslan'ın veziri Nizamülmülk tarafından açılan ve yine onun ismiyle anılan Nizamiye Medreseleri'dir. Medreseler, Selçuklular'la zirve yapar. İlk medreselerde ağırlıklı olarak Kur'an, kıyas, icma, fıkıh, kelim gibi dini dersler okutulurken; Nizamiye medreselerinde hem pozitif bilimler, hem de dini bilimler birlikte okutulmuştur.

Alparslan döneminde 1067'de Bağdat'da Nizamiye medreseleri adıyla önemli kurumlar açılmış, bu adı taşıyan başkalarının da kurulduğu görülmüştür. Bağdat Nizamiye medreselerinin kurulmasında Alparslan ve Nizamülmülk'ün ilgi ve çabaları etken olmuştur. Ülkenin her tarafına yayılan medreselerin en önemlileri; Bağdat, Musul, Basra, Nişabur, Belh, Herat, İsfahan, Merv, Rey, Tus'ta idi. Medreselerin Selçuklular'a sağladığı faydalar:

1. Sünni-Hanefi olan Selçuklular, çevrelerindeki Şii ve Fatimiler'in mezhep propagandalarına karşı koydu.
2. Genişleyen imparatorluğun yönetimi için memur yetiştirdi.
3. İslamiyet'i yeni benimsemiş Oğuz topluluklarında, inançların pekiştirilmesini sağladı.
4. İhtiyaçı kadar, din adamı yetiştirdi.
5. Yeni ele geçirilen ülkelerin gaza ruhu ile Türkleşmesi ve İslamlaşmasını sağladı.
6. Yoksul ve yetenekli öğrencileri okutup, topluma kazandırdı.
7. Bir çeşit devlet güvelik ağı oluşturdu.
8. Bilgili devlet adamları yetiştirmesini sağladı.

Selçuklular, Anadolu'ya geldikten sonra çeşitli şehirlerde çok sayıda medreseler inşa etmişlerdir. Anadolu'da açılan ilk medrese Danişmentliler tarafından Tokat Niksar'da açılan Yağıbasan Medresesi'dir.

Osmanlı Devleti'nin devrinde ilk medrese Orhan Bey zamanında 1330 yılında Orhan Gazi Medresesi olarak İznik'te kurulmuştur. Daha sonra Osmalı Devleti'nin sınırları genişlemesiyle beraber Bursa ve Edirne başta olmak üzere, pek çok şehirde medreseler açıldı. İstanbul'un fethinden sonra üst seviyedeki eğitim kurumları başkentte yoğunlaştı. 1331-1451 yılları arasında 82 adet medrese kurulmuştur. 1463-1471 yılları arasında kurulanlara Fatih medreseleri ya da Sahn-ı seman medreseleri denilir (Bu medreselerle birlikte süreye dayalı eğitim, ders geçme sistemine dayalı eğitime dönüştürülmüştür).

1550-1557 yılları arasında kurulanlara Süleymaniye medreseleri denir. Osmanlı Devleti'nin ilk tıp okulu Darüştııp Süleymaniye medreselerinde yer almıştır. Tıbbi bilgilerin uygulamalarının yapıldığı Darüşşifa ve diğer bazı bölümler olan Darülahakir (Eczane), Darüzzıyafe, Tabhane ve İmarethane ilk kez Süleymaniye medreselerinde yer almıştır. Başlangıçta bütün eğitim faaliyetlerinin yapıldığı kurum

olan medreseler, Tanzimat Döneminde yeni mesleki okulların açılması ile sadece din eğitimi verilen okullar haline getirildi. Osmanlı Devleti'nin son döneminde medreselerin ders programında ve teşkilat yapısında yeni düzenlemeler yapıldı. 1914 yılında Darü-l Hilafeti-l Aliyye adı altında birleştirildi. Millî Mücadeleden sonra 03.03.1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun birinci maddesi olan "Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaleti'ne bağlıdır" ifadesi ile 13.03.1924 tarihinde medreseler kapatılmıştır. Medrese denildiğinde bu kurumların dini eğitim kurumları olarak anlaşılması, daha çok son iki yüzyılın düşünce sistemlerinin bir ürünüdür. Yoksa medreseler dini eğitim kurumları değildir.

Medreselerin Bozulması

Aslında Medreselerin bozulmasını, Devlet düzenindeki genel bozulmadan ayrı incelemek mümkün değildir. O halde düzenin temel kavramlarına kısaca bir göz atmak gerek:

Medreselerin bozulması, kapatılasyonların başlangıç tarihi ile aynı zamanlara rastlar. Ne ilgisi var denilebilir. Çok ilgisi vardır. Fransa ve İngiltere'ye tanınan ekonomik avantajlar ile ülkeye gümrüksüz giren yabancı malları birden artmış, yerli üretim darbe almıştır. Osmanlı Eyaletleri arasında bile yerli malları bir eyaletten bir başkasına gümrük ödenerek sevk edilirken, yabancı mallar gümrüksüz bir şekilde ülkeye girmeye başladı. İngiliz ve Fransızlar ın yalnız kendi mallarını değil, başka ecnebi mallarını da kendi malı gibi Osmanlı topraklarına sokması, üretim yapan yerli imalatçı ve tüccarın belini kırmış, ekonomi bozulmaya başlarken, medreseler de bundan etkilenmiş, nitekim ilk suhte isyanları da bu dönemde baş göstermiştir.

Medreselerin sistematik bozulmasını ise 1940'lı yıllarda kurulan Köy Enstitüleri'nin akıbeti ile benzeştirebiliriz. Yeteri kadar eğitici eleman yetiştirmeden yapılmış bir sayısal açılma, alt yapı noksanlığı ve ihtiyaçlar hesaplanmadan yapılan bir coğrafi okullaşma dağılımı.

Osmanlı orduları Fatih, Yavuz ve Kanuni devirlerinde çok geniş topraklar fethetmiş, büyük savaşlar yapmıştır. Fethedilen topraklarda gerek dini ve hukuki, gerekse idari işleri görmek için okumuş elemana ihtiyaç vardı. Yoksa nüfus sayısı bakımından yetersiz olan Türkler, idari egemenliğini de teşekkül ettiremezdi. Bu ihtiyaca binaen medreselere ihtiyaç çoğaldı ve okullaşma hızı artırıldı. Bu artış hızı muhtemelen, fetihlerin sürüp gideceği, fetihler sürdükçe de buradan yetişecek okumuş zümreye devamlı ihtiyaç olacağı hesabıyla hareket edilmişti. İmparatorluğun yeni fetihlerle nüfusunun artma hızı onaltıncı yüzyılın son çeyreğinden itibaren inişe geçmiştir. Kaybedilen topraklardaki Osmanlı nüfusu iç kısımlara ve merkeze doğru geri çekilmesiyle yersiz yurtsuz bir göçebe topluluğu niteliğine dönüşmüştür. Bunlardan bazılarının parasız olan eğitimden yararlanmak istemeleri, imaretlerden beslenme, tekke ve medreselerde barınma gereksinimleri dolayısıyla küçük medreselerde öğrenci yoğunluğu meydana gelmiştir. (Ayla Akbaş, Selçukludan Cumhuriyete Gazi-paşa Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Antalya. 2013)

Eğer medreselerde pozitif ilimlerin öğrenilme yolu kapatılmamış olsa idi, belki de hesap doğru çıkardı. Maalesef bu yol terk edilerek, sadece dini bilgiler verilen okullar haline gelince ve ihtiyaçtan fazla suhte [öğrenci], okuyunca bir tıkanıklık ve bunun sonucunda bir patlama olacağı anlaşılabilir bir durumdur.

Yeteri kadar üst eğitim kurumları olmayan, usta çırak ilişkisinde yürüyen bir eğitim düzeninde üstelik bu kadar sayıda suhte [öğrenci] olması sonunda bir sosyal patlamaya sebep olacaktı. Nitekim öyle oldu. Devlet bir zamanlar yetiştirmek için para harcadığı ilim adamlarını, silahlı güçler ile imha etmek zorunda kalmıştır.

Son zamanların bir yanılgısı da Osmanlı ordusunun Yeniçeri Ocağı'ndan ibaret olduğu zannıdır. Oysa, Osmanlı Ordusu'nda Yeniçeri Ocağı, kapıkulu sınıfıydı ve sayıları 10.000 civarında idi. Asıl savaşı Sipahiler, Rumeli akıncıları ve Azaplar yapardı. Yeniçeriler, Padişah'ın muhafız alayı konumunda idi. Ordunun büyük kısmı Anadolu'nun tımarlı sipahileri olan bu askeri güç, yapılan büyük savaşlarda aynı zamanda önemli insan kayıplarına da uğruyordu. Tımarlı askerlerin yönetimi, iase ve ibatesini o bölgenin Sipahi Beyi yapıyor, sipahilerin ilk seçimlerinde güçlü, kuvvetli eli silah tutan kişileri tercih ediyor, çoğu kere askerinin başında kendisi bulunuyordu. Bilhassa kale kuşatmalarında askerinin önemli bir kısmı kırılıyor, bunların arasında eli kalem tutan kişiler de ölüp gidiyordu. Namaz kıldırarak, ezan okuyacak, cenaze defnedecek kişilerin de harpte ölmesi ordu yönetimini farklı düşünmeye sevk etti. Öncelikle sefere katılan muharip sınıfta hoca ve imamlardan doğrudan muharebeye girmeyen, gayr-i müsel-lah takımı oluşturuldu. Böylece okumuş din adamları sınıfı korunmuş (muaf) oldu. Devletin güçlü ve disiplinli kurallı olduğu dönemlerde bu muaf zümresinin sayısı dikkat çekmeyecek kadar azdır.

Osmanlı Devleti'nin bir çok gelir kalemi arasında iki kalem dikkat çeker. Birincisi, halktan alınan vergiler. İkincisi de savaş ganimetleri. Savaş her zaman ol-

mayacağına göre, en mühim kalem vergilerdir.

Muaf zümre arasına girenler, askerlikten, seferi hizmetlerden muaf oldukları gibi, avarızdan (çeşitli vergiler diyelim) da muaf durumda idiler. Toplum genelinde küçük bir yüzdeyi geçmedikçe bu muafiyet de devlete dokunmuyor, devlet bu gelir kaybını çeşitli şekillerde tolere edebiliyordu. Daha sonra bu muafiyet uygulaması, din eğitimi verilen medrese talebelerine de teşmil edildi. Din adamlarını koruma amaçlı olan muafiyet, medreselere hücumu artırdı. Çünkü askeri yükümlülük olmayınca hem ekonomik, hem de yaşam güvenliği açısından avantajlı bir sınıf ortaya çıkmaktaydı. Muaf zümrenin kontrolsüz bir şekilde çoğalmasıyla, vergi gelirlerinde de düşüş baş gösterdi.

Avrupa'da orduların savaş teknikleri değişmekte, geleneksel silahların yerini ateşli silahlar, geleneksel sipahiliğin yerini talmimli muharip birlikler almaktaydı. Bu yapısal değişiklik bizde erken kavranamamış, İstanbul'u topraklara fetheden ecdadımız, bundan 200 yıl sonra batılı usta ve uzmanlar getirterek, askerde bir topçu sınıfı ihdas edilmesi kararını ancak alabilmişti. Konu geç kavrandığı için seferlerde yenilgiler başladı. 16. yüzyıl sonlarında orduların ganimet getiren seferleri azalınca, devlet gelirlerinin önemli bir kalemi elden gitti.

Osmanlı merkezi yönetimi, taşradaki ahaliyi beyler, kadılar, ayanlar, voyvodalar vasıtası ile idare ediyor, halkı doğrudan muhatap almıyordu. Halk mükellefiyetlerini o yörenin beyi, paşası, ayanı, voyvodasına karşı yerine getiriyordu. Böylece devlet ile halk arasında bir yönetici sınıf tavassut ediyor, ama daha çok da tahakküm ediyordu. Dirlik sahiplerinin aynı zamanda başkentte kendilerini koruyan

Her bir medresenin yönetimi genellikle müderrisin sorumluluğunda idi. Talebenin çalışmasını, medresedeki inzibatı ve gündelik hayatı müderris takip ederdi. Geliri ve kapasitesi küçük olan medreselerde ayrı bir mütevelli olmayıp, bu görevi de müderris yerine getirmekteydi.

devlet ricali vardı. Timarlılar, eldeki güçlerini kaybetmemek için çevre oluşturmak adına, etki alanında çeşitli güçleri besliyor, yardımlar yapıyor, vakıflar oluşturuyor, öğrenciler okutuyordu. Medrese talebeleri bu egemenlerin etki alanında idi. Esas itibarıyla medrese bir vakıf kurumu olduğundan işleyişi, malî kaynakları, bunların kullanılması ve denetlenmesi tamamıyla vakıf kuralları içinde yapıldı. Vakıf mütevellisi olan egemenler medreselere hakim durumda idi. Ancak konu toplum eğitimi ile ilgilendirdiği için devletin güçlü olduğu dönemlerde daima sıkı bir denetimi vardı. Bütün medreseler önceleri kazaskere bağlı iken, XVI. yüzyıl sonlarından itibaren yüksek dereceliler şeyhülislâma verilmiş, diğerleri kazaskerlerde kalmıştı. XIX. yüzyılda teşkilât meşihat makamına devredilmişti. Her bir medresenin yönetimi genellikle müderrisin sorumluluğunda idi. Talebenin çalışmasını, medresedeki inzibatı ve gündelik hayatı müderris takip ederdi.

Geliri ve kapasitesi küçük olan medreselerde ayrı bir mütevelli olmayıp, bu görevi de müderris yerine getirmekteydi. Yani işin gelir kısmı önemliydi. İşin gelir kısmı sebebiyle Fatih Sultan Mehmed gibi bir kahraman "gâvur" padişah ilan edilecek, onun oğlu II. Bayezid, "Veli" ilan edilecektir. Çünkü Fatih, ulemanın şahsi çıkarlarına uygun olarak kullandıkları arpalıkları ellerinden alıp, hazineye bağlamış; bunun karşılığında II. Bayezid, bu arpalıkları geri vermek suretiyle Ulema'dan övgü alarak, Bayezid-i Veli olarak övülmüştü. Bir tarafta Peygamberimiz'in övdüğü komutana "gâvur" diyecek kadar ileri giderlerken, diğer taraftan eğlence ve müskirattan elini çekmemiş olan II. Bayezid "Veli" mertebesine yükseltilmişti. Bir tek sebep vardı, para ve gelirler meselesi.

Kapütülasyonların başlaması ile ekonomik durumu sarsılan yerli eşrafın, savaş yenilgilerinin başlaması ile sipahi beylerinin de

durumu istikrarsızlaştı. Askeri yenilgi sebepleri arasında sayılan, askerin iyi donatılmamış olması, eğitimsizliği, sefer menzillerine yeterli yığınağın yapılmaması, tımarlar arası anlaşmazlıklar, tımarlı beylerin sık sık değişmesi-ne, her değişimde de durumun-dan hoşnut olmayan kimselerin ortaya çıkmasına vesile oluyordu. Tımarı elinden alınan, düzeni bozulan beylerin de devlete karşı vaziyet alması beklenen bir durumdu.

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren askeri, idari ve mali düzenin temelini oluşturan tımar sistemi 16. yüzyılın sonlarına doğru çeşitli sebeplerle bozulmaya başlamıştır. 1584 tarihinde Özdemiroğlu Osman Paşa sipahi zade olmayan bazı şahıslara üçer bin akçe başlangıç verip, sipahizade olmayanların tımarlı olma yolunu açtı. İlk bozulma alametleri sahibi düşen dirliklerin sipahiliğinin, yarar kimselere verilmeyerek, Hassa-ı Hümayuna katılması veya saray halkı ümare gibi yüksek zümreye hâs olarak verilmesi şeklinde başlamıştır. Kanuni ile başlayan bu bozulma, sefer ganimetleri ile kapatılmış olsa da, kendisinden sonra ganimetlerin bitmesiyle, Kanuni'nin kurduğu şatafatlı düzeni devam ettirmek için, dışardan gelir gelmeyince içerdeki sipahilere yüklenilmiş, onlardan daha fazla vergi talep edilmiştir. Talep edilen vergiler halktan toplanacaktı, başka yolu yoktu. Geleneksel üretim tekniklerinden başka bir şey bilmeyen ahali, girdileri artıp masrafları çoğalıırken, aynı topraktan daha fazla vergiye zorlanmaktaydı. Bu arada toprak sahiplerinden gelen baskılar devlete şikayet ediliyor, şikayetlerin sonucunda egemenler ya dirliklerinden veya canlarından oluyordu. Bunlardan bir kısmı devlete baş kaldırarak derebeyliğe soyunup, isyan ediyor; bir kısmı da isyancılara destek

1530'larda tımar erbabı eski refahını kaybetmişti. Zaten medreselerdeki bozulma da aynı zamana rastlar.

oluyordu. Osmanlı Devleti'nin duraklama (gerçekte yıkılma) sürecine girmesiyle dört bir yandan etkinliğini yitiren devlet unsurları yanında toprak üzerinde uygulanan ve devletin askeri, mali, zirai ve iktisadi nüfuz merkezi olan miri toprak rejimi böylece bozulmaya başlamıştır.

1530'larda tımar erbabı eski refahını kaybetmişti. Zaten medreselerdeki bozulma da aynı zamana rastlar. 16. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nde ekonomik ve toplumsal bunalım baş gösterdi. Anadolu ve Akdeniz üzerinden geçen uluslararası ticaret yollarının coğrafi keşifler sonucunda yön değiştirmesi de bunda etkili oldu. Osmanlı Devleti, bu ticaret yollarının kendi topraklarından geçtiği dönemlerde sağladığı kazancı yitirdi. Öte yandan Avrupa devletlerinin güçlenmesi karşısında fetihlerin durmasıyla ganimet gelirleri de ortadan kalktı. Devlet, gereksinim duyduğu geliri sağlayabilmek için vergileri artırdı. Osmanlı Yönetiminin Babadan-Oğula geçmemesinde titizlikle durduğu tımar sistemi saltanat haline geldi. Oluşan bu yarı-fedodal durum, vergileri ödeyemeyen köylülerin topraklarını terk etmesine, kasaba ve kentlere iş için göç etmesine yol açtı. Geçim yolu bulamayanlar ise eşkıyalığa başladılar ya da eşkıyaya katıldılar. Bütün bunların sonucunda Osmanlı toplumsal ve ekonomik düzenin alt üst oldu. İşsizlik ve

geçim sıkıntısı, medrese öğrencisinden askerine kadar toplumun bütün kesimlerine yansıdı. Anadolu'da ilk büyük Celali Hareketleri, medrese öğrencilerinin (suhte ya da softa) hareketi olarak ortaya çıktı. Medrese öğrencileri ve medrese bitirip iş bulamayanlar Yozgat, Amasya, Adıyaman, Teke, Sivas ve Malatya yörelerinde büyük ayaklanmalar başlattılar. Dirlikleri elinden alınan zadegan, bey, ayan her kim ise yardım ettiği veya iase ibatesine katıldığı Medrese öğrencilerini (Suhte-Softa) isyana teşvik ederek devletten intikam almak yolunu tutmuştur. Bu ayaklanmalar tarihe Suhte ayaklanmaları olarak geçti. Daha sonra, Osmanlı askeri sınıfından levant ve sekbanlar da ayaklandılar. Bu arada Osmanlı Devleti'nin yerel yöneticileri, güç kullanarak halktan vergi toplamaya başladılar. Yerel yöneticilerin zulmü merkezi hükümet tarafından önü alınamaz duruma gelince, III. Murat, III. Mehmet ve I. Ahmet (1603-1617) soygunlara, yöneticilere ve memurlara karşı köylülerin silahla mücadele etmesini isteyen fermanlar çıkardılar. Suhte ayaklanmaları, Osmanlı toprak düzenini büyük ölçüde değiştirdi. Ağır vergiler yüzünden ya da "Büyük Kaçgun" sırasında yerlerinden olan çiftçilerin toprakları mültezimlerin ya da yerel yöneticilerin eline geçti. Vergiler yüzünden borca giren köylüler, işledikleri toprakları sonunda tefecilere kaptırdılar. Büyük nüfus

hareketleri ortaya çıktı ve kentlere büyük göçler oldu. Tarımsal üretim geriledi ve kıtlık tarım ürünleri fiyatlarının yükselmesine yol açtı. On binlerce insan yaşamını yitirdi ve pek çok yerleşim yeri yıkıma uğradı. İsyandan sonraki kıyımdan kaçabilenler İran'a kaçarlar, saklananlar İç ve Doğu Anadolu Alevilerinin temelini oluşturmuşlardır ve atalarıdır. Saklanmayan ve kaçmayan kalabalık Türkmen aşiretleri ise bugünkü Bulgaristan ve Makedonya topraklarına sürgün edilmişlerdir, o vakte kadar yalnız Batı Anadolu'dan yapılan iskanlarla az bir Türk nüfusuna sahip olan Balkanlarda bu tarihten itibaren Türkler çoğalmıştır. Ümid Burnu'nu geçerek Hindistan'a ulaşan Batılılar, sömürgelelerden elde ettikleri mal fazlasını gümrüksüz olarak Fransızlar aracılığı ile Osmanlı coğrafyasında satmaya başlayınca içindeki yerli sanat ve ticaret erbabı ile birlikte çiftçiler de güçten düştü. Köylü çiftbozan olmuş yani tarlasını bırakıp, işlemeyip göç etmek istemiş, böyle köylülere çiftbozan adlı ceza vergisi uygulanmıştı.

Medreselerdeki bozulmaların başka sebepleri de vardır:

Bunlardan önemlisi, Müderrislerin, talebelerini ehil olmayan kalfa ve çömezlere terk etmiş olmasıdır. Bu çömezlerin çoğu da kendi evladından olup, uygulamada amaç, onlara maaş vermek içindi. Medreseler yaygın Fars Kültürü'nün etkisi ile ahlâken tefessüh etmiş luti veya gulamperestlerin eline geçmiş, bu olay IV. Murat'ın İran seferinden sonra zirveye çıkmıştı. Medreseler pozitif bilimlerden soyutlanmış, bir birini tekrarlayan İlmihal bilgileri ile vakit geçirilir olmuştu. Avrupa okulları ile aramızdaki seviye gittikçe alehimize bozulmaktaydı.

XV ve XVI. yüzyıllarda felsefî konular ve matematik, mü-

hendislik, tıp gibi teknik konular Osmanlı medrese programında yer almakta ve okutulmakta iken felsefî ve teknik konular zamanla müfredattan çıkarılmıştır. Kadızâdeliler ve Sivâsîzâdeliler arasındaki yersiz tartışmalara bizzat şahit olan Kâtib Çelebi muhtemelen bunun da tesiriyle artık seviyeli, faydalı kelâm ve felsefe tartışmalarının yerini lüzumsuz zıtlasma ve inatlaşmaların aldığını belirtmiştir. Kâtib Çelebi, medreselerde matematik derslerinin de eskisi gibi okutulmadığına temas ederek; fikhî meseleler için matematik ve hesap dersle-

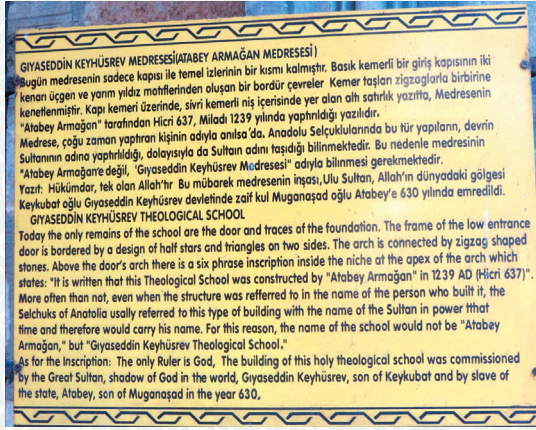
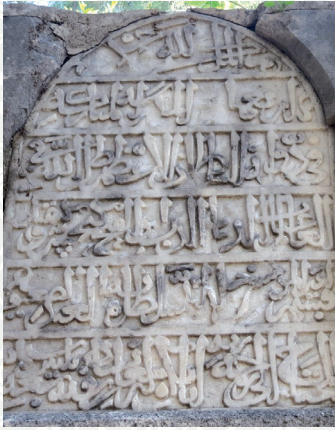
*Medreseler
pozitif
bilimlerden
soyutlanmış,
bir birini
tekrarlayan
İlmihal bilgileri
ile vakit geçirilir
olmuştu.*

rinin önemini vurgulamaktadır. Padişaha arıza veren bazı yöneticilerin raporlarına geçmiş olan müsbet ilim okullarının açılması dileği, en çok da Katip Çelebi ile kendini göstermiş, medreselerden bir şey çıkmayacağını anlayan Katip Çelebi, kendi evinde çeviri ve özgün olarak 21 kadar esere imza atmıştır. Bu dönemde öğretim çoklu olmayıp; ferdi bir sistemle yürümekte, küçük gruplara bire bir ders verilmekte idi. Bunun da kendine göre avantajları vardı. İyi musikişinas, iyi hattat, iyi nakkaş yetiştiriyor, ancak bunlar ferdi düzlemde kalıp, umumileşemiyordu.

Çözüm arayışları:

Medreselerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı sorunlar konusunda bir çözüm üretmesi, yetişmiş insan gücü oluşturmaması, buna karşılık suhte isyanları korkusu ile de dokunulamaması, bazı devlet adamlarını paralel arayışlara sevk etmiştir. Batıya elçi olarak gönderilen diplomatların yazdığı sefaretnamelerden edinilen bilgiler, orduyu ve devleti yeniden yapılandırmak konusunda teşvik edici olmuş, bunun sonucunda matbaa Türkiye'ye getirilmiştir. Matbaanın gelişi elbette bir mucize yaratmamıştır. Ancak bir kapı aralayabilmiş, asıl gelişmeler bundan 40-50 yıl sonra Mühendishane-i Bahr-i Hümayun ve Mühendishane-i Berr-i Hümayun denilen mühendis okullarının açılması ile olmuştur. Çünkü zihniyet hala ordunun düzeltilmesi üzerine fikir üretiyor, asıl mesele olan üretim teknikleri ve toplumsal bilinçlenme (aydınlanma) henüz fark edilmiyordu.

Böyle olmakla beraber, Mühendishaneler Osmanlı'da modern okul geleneğini başlatmış, resim, matematik, trigonometri, geometri, topçuluk, istihkamcılık, dersleri okutulmuş, yabancı dil olarak Fransızca öğretilmiş, öğrenciler seviye seviye sınıflara ayrılmış, sınıflarda ders görmeye başlamış, sıralarda oturmuş, ilk defa karatahta kullanmışlardır. Bu okulların öğreticilerine hoca deniliyor, yardımcılara da kalfa (halife) adı veriliyordu. Modern okullar geleneksel medreseliler tarafından hiç hoş karşılanmadığı gibi, mesela Kabakçı Mustafa İsyanı'nda mühendishane hocalarından bazıları hedef seçilip katledildiler. Daha sonra açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Veterinerlik, Eczacılık okulları ile modern zamanların sistemi yakanmaya yüz tutmuştur. (İlhan Tekeli-Selim İlkin; Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim Sistemi-

nin Oluşum ve Dönüşümü, TTK yay. Ankara, 1993).

Artık anlaşılmıştı ki, ülkeye yeni bir düzen vermek lazım. Avrupa teknolojisi olan Buhar ve Çelik etkisini göstermeye başlamış, devlette ulaşım, teknik, ticaret, banka, nafia gibi yep yeni idari birimler kurulması zaruret haline gelmişti. Bunun ilk belirtilerini Nizam-ı Cedit adıyla atılan adımlarda görürüz. Nizam-ı Cedit sadece bir askeri düzen değil, yeni bir yönetim arayışı idi.

II. Mahmud zamanında açılan Mekteb-i Ulum-ı Adliye, Mekteb-i Ulum-ı Edebiyye adı verilen iki okul, aynı zamanda Rüşdiye [Ortaokul] isimli okulların da babası sayılır.

Rüşdiye mekteplerinde öğrenciler sıralara oturacaklar, kara tahta kullanacaklar, seviyesine göre sınıflara (kademelere) ayrılacaklardır. 1845'te bu okulları idare etmek üzere teklif edilen Meclis-i Maarif-i Umumiye komisyonu, 1847'de Mekatib-i Rüşdiye Nezareti, sonra Mekatib-i Umumiye Nezareti ve Meclis-i Maarif-i Umumiye Nezareti yeni öğretim düzeninde yerini almıştır.

Tanzimat'ın sonraki yıllarda bütün bir imparatorluğun yıkılmasına sebep olacak dış müdahalelere açık bir düzen getirmesine

rağmen, kalkınma ve yenilenme için apayrı bir heyecana vesile olduğu da inkar edilemez. Okullaşma da buna dahildir.

Denizli Medreselerine girmeden önce Denizli'nin tarihi ve coğrafi avantajları.

Denizli'nin konumunu geliştirerek korumasının bulunduğu coğrafi ve tarihi çevre ile ilgisi olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı döneminde bağlı olduğu Aydın Vilayeti idari sınırları ile limanlara ve deniz ticaretine açık olması, ihmal edilemeyecek bir faktördür. Çünkü deniz ticaretine açık olan ahali her zaman açık olmayanlardan avantajlıdır ve akıllıdır. Bu sebeple Denizli ahalisi için; "Sahib-ül Seyf ve'l Kelam" denilmiştir. Kılıca ve söze hakim demek olan bu sözün her halde en canlı tanığı, sayısız medrese, zaviye tekke ve onun mensupları ile birlikte Yatağan Kılıçları'dır. Menderes nehri gibi bir bereket kaynağının ve onu besleyen kolların ortasında yerleşmesi, tarihi kervan yollarının üzerinde olması, tarihi dokumacılık merkezleri, Tavas, Babadağ ve Buldan gibi bin yılların tecrübesine sahip bir bölge olması, Denizli'nin ekonomik -kültürel coğrafyasını olumlu etkileyen faktörlerdir.

Denizli'nin aydınlık kaynaklarını da biraz gözden geçirelim.

Bunun için İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi ne diyor onlara bakalım.

İbn-i Batuta:

1330'lu yılların başında geçtiği Denizli'den bahsederken; bölgenin en güzel şehirlerinden biri ve Cuma namazı eda edilen yedi mescidi, bağ-bahçeleri, parlak çarşıları ve dünyada eşi emsali olmayan kumaşları olduğundan bahseder. Misafirin (İbn-i Batuta) Ahi Sinan ve Ahi Duman yoldaşları arasında paylaşılamayıp kur'a çekildiğini ve kur'ada şanslı çıkan Ahi Sinan'ın misafirlerini hamama götürdüğünü, Ahi Sinan Tekkesi'nde azizlendikleri ve ağırlandıklarını, ertesi gün Ahi Duman Tekkesi'nde aynı tarzda ağırlandıklarını, sonra Denizli Bey'i İnanç Bey'in kendisine vaiz Kastamaonulu Allaeddin Fakih'i gönderip sarayına davet ettiğini ve onunla görüştiklerini, oğlu Murat Bey'in cömertliğini anlatırken bir çok kelime ve tabir, Denizli'nin 700 yıl önceki gelişmişliği, okumuşluğu, idari tertibi hakkında ip uçları vermektedir. İbn-i Batuta burada Ramazan Bayramı kutlama merasiminin ayrıntılarını da vermektedir ki kültürel bir kod olarak pek önemlidir. (İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, 1000 Temel Eser)

Evliya Çelebi:

1672 yılında geçtiği Denizli'yi uzun uzun anlatmıştır. Bunlardan aldığımız bir kaç satır:

Ve Denizli Şehri üç yüz payesiyle büyük bir kazadır. Ve nahiyesi (...) kurradır. Ve şeyhülislami, nakibüleşrafı ve ayan ve eşrafı ve kethudayeri ve yeniçeri serdarı ve dizdarı ve neferatları ile subaşı vardır. Kal'a Camii, Yeni Cami, Kurşunlu Camii, Tabaklar Camii, Çömlekçiler Camii, bunlardan maada otuz yedi mescidi vardır, diye yazar. Bunlar dışında Ak Sinan Tekkesi, Ahi Duman Tekkesi, Karacaoğ-

lan Sultan ve Hızırlık Sultan ve Cafer Ağa Hanı dibinde İmam Sultan ve İmam Sultan haziresinde yatan; Memi Dede, Yakup Dede, Baba Sultan, Fethi Baba, Şahin Baba, Ziyaret Baba ve Gazi Baba ve Hacı Seher Sultan ve Uzunca Hayreddin Sultan ve Çomaklı Baba ve Didigi Baba ve Karaöyük Sultan. (Evliya Çelebi Seyahatnamesi YKY. yay. S.100-103).

Şeyhülislam (müfti), nakibüleşraf, ayan, kethüda, yeniçeri serdarı, dizdar, subaşı. Bütün bu sayılanlara bakıldığında her biri başlı başına bir kurum olan donanımlı bir şehirden söz edilmekte olduğu kolayca anlaşılır. Bu alıntılar Denizli'nin geçmişten bu yana aydınlık bir çizgide olduğunu göstermektedir. Bunun yanında bugünkü Denizli'nin emsali vilayetlerle kıyaslandığında ulaştığı ekonomik ve kültürel seviye, bu aydınlık geçmişi iyi okuması ile de alakalıdır. Başka bir konuyu daha vurgulamak gerek. İstiklal Savaşı'nda Batılı İşgal Kuvvetleri'ne ve Yunan Zulmüne karşı ilk karşı çıkışı yapan Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi gibi din adamları ve Denizli Eşrafı da bu olumlu tabloyu tamamlamaktadır.

Denizli Mektepleri'ne girerken, onun ana kararı olan Osmanlı eğitim kurumlarına kısaca bir göz atalım. Bunu yapmazsak aşağıda kullanacağımız bazı belgelerin içinde geçen deyimleri anlayamayız.

Sıbyan mektebi:

Osmanlılarda ilk eğitim Sıbyan Mektebi (mahalle mektebi, taş mekteb, darü't talim, darü'l ilim, muallimhane) ile başlar. Bunlar klasik İslam medeniyetinin küt-tab adlı okullarının bir devamıdır. Beş yaşındaki çocuklar amin alayı ve bed-i besmele törenleriyle derse başlarlar. (Ayla Akbaş, Selçukludan Cumhuriyete Ga-

zipaşa Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Antalya 2013)

Bu geleneksel ilköğretim kurumu. "Mekteb-i sıbyan", mektebhane", olarak da bilinir. Sıbyan mektepleri Osmanlı kent ve kasabalarında en yaygın eğitim-öğretim kurumlarıdır. Hemen her caminin ya da hayır kurumunun yanında açılırdı. Mahalle temelinde kurulduğu için MAHALLE MEKTEBİ de denen bu okullara başlama yaşı, ebeveyn ile hocanın kararına göre idi. 4 yaşında da 10 yaşında da başlanabilir, bireysel metotlarla, elifba cüzünden Arap harfleri harekelen-dirilerek ezberlettirilirdi; Kuran'ın Amme ve Tebareke cüzlerinin okutulması ile çalışmalar sürerdi. Görülen başlıca dersler Elif-Ba, Kur'an, ilmihal ve matematikti. Ahlak eğitimi müslüman örf ve adetlerinin çocuklara yerleştirilmesi ve benimsetilmesi şeklinde verilirdi. Karma okullarda kızlar ayrı, erkekler ayrı gruplar halinde ve yerde, evlerinden getirdikleri minderlerde otururlar, önlerinde de rahleler bulunurdu.

Sıbyan mekteplerinin belli bir yönetmeliği ve devletçe hazırlanmış bir programı yoktu. Bu okulların temel amacı, okuma yazma öğretimi yanında İslâm dininin temel ilkeleriyle Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesiydi. Bu mekteplerde sıra, harita ve yazı tahtası gibi araçlar bulunmazdı. Hoca ise baş köşede yüksekçe bir sedirde oturur, yanında odanın nihayetinde ulaşacak boyda bir sopa bulunurdu.

Sıbyan okulunu başarıyla bitirmiş sayılmak için, Kuran'ı en az bir kez hatmetmek koşuldu. Osmanlılarda bu okulların hocalarına muallim veya şakirt denirdi. Talebelerine de talebe suhte, tilmiz gibi isimler verilirdi. 1846'ya gelindiğinde dört yıllık eğitim veren Sıbyan mekteplerinde elifba, Kur'an, ilmihal, tecvit, harekeli Türkçe,

Muhtasar Ahlak-ı Memduha risalesi, sülüs ve nesih yazıları öğretiliyordu.

İbtidai mektebi:

Tanzimat'tan sonra 3 yıllık mektebi iptidai olarak faaliyet göstermeye başlar. İbtidailer Osmanlı klasik çağının Sıbyan mektepleridir. Rüştüyeler açılınca onlara öğrenci hazırlayan mekteplere de iptidai adı verildi. Bu mektepler 8 Nisan 1847 yılında düzenlenen program ve yönetim şekliyle yeni bir düze kavuşmuştur. Öğretim süresi dört yıl olan bu okullara yedi yaşına basan kız ve erkek çocuklara ilköğretim seviyesinde bir eğitim-öğretim verilirdi. 6 Ekim 1913 Tedrisatı iptidaiye kanunu ile Fransız okulları sistemine uyarak Rüştüye ve iptidai birleştirilerek altı yıllık Mektebi İptidai haline getirilmiştir. Bu okullarda Türkçe, tecvit, ilmihal, hatt, Osmanlı tarih ve coğrafyası, yurttaşlık bilgisi, resim müzik ve beden terbiyesi programa girmiş ve 1924'e kadar devam etmiştir. Bu devirde iptidailer yedi yaşına basan çocuklar için mecburi hale getirilmiş ve ceza olarak falaka yasaklanmıştı.

Sultanahmed Rüşdiyesi

Rüştüyeler:

II. Mahmut döneminde sıbyan mekteplerinin yetersiz olduğu görülerek bu mekteplere sınıf-ı sani yani ortaokullar olarak açılır. Bunlar idadilere basamak olmasından dolayı ortaokul sevi-

yesinde mektepler olarak değerdendirilir. Önceleri dört yıl olan bu okullar daha sonra altı yıl olmuştur. Rüştîyelerin ilki 1838 tarihinde açılan mektebi Maarifi adlıyedir.1874-75 döneminde 400'e yakın rüştîye mevcuttu. 1867'ye kadar bu mekteplere Müslüman çocuklar alınırken bu tarihten sonra ise gayri Müslimler de alınmaya başlanmıştır. Bu maksatla adaylar Türkçe imtihanına tabi olmuşlardır. Bu okullarda dinin ilimler, hesap, coğrafya, hatt, hendese, cebir, usulü defter, resim, müzik gibi dersler görülmüştür.

Kız Sanayi Mektebi

İdadiler:

Orta öğretimde ikinci ademe olarak eğitim-öğretim veren mekteplerdir.1869 Maarifi Uumiye nizamnamesine göre "İdadiler; Rüştîye mezunu olan olan Müslim ve gayri Müslim çocukların bir arada öğretim yaptıkları" yerlerdir. 1000 haneden fazla yerlere idadi kurulacaktır, idadilerin bütün masrafları vilayet maarif idadisi sandığından karşılanacaktır, İdadileri süresi üç yıl olacak ve şu dersler okutulacaktır: Türkçe, Kitabet, Fransızca, Mantık, Kavanin-i Osmaniye (Osmanlı Kanunları), Coğrafya, Tarih, Cebir, Hisab-ı defter tutma, Kimya, Resim dersleri okutulmuştur. Bu nizamnamedeki hedefler ise malesef belirlenen sürede tutturulamamıştır.

Sultaniler:

İdadiler seviyesinde Fransızca ve Türkçe ile eğitim ve öğretim yapan bir mekteptir.1 Eylül 1868 tarihinde Galatasaray Sultani-sinin açılışıyla maarifimize giren bu Fransız modeli mektepler hazırlık devresiyle birlikte 9 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu mektebin açılışı sultan Abdülaziz'in 1867 Paris ziyaretine dayanır. Sultanide Türkçe, Fransızca, Grekçe, Ahlak, Latince, Tarih, Coğrafya, Matematik, Kozmografya, Mekanik, Fizik, Kimya, Ekonomi güzel konuşma sanatı ve resim dersleri okutulurdu. Daha sonra Arapça ve Farsça okutulmuştur. Darüşşafaka ve Robert kolej de sultani tipi okullardandır.

Yüksek Öğretim:

Bunlar üniversite karşılığı olan darülfünun ve yüksek okullardır.

Daru'l Fünun: İlk kez 12 Ocak 1863'te açılan darül funun bu tarihten sonra birkaç kez kapanıp açılmış, 1908 tarihine gelindiğinde İstanbul darülfünunu olarak adı değiştirilmiş ve yeniden teşkilatlandırılmıştır.

Mektebi Mülkiyeyi Şahane: Osmanlıda ilk sivil yüksek okuldur. Kaymakamlık ve müdürlük gibi mülki idarede görevlendirilecek memurlar için açılan bir yüksek okuldur.

Mektebi Tıbbiyyi Mülkiye: Sivil tabip yetiştirmek amacıyla kurulmuş bir mekteptir. Başlangıçta beş yıl olan bu okul daha sonra altı yıla çıkarılmıştır.1915'te üniversitenin tıp fakültesine bağlanmıştır.

Mektebi Hukuki Şahane: Tanzimat sonrası açılan batı tipi mahkemelere eleman yetiştirmek amacıyla kurulan mekteplerdir.1909'da Darülfünun'un hukuk fakültesi haline geldi.

Hendeseyi Mülkiye Mektebi: Memleketin sivil mühendis ihtiyacını karşılamak amacıyla

kurulmuştur.Cumhuriyet döneminde yüksek mühendis mektebi adıyla faaliyetlerine devam etmiştir.

Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi: Ziraat ve baytarlık alanında memleketin ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan dört yıllık bir yüksek okuldur.

Yüksek Seviyedeki Askeri Mektepler:

I) Mühendishane-i Bahr-i Hümayun: Osmanlının batıya açılan ilk kapısıdır.1773'te Baron De Tott'un tavsiyesiyle ve Ceza-yirli Hasan Paşanın gayretleriyle Haliç Tersanesinde açılmıştır.Bu mektepte ordunun ihtiyaç duyduğu denizci subaylar yetiştiriliyor ve topçu eğitimi veriliyordu.

II) Mühendishane-i Berri Hümayun: III.Selim devrinde kurulan bir yüksek okuldur.Topçu subayı yetiştirmek amacıyla Mühendishane-i bahri Hümayun'dan ayrılarak kurulmuştur. Öğretim süresi dört yıldır.

III) Tıbhane-i Amire ve Cerahhane-i Ma'mure: Sadece Müslüman tıp adamlarının yetiştirilmesi amacıyla kurulmuş Darüşşifanın devamı olan okuldur.Eğitim süresi dört yıldır.

IV) Mektebi Fünunu Harbiye: Açılan askeri okulların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

Denizli Yaygın Eğitim Kurumlarından Zaviyeler

Yukarıda dünya ahvaline ilgisinin yüksekliğini vurguladığımız Denizli kazası, elbette okullaşma konusunda da emsallerinden geri kalacak değildi. İbn-i Batuta ve Evliya Çelebi seyahatnamelerindeki kayıtlara göre Denizli, Osmanlı klasik döneminin yaygın eğitim kurumları olan

Terakki Mektebi Öğrencileri

tekke, zaviye ve medreselerden yeteri kadar payını almış görünmektedir. Bunlara bir kaç örnek vermeden geçmek doğru olmaz. Çünkü aralarında bütün İslam aleminde isim yapmış şahsiyetler adına krulmuş zaviyeler vardır. Denizli'deki Ahi Sinan Zaviyesi, Ezine-i Lazkiye [Sarayköy] kazası Erzenli karyesinde Sofu Han Zaviyesi, Baklan kazasının Mahmud Gazi köyünde Sultan Gazi Zaviyesi, Gölhisar'da Karaağaç kazasında Seyid Ali Semerkandi Tekkesi, Denizli'de İsa Bey Evkafı- ki bu Denizli beylerinden İnanç Bey evladıdır, Ezine-i Lazkiye'de Kumluca karyesinde Mecnun Dede Zaviyesi, Karaağaç Gölhisar kazasında Bayındır karyesinde Emirşahog-

lu Mustafa Tekkesi, Gölhisar-ı Karaağaç kazasında Abdi Dede Tekkesi, Denizli'de Şahin Dede Tekkesi, Denizli'de Hacı Hüsam Tekkesi, Çal kazasında, Öküz Baba Zaviyesi, Karaağaç Gölhisar kazasında Şeyh Yatağan Zaviyesi, vd..

Burada görüleceği gibi Denizli dört tarafından Zaviye ve Tekke'ler ile donanmış bir şehirdir ve bunların hepsi o günün şartlarında bugünkü yaygın eğitim diyebileceğimiz, eğitim- öğretim yerleridir. Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinde buralara tayin olacak hoca, yapılacak tamirat ve tadilatlarla ilgili bir çok yazışma mevcuttur.

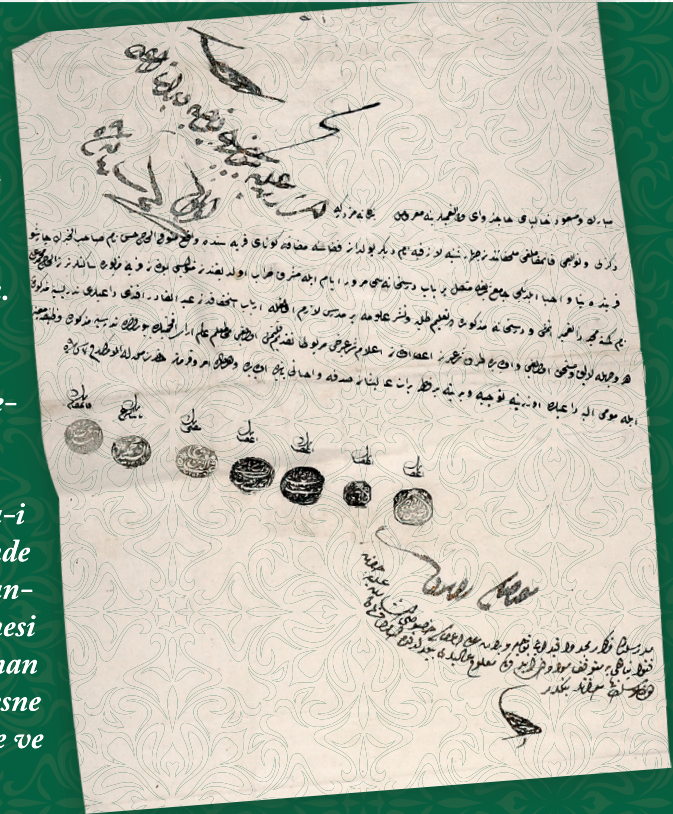
Tekke ve Zaviyeler dışında Denizli, cami müstemilatında ders verilen sıbyan mekteplerine de sahipti. Nitekim Denizli kazasının Güney köyünde böyle tek derslikli bir mektebin tamirini de ele alan Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgesinde olay şöyle anlatılmaktadır :

İşâret-i aliyye mücebince tevcib ve berâtı i'tâ olunmak buyuruldu. Fi 4 N. sene [12/59

Mübârek ve mes'ûd bâk-i pâ-y-i bâcet-revâ-yı veliyyü'n-ni'amîlerine ma'rûz-ı bendegânemizdir ki

Denizli ve tevâbi'i kâimmakâmlığı mülbakâtından Çarşamba-i Lazkiye nâm-ı diğer Buldan Kazâsı'na muzâfe Güney karyesinde vâki' müteveffâ el-Hâc Hasan nâm sâhibül-hayrın çarşı kurbunda binâ ve ihyâ eylediği câmi'-i şerife muttasıl bir bâb dershânesi mürûr-ı eyyâm ile müşrif-i harâb olduğundan mütevellisi bulunan karye-i mezbûre sâkinlerinden el-Hâc Mehmed Ali nâm kimesne müceddeden ta'mir etmiş ve dershâne-i mezkûrede ta'lim-i talebe ve neşr-i ulûma bir müderris lâzım olmağla...

Kısaca: Günay köyünde [Güney İlçesi] cami bitişiğinde bir dershane olduğu ve bunun zaman içinde harab olduğu, aynı köyden Hacı Mehmet Ali adındaki bir hayırsever tarafından tamir ettirildiği ve şimdi bu dershaneye bir müderris (hoca) lazım olduğu anlatılmaktadır. Yıl 1843. Bundan şunu çıkarmak hiç de zor değildir; Denizli'nin en ücra köşesinde ve en fakir yerinde 1843 yılında tek derslikli de olsa bir sıbyan mektebi vardır. Sıbyan mektepleri eski usulde (usulü atik) eğitim yaptıkları için sonra bunların usulü cedid üzre eğitim yapmaya başladıkları belirtilmekle beraber, bu oranın 1892-93 yılında Aydın Vilayeti'nde toplam 2151 sıbyan mektebi olmasına karşılık, yeni usulde eğitim veren ibtidai mektebi sayısının 420 kadar olup 1/5 oranında kaldığı, usulü ceditin istendiği kadar yaygınlaşmadığı anlaşılmaktadır, (Ertan Gökmen, Aydın Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerinin İptidâi Mekteplere Dönüştürülmesi). Tabii bu oranlar içinde Denizli kazası sayılarını bulamadık.

BOA-C.MF.1028-2 [m. 2 Eylül 1843]

Bir örnek de Denizli şehir merkezinden verelim:

Denizli'nin Delikliçınar mahallesindeki Hacı Musa Efendi Medresesi müderrisliğine Seyyid Hafız Mustafa Efendi'nin atanması hakkında Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa'nın emri. 16 Eylül 1845

[Denizli Kazası İdare Meclisi'nden Sadrazam'a],
Vakıflar Bakanlığı tarafından kontrol edilen, Denizli'nin Delikliçınar mahallesinde bulunan ve Hacı Musa Efendi adlı hayır sahibi tarafından yaptırılmış olan medresede müderrislik görevini yürüten Şeyh Mustafa oğlu Seyyid Ahmed Efendi, kendi rızasıyla ve mahkeme huzurunda, görevini bıraktığını ifade etmiştir. Kendisi, bu görev için Denizli'nin önde gelen alimlerinden Ali oğlu Seyyid Hafız Mustafa Efendi'yi tavsiye etmektedirler. Seyyid Hafız Mustafa Efendi'nin müderrislik görevine getirilmesi bizce de uygundur. Tarafımızca da uygun görüldüğü taktirde, Hacı Musa Efendi Medresesi müderrisliğine Seyyid Hafız Mustafa Efendi'nin atanmasını ve kendisine yeni bir görev beratı verilmesini rica ederiz. Son karar elbette efendimizindir. 19 Ağustos 1845

[mühürler]

Denizli Kaymakamı ... [okunamıyor],

Denizli Kadısı Seyyid Osman, Denizli Müftüsü Abdullah Miftahüddin, Denizli Tahrirat Katibi Muhammed Suni, Denizli Mal Müdürlüğü Katibi Seyyid Osman Aznevi, Denizli İdare Meclisi Üyesi Şeyh Ahmed Rıfat, Denizli İdare Meclisi Üyesi Ahmed, Denizli İdare Meclisi Üyesi Seyyid Hafız Mustafa, Denizli İdare Meclisi Üyesi Hacı Hüseyin, Denizli İdare Meclisi Üyesi Hacı Mustafa, Denizli İdare Meclisi Üyesi Hacı Abdullah Hüseyin, Denizli Rum Cemaati Lideri ..., Denizli Ermeni Cemaati Lideri ...
[Sadrazam'dan],

Vakıflar Bakanı gereğini yapsın.
16 Eylül 1845

Kısaca: Delikliçınar, Hacı Musa Efendi Medresesi'nin (sıbyan mektebi) öğretmenini istifa etmiş ve yerine Denizli'nin önde gelen alimlerinden Ali oğlu Seyyid Hafız Mustafa Efendi'nin tayini istenmiştir.

BOA-C.MF.989.2

Sıbyan mektepleri ile ilgili bir Denizli belgesinde okulun öğretmenini için "muallim-i sıbyan" vurgusu yapılmaktadır, ki altta bir kısmını vereceğimiz belgede adı geçen İsmail Halife bin Mustafa bu günkü ilk okul öğretmenidir ve hakkındaki yazışma şöyledir:

Alaeddin köyünde bulunan Ayşe Hatun Sıbyan Okulu öğretmenliğine yapılan atama hakkında Sadrazam Mehmed Hüseyin Paşa'nın emri.
22 Şubat 1840

Karaağac-ı Gölhisar Kazâsı'na tâbi' Alaeddin nâm karyede vâkî' sâhibetü'l-hayrâtdan Ayşe Hatun nâm sâhibetü'l-hayrın binâ ve ihyâ eylediği mu'allimhânede ber-vech-i hasbî mu'allim-i sıbyân olan İsmail Halife bin Mustafa bilâ-veled fevt olub yeri hâlî ve hizmet-i lâzimesi mu'attal kalmağla.."

BOA-C.MF.5115

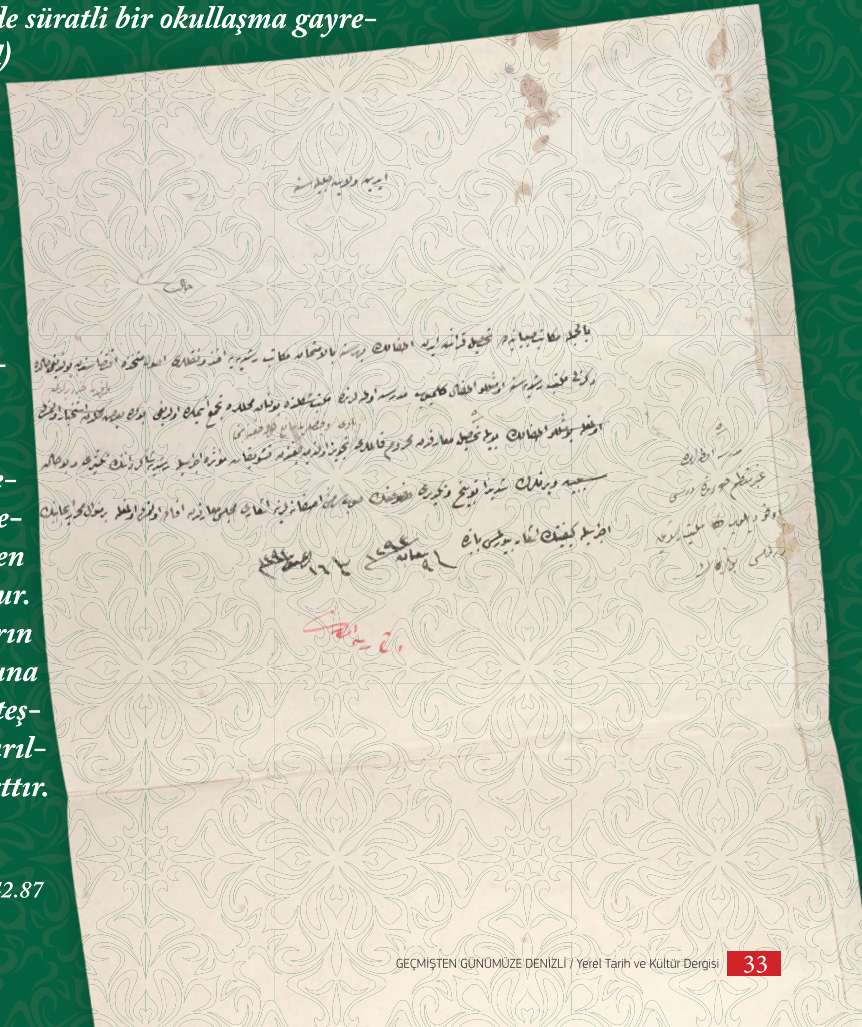
Sıbyan mektepleri giderek İbtidai mektepleri haline dönüşecek ancak bu istenen hızda olmayacaktır. Bunun da bir kaç makul sebebi vardır:

- 1-Yeteri kadar yeni (cedid) hoca yoktur.
- 2-Yeteri kadar bina ve derslik yapılamamış, bu konuda bir standart sağlanamamış devlet savaşlarla uğraşmaktan eğitim ve kalkınmaya kaynak ayıramamıştır.
- 3-Eski usul eğitimci, yenilere karşı direnmekte, burada din faktörü kullanılmaktadır.

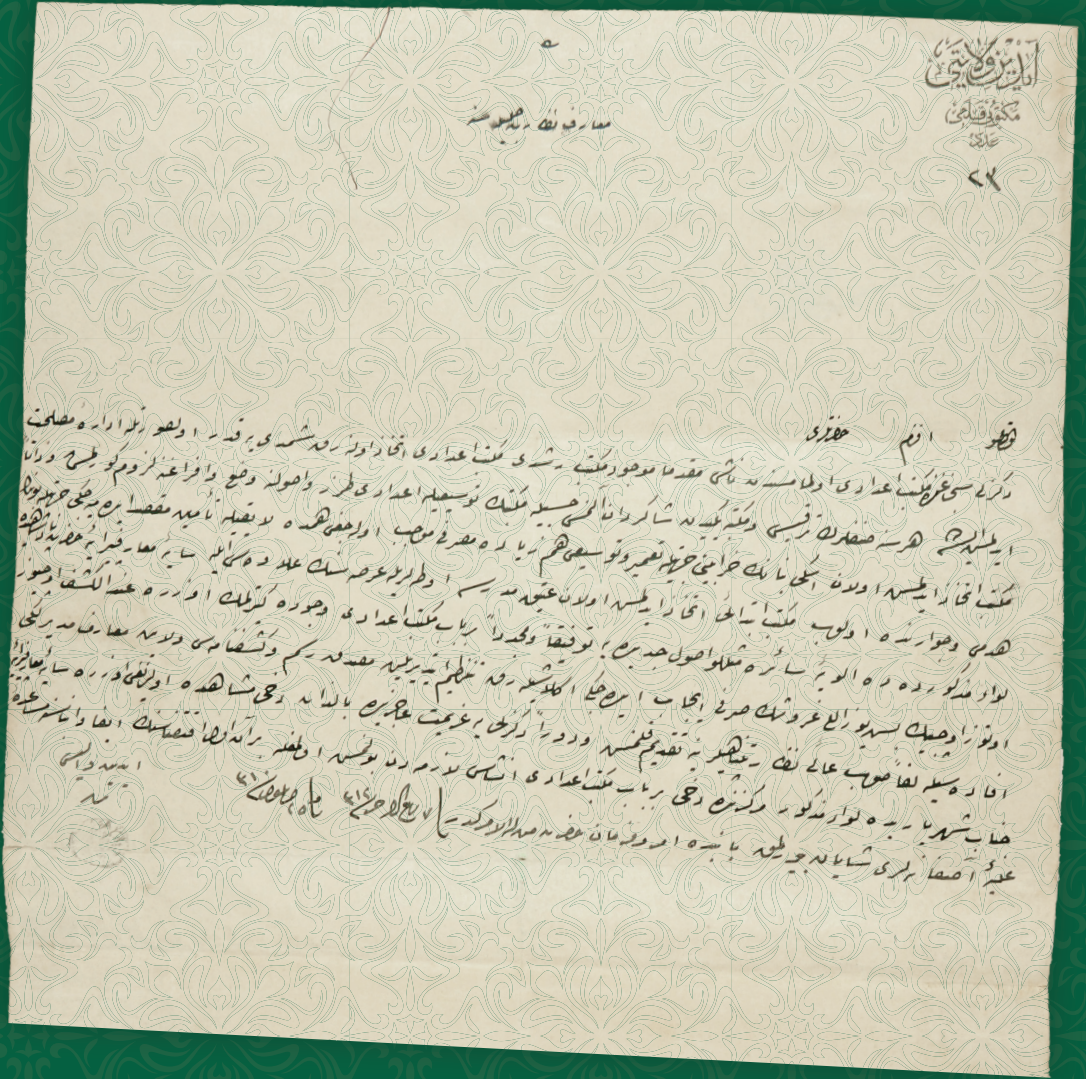
Bütün bu olumsuzluklara rağmen halkta bir tahsil heyecanı vardır ve Denizli de bundan uzak değildir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Denizli ve çevresinde süratli bir okullaşma gayreti olduğu, ibtidailerin (ilkokul), rüştiyeye (ortaokul) dönüştürüldüğü, ilkokulu bitirenlerin rüştiyeye devam etmesinin sağlanması yönünde gayret gösterildiği görülmektedir. Buna dair 1876 yılına ait bir vesika şöyledir:

Denizli'de ilkokulu bitiren öğrencilerin ortaokula devam etmelerinin teşvik edilmesi gerektiği hakkında, Eğitim Bakanlığı'ndan Aydın (İzmir) Valiliği'ne gönderilen yazı. 28 Ağustos 1876

İlkokullarda tahsillerini tamamlayan tüm öğrencilerin ortaokullara devam etmeleri gerektiği halde Denizli Mekteb-i Rüşdiyesi'ne [ortaokul] gelmesi gereken öğrencilerin medreselere devam ettikleri duyulmuştur. Bu çocukların ortaokula gönderilmemeleri bunların eğitimlerinin yarıda kalmasına neden olacaktır. Buna müsaade etmek mümkün değildir. Yapılacak çeşitli teşviklerle ortaokula devam eden öğrenci sayısının artırılması ve bu duruma sebep olanların uyarılması şarttır. Gereğini yapınız. 28 Ağustos 1876

BOA-MF.MKT.42.87

Okulların o gün için en önemli kademe-lerinden İdadî (Lise) açılması da vesikalar-da mevcuttur. Çünkü artık eğitim Avrupaî bir zincir halinde devam etmekte, rüştiyeyi bitirenlerden, ihtiyaç olanlar İdadî'ye devam etmek istemektedir. İşte bu noktada Denizli'de Lise olmadığı için Lise açılması ile ilgili bir evrak önümüze gelmektedir.

Denizli şehrine bir an evvel yeni bir lise inşa edilmesi gerektiği hakkında, Aydın (İzmir) Valiliği'nden Eğitim Bakanlığı'na gönderilen yazı. 7 Ekim 1894

Denizli Sancağı'nda lise olmamasından dolayı bir ara mevcut ortaokul binası lise haline getirilmiş ve şimdiye kadar bu şekilde idare edilmiştir. Ancak her geçen yıl öğrenci sayısının artması ve talebin yükselmesi nedeniyle mevcut bina yetersiz kalmıştır. Mevcut binanın tamir ve düzenleme masrafları oldukça yüksektir. Üstelik lise eğitimi için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden bu binanın yıkılarak yerine modern bir lise binası yapılması uygun olacaktır. Yapılan keşif neticesinde 333.550 kuruşun gerektiği anlaşılmıştır. Hazırlanan lise planı ile keşif defteri ekte bilgilerinize sunulmuştur. Denizli'ye yeni bir lise binası gerekli olduğunu Denizli'yi ziyaretim sırasında bizzat gördüm. Bir an evvel gereğinin yapılmasını arz ederim. 7 Ekim 1894

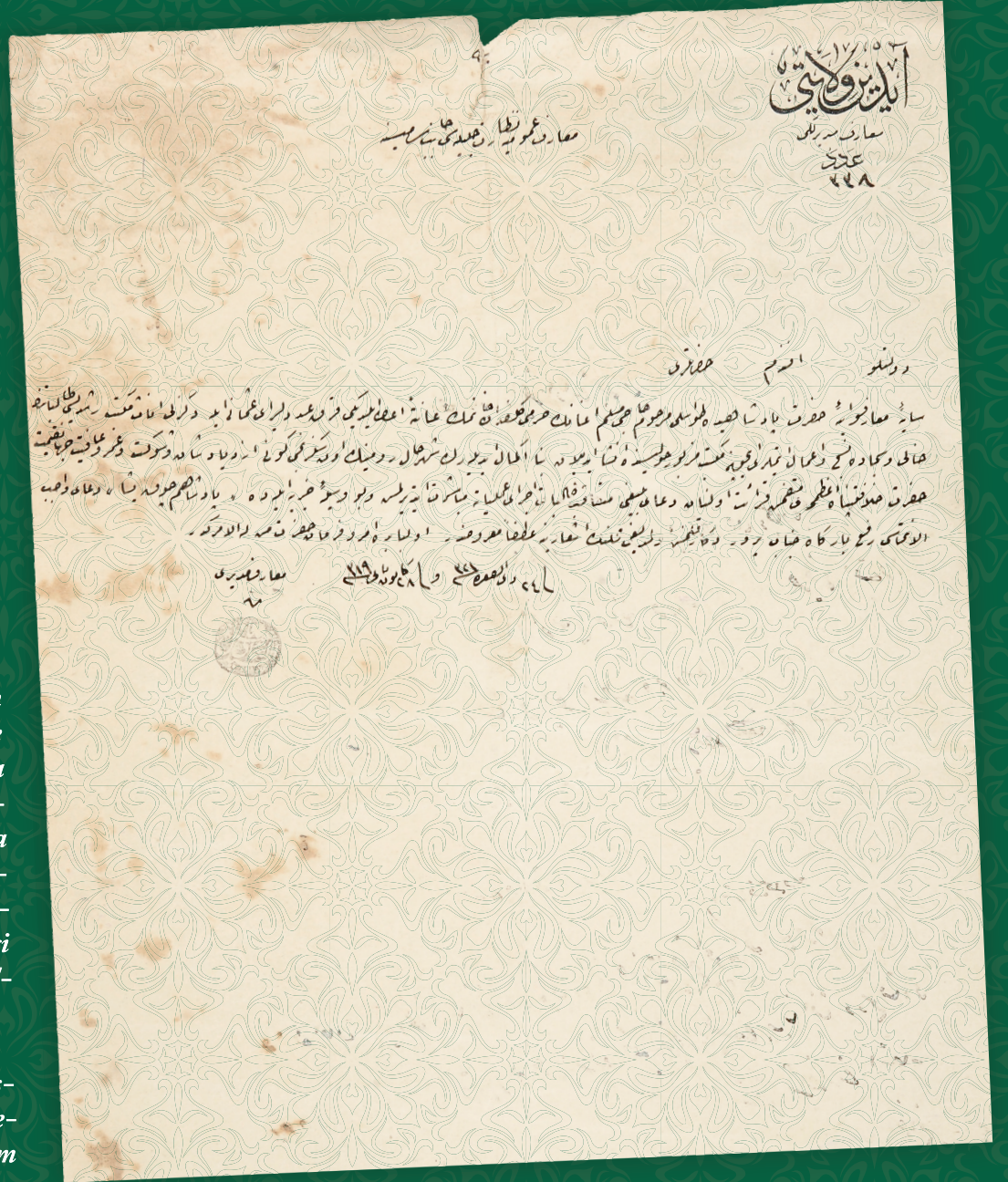
[İmza] Aydın (İzmir) Valisi Mehmed Kamil bin Salih
Böylece Denizli Lisesi'nin açılmasına ne zaman adım atıldığını görüyoruz.

Çoğu yerde dönüşümlerin yeterli olmayıp, yeni okullar açıldığı anlaşılmakta, bu da hem devletin hem de hayırseverlerin katkıları ile olmaktadır. Hayırseverler arasında kadınlar da vardır ki, bu Türk Vakıf ve Hayrat Geleneği'ne uygundur. Gelenek, Osmanlı'da gelişerek devam etmiştir. Tavashı Hacı Müslim Ağa'nın eşi Gülfidan Hanım 40 lira bağışlayarak bu geleneği sürdürdüğü gibi, Osmanlı'da toplum dışı tutularak cahil bırakılan kadın ve kızların eğitimine katkıda bulunmuş, okuma yazma ve tahsil konusundaki taassubun kırılmasına yardımcı olmuştur. Bu dönemde Kız Okulları açılmasına da büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Bunun belgesi de şöyledir:

Denizli İnas Mekteb-i Rüşdisi [Kız Ortaokulu] bahçesinde Tavashı Hacı Müslim Ağa'nın eşi Gülfidan Hanım'ın bağışladığı 40 lira ile yaptırılan dokuma atölyesinin hizmete açıldığı hakkında, Aydın (İzmir) Vilayeti Eğitim Müdürlüğü'nden Eğitim Bakanlığı'na gönderilen yazı. 10 Şubat 1904

Merhum Tavashı Hacı Müslim Ağa'nın eşi Gülfidan Hanım'ın bağışladığı 40 lira ile Denizli İnas Mekteb-i Rüşdisi [Kız Ortaokulu] öğrencilerinin balı ve seccade dokumaları için, okul bahçesinde inşa edilen atölye tamamlanmış ve 31 Ocak 1904 günü Padişahımıza edilen dualarla hizmete açılmıştır. Açılış sırasında "Pâdişâhım çok yaşa" tezahüratları atılmıştır. Durum arz olunur. 10 Şubat 1904

[İmza ve mühür] Aydın (İzmir) Vilayeti Eğitim Müdürü Seyyid İsmail Ali

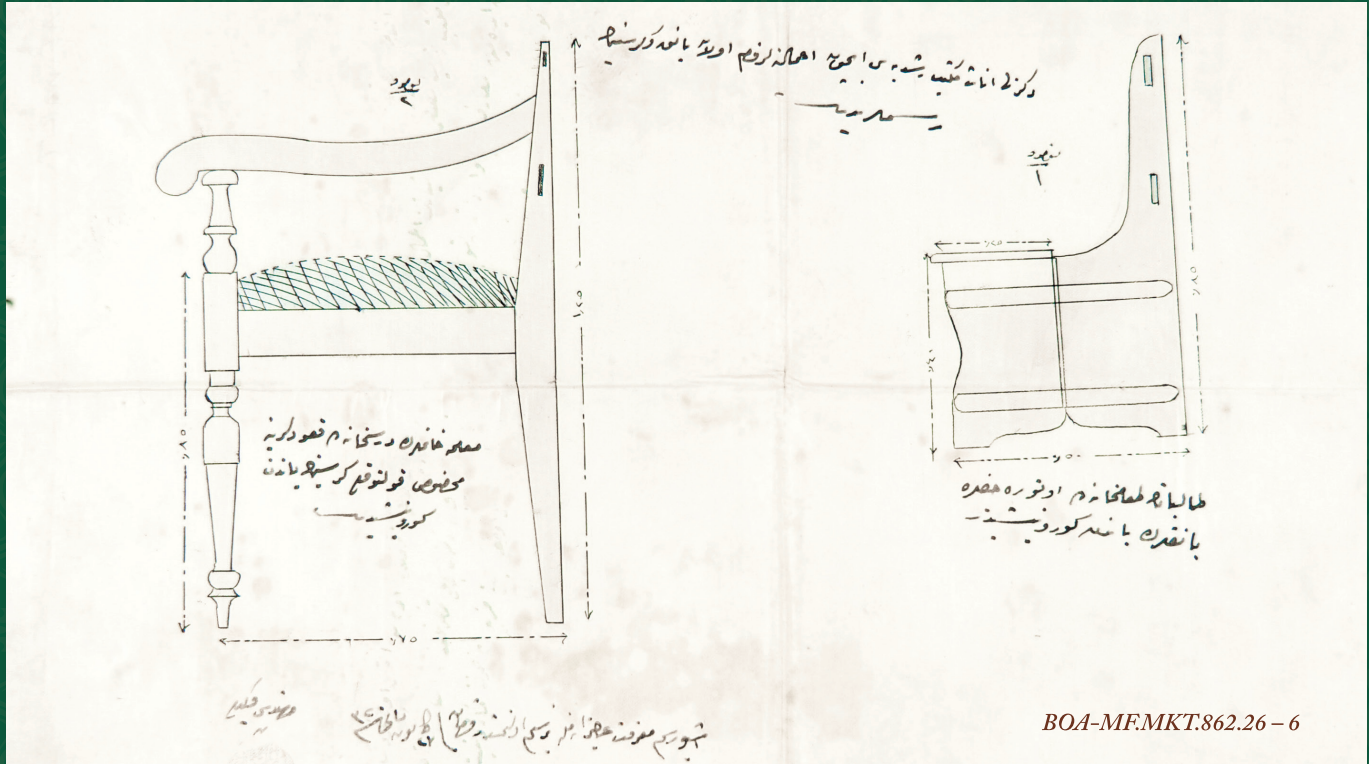
BOA-MFMKT.770.2-1

Kız okullarının sandalyeleri ile Denizli Medreseleri yazımızı bitirmek istiyorum.

Yukarıda kadınlarımızın toplum dışı tutulduğunu yazarken bir hususu da aydınlatmak lazımdı. Toplum dışı tutulmuştu ama aşağılanmamıştı. Belki de çok kıymet verip kıskanıldığı için böyle bir tavır konuluyordu. Şimdi aşağıdaki belgenin tercümesine ve onun fotoğrafına dikkatinizi çekmek istiyorum. 1904 yılında yokluklar ve harp içindeki bir devletin Kız Okulları için tasarlayıp tersim ettiği sandalya ne kadar zarif değil mi? Günümüzde İskandinav Tipi denilen masif keresteden yapılmış, ön ayakları tornadan geçirilmiş, kolçaklı, ergonomik ve döşemeli bir hanım öğretmen sandalyesi. Bu bir teşvik mi, yoksa çizen mühendisin zarafeti mi, yoksa buna oturacak hanım öğretmene ilan-ı aşk mı anlamak kolay değil.. Ancak bu sandalye o gün muallime hanımların (hanım öğretmenlerin) ciddi önemsendiğinin bir kanıtı. “İş bu resim marifet-i acizânemle tersim olunmuştur” ifadesi de çizimi yapan Mühendis Vekili Fazıl oğlu Mehmed Fehmi’nin alçak gönüllülüğünün bir nişanesi. Makalenin en başından beri belgeleri bana göndererek bu yazıyı yazmamı sağlayan BOA Uzmanı Denizli aşığı Muzaffer Çetin beyefendiye bir yerde teşekkür etmek istiyordum. Hatta ona telefon görüşmemizde demiştim ki; ben sadece bu hanım öğretmen sandalyesini yazsam yeter. Bundaki ruhu inceliği, nezaketi, zarafeti saatlerce anlatabilirim. “Mu’allime hanımların dershânedeki ku’ûdlarına mahsûs koltuklu kürsünün yandan görünüşüdür ” yazısını eski yazı bilmeyenler okuyamayacaklar. Bu resim altı yazısı bile bu gün üzerinde çok düşünülmesi gereken bir dil zarafeti içeriyor. Öğretmen Hanımların oturmalarına mahsus, koltuklu kürsi.. Şiir gibi.. Ne yazık ki belgelerin çokluğu ve değerlendirme zarureti bu nefis sandalye hakkında ancak bu kadar yazmama müsaade etti.

Denizli İnas Mekteb-i Rüşdiyesi [Kız Ortaokulu] için gerekli olan sıra ve sandalyelerin resimleri.
9 Şubat 1905

Denizli İnas Mekteb-i Rüşdiyesi [Kız Ortaokulu] için gerekli olan sıra ve sandalyelerin resimleridir,

BOA-MFMKT.862.26 - 6

Numara 1 : Öğrencilerin yemekhanede oturacakları sıraların yandan görünüşüdür.

Numara 2 : Mu’allime hanımların dershânedeki ku’ûdlarına mahsûs koltuklu kürsünün yandan görünüşüdür.

İşbu resim ma’rifet-i âcizânemle tersim olunmuştur, fermân.

Fî 27 Kanunısanî sene [1]320 [9 Şubat 1905]

[imza ve mühür] Mühendis Vekili Mehmed Fehmi bin Fazıl

*Bu yazının hazırlanmasında emeği geçen Muzaffer Çetin’e sonsuz teşekkürler.

ACIPAYAM ve BULDAN KAYMAKAMLIKLARI DA YAPAN HİCİV ÜSTADİ ŞAİR EŞREF (1847 - 1912)

Mehmed EŞREF (1847-1912)

Asıl adı Mehmed Eşref olan, Şair Eşref 1847 da Manisa'nın Kırkağaç kazasının Gelenbe köyünde doğdu. 20 yaşına kadar zeybek giysileriyle dolaştı. Babasından Arapça ve Farsça öğrendi. Tahsilini Gelenbe Sıbyan Mektebi'nde [İlkokulu] başladı. Manisa'daki Hatuniye Medresesi'ne devam ederek Arapça ve Farsça'nın yanında özel hocalardan matematik, tarih ve katiplik derslerini de aldı.

Yirmi dört yaşında Manisa Sancağı Tahrîrât Kalemî'ne başladığı memuriyete 1909 yılında Adana Vali Yardımcısı olarak almış iki yaşında emekli olur.

Aşağıda nerelerde hangi görevleri yapıyığı ve başına neler geldiği hakkında bilgiler vererek Mehmed Eşref Efendi ve bilinen adıyla Şair Eşref'in şairliği üzerinde örneklerle değerlendireceğiz.

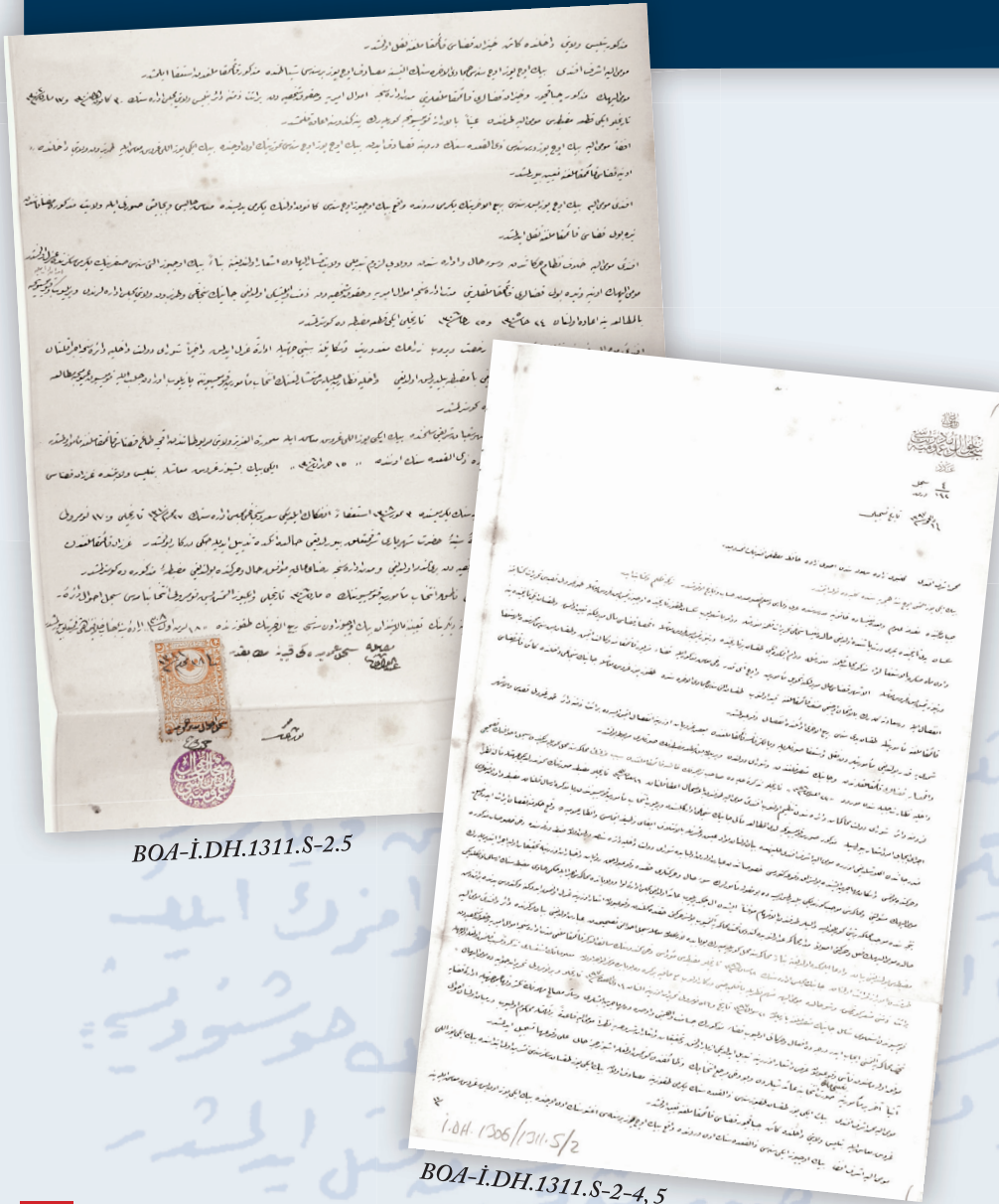
Muzaffer ÇETİN

Babası: Gelenbevîzâde sülâlesinden Usûlîzâde Hâfız Mustafa Efendi.

Doğum Tarihi Ve Yeri: Bin iki yüz altmış üç sene-i Hicriyye'sinde [m. 1847] Manisa'ya bağlı Gelenbe'de doğdu.

Tahsili: Gelenbe Sıbyân Mektebi'ni [İlkokulu] bitirdi. Eğitim hayatını Manisa'daki Hatuniye Medresesi'nde devam etti. Burada Arapça ve Fârisça'nın yanında özel hocalardan matematik ve tarih dersleri okudu. Türkçe konuşur ve yazar diplomasını aldı.

Görevleri: 1870 târihinde yirmi dört yaşında Manisa Sancağı Tahrîrât Kalemî'nede stajer olarak göreve başladı. 1872 târihinde üç yüz yetmiş beş gurus maâşla Turgudlu Kasabası Tahrîrât Kitâbeti'ne atandı. On ay sonra istifa ederek Turgudlu Muhâsebe Kalemî'nde görevine devam 1874 târihinde dört yüz yetmiş beş gurus maâşla Akhisar Kazâsı Mâl Müdürlüğü'ne ta'yin oldu. 1875

BOA-İ.DH.1311.S-2.5

BOA-İ.DH.1311.S-2-4,5

târihinde yine dört yüz yetmiş beş gurus maâşla Alaşehir Kazâsı Mâl Müdürlüğü'ne atandı. Alaşehir'de üç ay kadar aynı maâşla Alaşehir Kaymakamlığı'na vekalet etti. 1878'in Ocak ayında bu görevinden istifa ederek İstanbul'a gitti. Girdiği imtihanı kazanarak üçüncü sınıf kaymakamlık diploması aldı. 1879'un haziran ayında dokuz yüz gurus maâşla Canik Sancağı'nın Fatsa Kazâsı [Fatsa, Ordu] Kaymakamlığı'na atandı. 1880'in Mart ayında bu görevinden istifa etti.

Şimdiye kadar bulunduğu me'mûriyetlerden nakl ve isti'fâ sûretleriyle ayrılmıştır. Yalnız Fatsa Kaymakamlığı'nda iken bazı suçlamalar yapılmışsa da beraat etmiştir. Turgudlu, Alaşehir ve Akhisar kazâları kaymakamlıkları ve Canik [Samsun] Mutasarrıflığı ile ve Şûrâ-yı Devlet'den verilen beş kıt'a mazbatadan yukardaki bilgiler çıkarılmıştır.

İçişleri Bakanlığı'ndan gelen 5 Eylül 1880 tarihli tezkiresinde Fatsa Kaymakamlığı'ndan ayrılış sebebi hakkında mahkemeye gerek olmadığına karar verilmiştir. Mehmed Eşref Efendi'nin dilekçesi üzerine toplanan komisyonda hazırlanan 24 Temmuz 1880 tarihli mazbatada Eşref Efendi aleyhinde Fatsa Kaymakamlığı sırasında Kafkaslarda gelen muhacirlerin iskanında yolsuzluk yaptığı iddia edilmiştir. Bu itham üzerine Samsun Valiliği'nce geçici olarak işten el çektilerle olayın araştırılması için Canik [Samsun] İdâre Meclisi'ne havale edilmiştir. Meclis yaptığı tahkikatla yanlış yapılan sicil kaydının düzeltilmesinden ibaret olduğu anlaşılmıştır. Denilerek beraat ettirmiştir. Canik [Samsun] İdâre Meclisi'nin 1 Mayıs 1880 tarihli mazbatasında Eşref Efendi'nin Kaymakamlığı süresince devlet malına sahip çıktığını, hukuku koruduğunu, suçlu gözüyle bakılmayacağı bildirmiş-

lerdir. Yaptığı düzeltmeler doğru dahi olsa valilikten onay alması gerektiği konusunda kendisine gerekli tenbihler yapıldı.

Canik [Samsun] Valiliği'nden gelen 18 Ekim 1880 Tarihli yazıda Fatsa'nın büyük ve önemli bir kaza olduğu için idaresinin de zor olduğu; Eşref Efendi'nin görev yaptığı sırada yoğun muhacir göçü olmasından bu gibi hataların yapılabileceği anlatılmaktadır.

Eşref Efendi'nin sicilinin temiz olduğuna karar verilerek ayrı bir memuriyette görevlendirilmesinde bir skınca yoktur.

Mehmed Eşref Efendi 12 Ekim 1882'de bin iki yüz elli gurus maâş ile Bitlis Vilâyeti'ne bağlı Çapakçur [Bingöl] Kazâsı Kaymakamlığı'na ta'yin olunmuştur.

Eşref Efendi 25 Ağustos 1885'te bin iki yüz on beş gurus maş ile yine Bitlis Vilâyeti'nin Hizan Kazâsı Kaymakamlığı'na tayin edildi. 12 Mart 1886'da bu görevden istifa etti.

Çapakçur [Bingöl] ve Hizan kazâları Kaymakamlıkları süresince devlet malına sahip çıktığı, hukuku koruduğu ve görevini layıkıyla yaptığı hakkında Bitlis Vilâyeti İdâre Meclisi'nin 11 Ocak 1885 ve 29 Mart 1886 tarihli iki ayrı mazbatasından anlaşılmıştır.

Eşref Efendi 25 Temmuz 1887 bin iki yüz elli gurus maâş ile Trabzon Vilâyeti dahilinde Ünye Kazâsı Kaymakamlığı'na ta'yin edilmiştir. 8 Ocak 1888'de aynı maaşla Tirebolu Kazâsı Kaymakamlığı'na nakl edilmiştir. Bu görevinden düzene aykırı hareket, kötü hal ve idaresinden dolayı 14 Ekim 1888'de azledilmiştir.

Eşref Efendi'nin Ünye ve Tirebolu Kaymakamlıkları görevi

süresince devlet malına sahip çıktığı, hukuku koruduğu ve ilişkisi olmadığı hakkında Canik [Samsun] Sancağı ve Trabzon Vilâyeti İdâre Meclislerinin 7 Şubat 1888 ve 29 Kasım 1888 Tarihli mazbatalarda gösterilmiştir. Eşref Efendi'ye isnat edilen suçu tütün tarımına izin verdiğinden ziraatçıları zarara uğrattığı şeklindeki şikayet olduğu anlaşılmıştır. İçişleri Bakanlığı Memur Seçme Komisyonu bu durumun memuriyete engel bir durum olmadığına karar vermiştir.

20 Nisan 1890'da bin iki yüz elli gurus maâş ile Mamûretü'l-azîz Vilâyeti merbûtâtından Akçadağ [Akçadağ, Malatya] Kazâsı Kaymakamlığı'na tayin edildi. Ancak Eşref Efendi bu göreve gitmeksizin 28 Haziran 1890'da iki bin beş yüz gurus maâşla Bitlis Vilâyeti'nde Garzan Kazâsı [Yanarsu, Kurtalan, Siirt] Kaymakamlığı'na nakl olunmuştur. Bu görevinden 16 Temmuz 1892'de istifa ettiği Siird Sancağı İdâre Meclisi'nin 21 Ağustos 1892 tarihli ve 170 numaralı mazbatasından anlaşılmıştır. İsti'fâsının kabûlüne dâir irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârî şeref-müte'allik buyurulduğu hâlde onun da tezyîl edileceği derkâr bulunmuştur. Garzan Kaymakamlığı'ndan emvâl-i emîriyye ve Tekâ'üd Sandığı tevkîfâtı ile hukûk-ı şahsiyyeden berî'ü'z-zimme olduğu ve müddet-i idâresince rızâ-yı âliye muvâfık hâl ve hareketde bulunduğu mazbata-i mezkûrede gösterilmiştir.

Eşref Efendi ikinci sınıftan Kaymakamlığa yükseldiğini Me'mûrin Komisyonu'nun 18 Mart 1890 tarihli ve iki yüz altmış beş numaralı tezkeresinden anlaşılmaktadır.

Bu kayıd 1 Ağustos 1893'te düzenlenmiştir. Sicill-i Ahvâl Müdür-i Umûmîsi (Sicil İşleri Genel Müdürlüğü)

13 Ağustos 1893 Tarihli Acıpayam Kaymakamlığı'na tayini hakkında II. Abdulhamid'in Kararnamesi.

BOA-İ.DH.1311.S-2-2

Başbakanlık Özel Kalem
59

Devlet sahibi efendim hazretleri
Denizli'nin Garbikaraağaç [Acıpayam] Kazası
Kaymakâmı Fethi Efendi'nin istifasıyla boşalmış-
tır. Yerine Garzan Kazâsı Kaymakâmlığı'ndan ay-
rılan Eşref Efendi'nin ta'yini hakkında Memurları
Seçme Komisyonu'ndan verilen mazbata ve sicil
belgelerinin gönderildiği; atamasın'da bir mahzur
olmadığı bildirilmiştir. İçişleri Bakanlığı da uygun görüş bildir-
di. Bizce de uygun olduğundan tarafınıza onaya çıkardık. Son
karar padişah efendimizindir.

Fi 29 Muharrem sene [1]311 - Fi 21 Temmuz sene [1]309. [m. 2 Ağustos 1893]

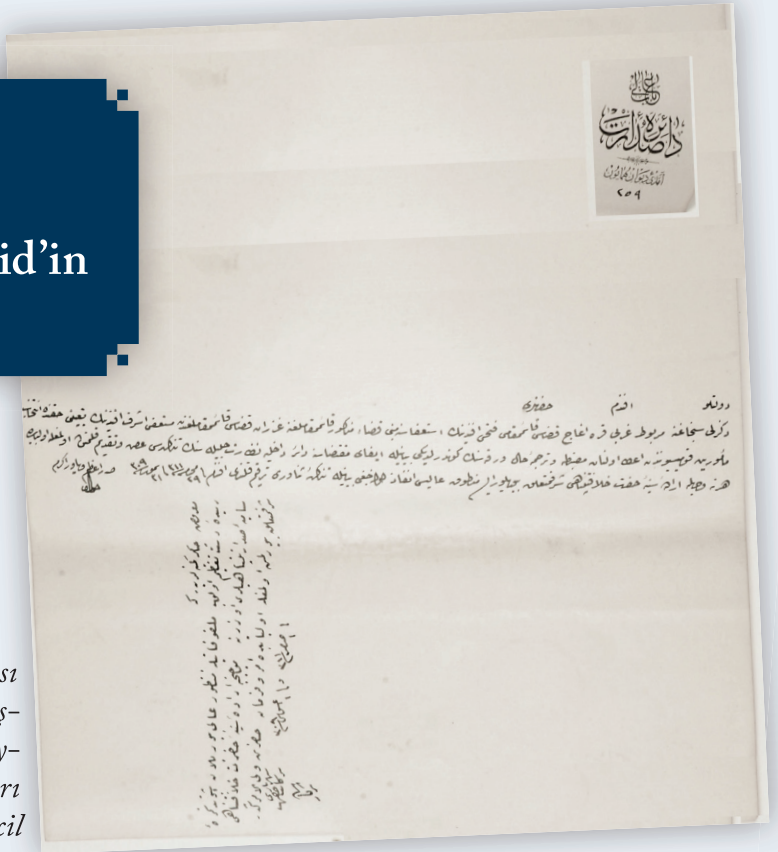
Sadriazam
Cevad Paşa

Görüşüm şudurki
Araştırılıp incelenerek düzenlenen belgeler ekleriyle birlikte Baş-
bakanlıktan huzuma sunulan kararnameyi inceledim. Uygun
görülmesini Başbakanlığa bildirin. Gereği yapılsın. Son karar
her zaman benimdir.

Fi 1 Safer sene [1]311 ve fi 1 Ağustos sene [1]309. [m. 13 Ağus-
tos 1893]

Padişah II. Abdulhamid'in Başkatibi
Süreyya

Ağustos 1893'te Denizli Sancağı Garbikaraağaç [Acıpayam]
Kazası Kaymakâmı Fethi Efendi'nin istifasıyla yerine Garzan
Kazası Kaymakamlığı'ndan istifa eden Eşref Efendi tayin edil-
di. Eylül 1893'te Garbikaraağaç'a [Acıpayam] gelerek görevine
başladı. Göreve başlamasıyla birlikte bazı kimseleri çeşitli şekilde
rahatsız ettiği ve edepsiz davranışlarda bulunduğu şeklinde şik-
ayetler başlamıştır. Yapılan araştırmada Kaymakamın gelişen
olayları hicvettiği için bu şikayetlerin olduğu tespit edilmiştir.
Herhangi bir muameleye mahal görülmediği, ayrıca Osmanlı
askeri için yazdığı bir kıta şiir ise Zabtiye Nezareti'ne gönde-
rilmiştir.

BOA-İ.DH.1311.S-2-2

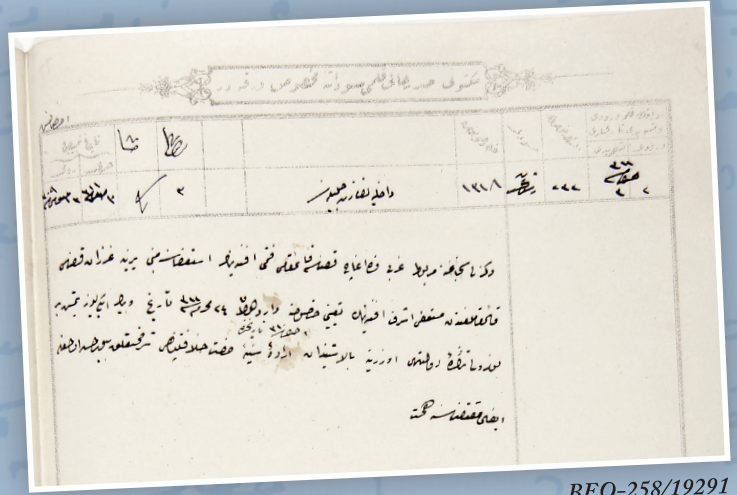

Acıpayam

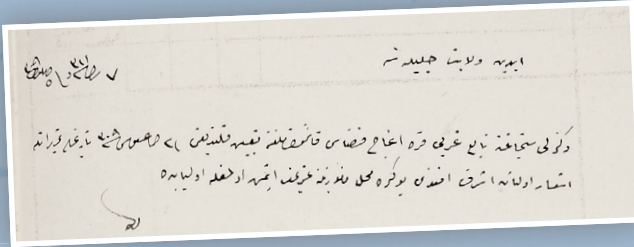
Buldan

MEHMED EŞREF EFENDİ'NİN GARBİKARAAĞAÇ (ACIPAYAM) KAYMAKAMLIĞINA ATANDIĞINA ve GÖREVE BAŞLADIĞINA DAİR BELGELER

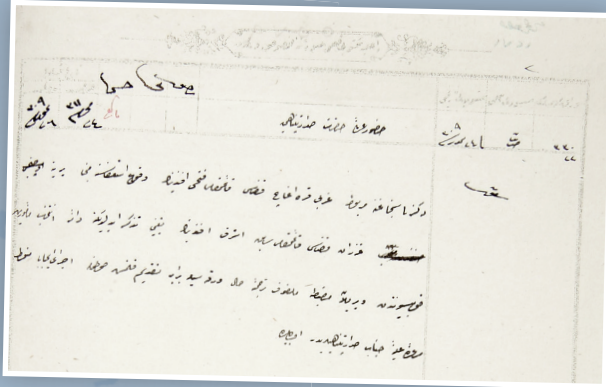

BEO-258/19291

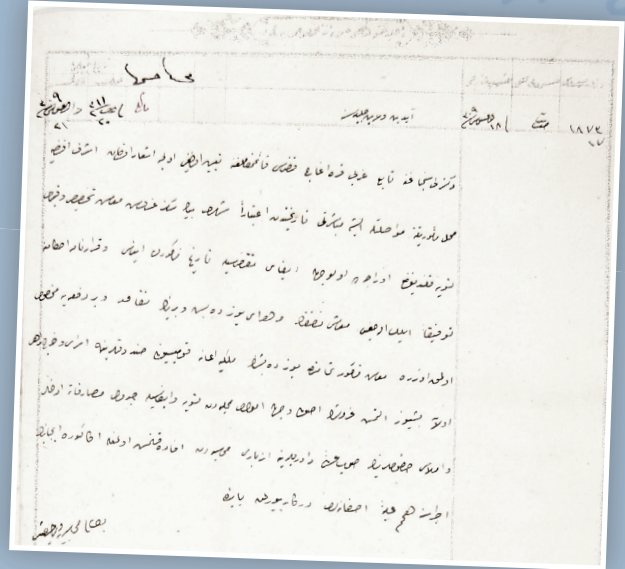
Mehmed Eşref Efendi'nin Acipayam'a gelerek
görevine başladığını bildiren belgeler.

BOA-DHMK.104.29.1

BOA-DHMK.104.29.2

BOA-DHMK.104.29.3

Acipayam kaymakamlığı-
na atandıktan sonra hep kendi
memleketinde görev yapmak için
uğraşmış Nisan 1894'te Buldan
Kazası Kaymakamı ile görev yer-
lerini değiştirmek için müracaat
ederler. Garbikaraağaç [Acipa-
yam] Kaymakamı Eşref Efendi
Mayıs 1994'te Buldan kaymaka-
mı olarak atanır.

Haziran 1896'da Aydın Vi-
layeti Kula Kazası Kaymakamı
Hamdi Bey'le görev yerlerini
değiştirmek için müracaat eder.

Kula Kazası Kaymakamı ola-
rak atanan Eşref Efendi; Eylül
1897'de Kırkağaç Kazası Kay-
makamlığı'na Kula Kaymakamı
Eşref ve Kula Kaymakamlığı'na
da Mekteb-i Mülkiye mezun-
larından Alaeddin Efendilerin
tayinleri kararlaştırılır. Kırka-
ğaç'tan Daday atanır.

Haziran 1900'de Gördes Ka-
zası Kaymakamlığı'na Daday
Kaymakamlığı'ndan istifa eden
Eşref Efendi'nin tayin olunduğu-
nu görüyoruz. Gördes kaymaka-

mı iken yolsuzlukları açığa vuran
mizah şiirler ile kendince anlat-
maya çalıştı. Göreve başlaması-
yla dilinden dolayı şikayetler de
başlamıştır. Gördes İdare Mecli-
si Azası Bakkal Sava oğlu Niko-
la'nın Kaymakam Eşref Efendi
hakkındaki şikayeti araştırılır.
Memuriyeti boyunca ilk ciddi
ihtarını alır. Ağustos 1900'de
Gördes Kazası Kaymakamı Eş-
ref Efendi'ye maaş kesilmesi ve
önceki memuriyetlerinde yaptı-
ğı yolsuzlukların tekrarı halinde
görevden alınacağı bildirilir. Şair

Eşref hicivlerine devam edince görevden alınır ve bir yıl hapis cezası verilir. Şair Eşref bu cezayı II. Abdulhamid'den bilir. Ve ona karşı nefret duymaya başlar.

Görevi esnasında gördüğü aksaklıkları hicvetmesinden dolayı hakkında çeşitli soruşturmalar açılmıştır. Bunlardan Gördes kaymakamı iken yolsuzlukları açığa vuran mizah şiirleri sebebiyle bir yıl hapsedildi. İzmir'de bir süre gözetim altında tutuldu. 1903 yılında Mısır'a kaçtı. Bir süre Fransa, İsviçre ve Kıbrıs'ta kaldı. Mısır'a dönerek Curcuna isimli mizah gazetesinde çalıştı.

1908'de İkinci Meşrutiyetin

ilânından sonra İstanbul'a döndü. Haftalık mizah dergisinde başyazar olarak çalıştı. II. Abulhamid'in tahttan indirilmesiyle örgürlük geldiğini sanan Şair Eşref birçok Türk Aydını hayal kırıklığına uğrar. Bir de İttihad ve Terakki Hükümeti tarafından İstanbul'dan kovmak için önce Kasaba Kaymakamlığı'na oradan da Adana Vali Muavinliği'ne vekaleten tayin edilmesiyle hayal kırıklığı ve üzüntüsü katlanmış oldu. Ancak görevinde daha asaleti bile tasdik edilmeden İstanbul'daki Meşrutiyet yönetimi tarafından emekliliği istemesi için ne gerekiyorsa yapılması konusunda Adana Valisi'ne emirler

gönderilmekteydi. Adana'da ilerlemiş yaşına rağmen eşkiya takibi ile görevlendirildi. At sırtında şu dağ senin bu dağ benim aylarca dağlarda gezdirildi. Bunun üzerine Şair Eşref Şu dörtlüğü söylemiştir:

*Vakt-i, istibdatta söz söylemek memnu idi;
Ağlatırdı, ağzını açsan hükümet ananı!
Devr-i hürriyetteyiz şimdi, değişti kaide.
Söyletirler evvela, sonra s..ler ananı!*

Bu görevde iken Şair Eşref emekliliğini istemek zorunda kalmıştır. Şiirlerini kaside, gazel ve kıt'a biçiminde yazan Şair Eşref, 1912 yılında Kırkağaç'ta öldü.

MEHMED EŞREF EFENDİ'NİN ŞAİR KİŞİLİĞİ

Hicve tutkun olan Eşref, kendisini dahi yermekten çekinmemiştir.

*Eylemem ölsem kizbi ihtiyar
Doğru söyler gezer bir şairim
Bir güzel maznun bulunca Eşref'e
Kendimi hicveylemesem kafirim!"*

1848'de yürürlüğe giren Osmanlı-İngiltere Ticaret Anlaşması'yla İngilizlere tanınan vergi muafiyeti yani Osmanlı ülkesinde yaptıkları ticaret ve diğer işlerden hiçbir vergi ödememeleri sebebiyle Osmanlı Maliyesi zor durumda kalmıştır. Aynı imtiyazın Fransa, Almanya, İtalya hatta Yunanistan'a bile verilmesi mali dengeyi tamamen bozmuştur. Daha da acısı Osmanlı vatandaşı iken yabancı devletler vatandaşlığına geçen Ermeni, Rum ve Yahudiler başta olmak üzere diğer gayri Müslimlere de bu hakkın verilmesi Osmanlı Maliyesini içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

1876 yılında tahta çıkan II. Abdulhamid bu durumu düzeltmek için birçok tedbirler almaya

çalışmıştır. Panayırlar kurdurarak halkın mal takası ile ürünlerini gerçek değerinde satmasını sağlamıştır. Ama gene de Osmanlı Devleti'nin vergi gelirleri o derece düşmüştür ki yeni kaynaklar aranıyordu. Maliye Nazırı (Bakanı) Sadrazama [Başbakan], "Yahu der şu fahişeler hiç de az para kazanmıyorlar ve bunlardan da gelir vergisi alalım" der. Bu olayı duyan şair Eşref şu dörtlüğü yazar:

*Vergi miktarını o merteye arttırmalı ki
Servet sahibi olanlar züğürt kalmalı
Yalnız fahişeler vergisi haksızlık olur
Evliyelerden de ...ıştikçe vergi alınmalı!*

Şair Eşref şiirinin gücüne kısa ve öz olarak çok iyi kullanmıştır.

Şanssız olduğundan yakınan birisine şu dörtlülle cevap verir:

*Kör kader saikimiz oldukça
Atlı girsek hana harlı çıkarız
Bizde oldukça bu baht-ı nasaz
Hızır'ı görsek te zararlı çıkarız.*

**saik: yol gösterici har: eşek, *baht-nasaz: uygunsuz talih, *Hızır: Hızır(as) Peygamber*

Topluma pek yararlı işler yapmadığından dem vuran birisine cevabı hazırdır:

*Vükela kabrine heykel dikelim şöyle yazıp
Ki: Bunun hal-i hayatında yeri münhal idi.
Sanmayın yevm-i vefatında bilindi kadri
Sağlığında yine bu böylece bir heykel idi.*

**vükela: bakanlar, münhal: boş, yevm-i vefat: Ölüm günü, Kadr: değer.*

Söz tarihteki bazı kişilerin yaptığı kötülüklere gelince şu örneği verir:

*Beyt-i atiyi reva eylese herkes nakarat
Vali Paşa bu gece dar-ı bekaaya gitti.
Hiç iş görmedi eyyam-ı hayatında habis
Millete, memleketi öldü de hizmet etti.*

**beyt-i ati: mezara, dar-ı bekaa: ahiret, eyyam-ı hayatı: yaşadığı günler, habis: kötü*

Sultan Hamit zamanında Mısır'ın büsbütün elden gittiğini şu kıt'a ile hicvetmiştir:

*Vakit, fırsat gözetir şab-ı cihan
Tutar elbette elinden kaçanı
Gene sahip olur inşallah
Mısır'ın elinde kaldı kaçanı...*

Kendi oğlunu (şiir yazdığını du-
yunca) bile hicveder:

Rabm-i maderden nasıl çıktıysa hali öyledir
Gezmeden seyyah-ı alem, bilmeden allamedir
Gam mıdır mektepten olmazsa şehadetnamesi
Eşrafa oğlum için namım şehadetnamedir.*

* mader=ana

*Ben ölünce demeli abhabım
Bebresi söylemek için eksikti
.ıçtı şairliğe Eşref, gitti
Üstüne oğlu gelüp tüy dikti.*

Ermeni Facim Efendi ile İzzet Efendi kavga eder. İzzet Efendi hatırlı ve yüksek rütbeli bir adamdır. Kavga esnasında Facim Efendi ona: " - senin rütben büyük amma, kendin alçaksın... " demiş. Bu kavga Eşref'in kulağına gittiği zaman kıt'ayı yazarak İzzet Efendiye yollar:

*İşittim ki seni Facim darıltmış,
Demiş: "rütben büyük, kendin küçüksün"
O, sarhoşlukla etmiş bir köpeklik,
N'olur affeyle sen ondan büyüksün!*

Zamanın İzmir Valisi Kamil Paşa, çevre kasabaları denetlemeye çıkmış: Tam o sırada Kırkağaç Kaymakamı olan Eşref'i eşeğin üstünde giderken görünce seslenmiş: "Eşref bey, Eşref Bey; aman dikkat edin efendim, eşek sizi düşürmesin."

Eşref, şöyle bir bakmış, karşısında duran adam, koskoca İzmir Valisi Kamil Paşa; Çok şaşırmış şaşırmasına ama pek bozuntuya da vermek istememiş ve hemen cevap vermiş: "Merak buyurmayınız paşam" demiş, " Bu bizim eşek var ya çok Kamildir."

*Her biri kendince zulüm etmekte
İnsan bir memur görünce eşkıya sanıyor...
Ey zarvalı, boş yere yakınma, bağırıp çağırma;
Çünkü ezilenlerin ahını işiten hükümet
bunu musiki sanıyor!*

*Millete, erbâbı mansıptan biri eşek demiş,
Reddedilmez böyle bir söz, amma ki pek can sıkar...
Olsa da millet eşek, eşek diyen bilmez mi ki:
Sadrazamlarla vâtiler de milletten çıkar...
Mansıp: Üst seviyeli bürokrat*

*Kişi, kamil oldu mu üstad mertebesinde,
Ona madde üstünde bir değer vereceksin...
Baktın ki; hali, tavrı değişti meclise geliste,
Çüüşş... deyip, sırtına bir semer vereceksin.*

*Ey bana tiynet-i ademin çamurunda
saman var mı diyen
Gel bir daba etme bu sual-i hamı
Çamurunda saman olsaydı eğer ebu'l-beşerin
Çatlayıp ta yarık olmazdı ananın ..mı*

Mısır'da iken İngiliz kuklası Kral Faruk'un sekiz atın çektiği bir arabayla Parlamente'ye gittiğini görünce anında doğaçlama olarak şunu patlatmış.

*İngiliz palyaçosu şu kralın halini gör
Yurdun sinesine tohum-u esaret ekiyor
Yuları düşman elinde beşere çifte atar
Bir mısır eşeğini bak sekiz at zor çekiyor...*

*Bir soğan soyuluyor
Yaşarıyor gözler
Bir devlet soyuluyor
Aldırmıyor öküzler*

Kamil Paşa Kıbrıs'a giderken şair Eşref'e sorar; "Kıbrıs'tan bir isteğin var mı?"

Şair Eşref'de "Paşam benim eşek ihtiyarladı, Kıbrıs'tan bana en hasından eşek getirir misin?" der.

Gel zaman git zaman paşa Kıbrıs'tan döner. Eşref gemiden inen paşayı karşılamak için iskelededir. Paşa Eşref'i görünce eşek almayı unuttuğunu hatırlayıp tutuşur.

"Eşref kusura bakma senin eşeği almayı unuttum, bir dahaki gidişte söz, alırım" der.

Eşref'in yanıtı;
"Üzülme paşam siz geldiniz ya bana yeter" olur.

Bir gün hiç sevmediği amiriyle karşılaşan Eşref bu kişiye istemeye istemeye selâm verir. Oradan doğru Askeri Kiraathane'ye gider ve dostlarına şunu okur:

*Gâvur İzmir'de sokaklar dardır
Bir selâm tavrı ile can koruruz
Söyle dursun atlarla araba
Yolda eşeklere biz has dururuz.*

Şair Eşref sanki mezartaşının çalınacağını önceden haber almışçasına şu dörtlüğü öldüğü zaman da mezar taşına sunuların yazılmasını ister:

*Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmesin reddeyleyim billahi öz kardeşimi
Gözlerim ebna-i ademden* o rütbe yıldırı kim
İstemem ben fatiha, tek çalmasını taşı mı !*

*Ebna-i ademden:
İnsanların ..neliğinden

Şairin mezar taşı ölümünden 16 yıl sonra gerçekten çalınır. Orhan Seyfi Akbaba Dergisinin 1937 yılı, 221. sayısında şunları yazıyor: "İhtimal, hırsız Eşref'in hayranlarından biriydi. Şairin (yukarıdaki) vasiyetini biliyordu.

Birçok meselde doğru tespit ettiği için bunda da haklılığını ispat ederek Eşref'i öldükten sonra utandırmak istemedi. Baktı ki: Onun dediği gibi hakikatten adını anmıyorlar, mezarına gelip bir fatiha okuyan yok. Mezar taşına ait düşüncesinin de doğru çıkmasını istedi.

Onun için bu taşı çaldı. Nef'i mezarı, Baki kimsesiz, Şeyh Galip unutulmuş, Şinasi bir apartmanın temeline sıkışmış yatarken, bu taşı usulcacık ortadan kaldırdı. Kimsenin dikkat etmediği bu kıymetli taşın bir gün büsbütün kaybolacağını düşündü. Ne müzeler idaresine, ne Evkafa, ne Belediyeye emniyet etmedi. Taşı kendisi (ç)alıp sakladı. İhtimal bir edebiyat okuyucusuydu.

Herhalde bu hırsız, Eşrefi bizden daha çok tanıyan ve seven biridir. O, şairin mezarını arayıp bulmasaydı; biz onun nerede yatıp yatmadığını hala bilmeyecek, bir mezar taşı olduğunu bile asla öğrenemeycektik! "

ELMALILI MEHMED HAMDİ YAZIR

Muzaffer ÇETİN
İbrahim ÖZTÜRK

Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır, (d. 1878, Elmalı, Antalya – ö. 27 Mayıs 1942, Erenköy, İstanbul), Osmanlının son dönem bilim ve devlet adamıdır. Telif eserlerinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Fransızca'dan çevrileri vardır. Medrese ve mekteplerde hocalık yapmış ve Ders-i âmlik rütbesi almıştır. Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır'ın en tanınmış eseri Hakk Dini Kur'an Dili (Kuran'ı Kerim'in Türkçe Tefsiri)'dir. Okan Bayülgen'in ana tarafından öz dedesidir.

Hayatı:

1878'de Antalya'nın Elmalı kazasında doğdu. Ailesi aslen Burdur'un Gölbisar-ı Karaağaç¹

kazasının Yazır köyündendir.² Babası Hoca Numan Efendi'dir. Numan Efendi, Burdur'un Gölbisar-ı Karaağaç kazasında Yazır Türkmenlerindendir. Küçük yaşta Yazır köyünden Elmalı'ya giderek ilim tahsilini orada tamamladı. Elmalı Kazası Şeriye Mahkemesi'nde başkâtib olarak göreve başladı. Hamdi Yazır'ın Annesi, Elmalı alimlerinden Esad Efendi'nin kızı Fatma hanımdır.

Türkçe'nin yanında Arapça ve Farsça'yı şiirler yazacak kadar üst seviyede bilmekte ve Türk Kültürü'nün yanı sıra Arap ve Fars kültürüne hakimdi. Ancak yazılarında sade bir Türkçe kullanmıştır. Bu dillerin yanı sıra Fransızca'yı da çok iyi de-

recede bilmektedir. "El-metalip ve'l-mezahip" adında Fransızca'dan çevirdiği bir felsefe tarihi kitabı vardır.

Mehmed Hamdi Yazır ortaokul tahsilini Elmalı'daki Rüşdiye Mektebi'nde bitirdi. Hafızlığını da tamamladıktan sonra, Arapça okudu. İslami İlimleri öğrenmek için, dayısı Hoca Mustafa Sarılar Efendi ile birlikte 1895'de İstanbul'a geldi. Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'nin Bayezid Camii'ndeki derslerine devam etti. Of'lu Mahmud Kamil Efendi'den fıkıh dersleri aldı. Devrin ileri gelen değerli hocalarından dersler okuyarak icâzet [diploma] aldı.

Mekteb-i Nuvvab'dan birinci-

1-Gölbisar-ı Karaağaç kazası bu günkü Acıpayam, Serinbisar, Gölbisar ve Yeşilova ilçelerini içine alan bir alanı kapsamaktadır. Bu ilçerin üçünde de yazır isminde ayrı ayrı köyler vardır. Hatta Elmalı kazasında da Yazır köyü olduğu için orah olduğu kanaati çok yaygındır.

2-Burdur'un Gölbisar kazasına bağlı Yazır Köyü

likle mezun olarak kadılık icazeti aldı. 1905'ten itibaren Bayezid Camii'nde öğrencilere ders vermeye başladı. Bu hizmeti 1908 yılına kadar devam etti. Bu arada Şeyhülislamlık'ta Mektubi Kalem'i'ne dahil edildi. Bir yandan da Nuvvab'da ve Mülkiye Mektebi'nde ahkam-ı evkaf, Medrese-tül Vaizin'de fıkıh, Süleymaniye Medresesi'nde mantık dersleri vermeyi devam etti. 1908 yılında dersîâm oldu. Devrin ünlü hattatları Sami Efendi ve Bakkal Arif Efendi'den hat dersleri aldı. Mustafa Kemal Atatürk'ün Kur'an-ı Kerim'i ilk kez Türkçe yorumlaması için görevlendirdiği Mehmet Akif Ersoy'dan sonraki ikinci kişidir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Meclis-i Mebusan'a Antalya mebusu olarak girdi. Şeyhülislam fetvayı vermediği için, 1. Fetva Emni olarak II. Abdulhamid'in tahttan alınması için gereken fetvayı İttihad Terakkicilerin isteği doğrultusunda yazdığı iddia edilmektedir. Daha sonra da karşı cephede olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda faaliyetlerini sürdürdü. 1909 yılında Mülkiye Mektebi'nde Ahkâm-ı Evkâf [Vakıflar Kanunu] ve Arâzî dersleri okutmuş ve yine aynı yıllarda Mekteb-i Kuzâtta "Fıkıh" dersleri vermiştir. Daha sonra sırasıyla, Ağustos 1918'de Darü'l-Hikmeti'l-İslâmiye (Şeyhü'l-İslâmlığa bağlı Yüksek Müşavere Heyeti) üyeliğine ve bir müddet sonra da başkanlığına tayin edilmiştir. Nisan 1919'da bu kurumun başkanlığına tayin edildi. Damat Ferit Paşa'nın kabinelerinde Evkaf Nazırı (Vakıflar Bakanlığı) olarak görev yaptı. Eylül 1919'da Ayan Meclisi üyeliğine getirildi. İttihat ve Terakki'nin ilim şubesinde görev yaptı.

Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması (Felsefe) ile de ilgilenen Elmalılı Hamdi Yazır, batılı yazarların eserlerini de tercüme etmiştir. Bu eserler-

de ileri sürülen konulara eleştirel yaklaşım sergileyen Elmalılı Hamdi Efendi, felsefe ve din arasında cereyan eden tartışmalara çözüm bulmaya çalışmıştır. Filozofların gerçeği kavrayamadıklarını belirtmiş, akıl ile iman bütünleştiği zaman gerçeğin kavranıp doğrulanabileceği fikrini savunmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı esnasında Mühassisin Medresesi'nde mantık dersleri okutuyordu. Damat Ferit Paşa kabinelerindeki görevi dolayısıyla, bu kabinelerin Milli Mücadele aleyhine verdiği kararlarda sorumluluğu bulunduğu gerekçesiyle giyabında idama mahkûm edildiyse de, aynı zamanda yeğeni Emin Paksüt'ün kayınpederi olan Kel Ali'nin başkanlık ettiği Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yapılan yargılamasından sonra suçsuzluğu tespit edilerek beraat etti.

Cumhuriyetin ilanı sırasında Mühassisin Medresesi'nde mantık hocası olarak dersler verdi. 1925 yılında Atatürk'ün emriyle Kur'an tefsiri hazırlanması için Elmalılı Hamdi Yazır ve Mehmed Akif Ersoy ile Diyanet İşleri Başkanlığı'na temsil eden Aksekili Ahmed Hamdi Efendi'nin aralarında Beyoğlu Dördüncü Kâtib-i Adli [Noteri] Midhat Cemal [Kutay] yaptıkları sözleşme metninin belgeleri ve çevrisi ektedir.³ Medreseler kaldırılınca evinde inzivaya çekilmiş, ilmî tetkik ve araştırmalarına devam etmiştir. Yirmi yıl kadar devam eden bu içerisinde "Hak Dini Kur'an Dili" adındaki Türkçe tefsiri hazırlamasına imkân vermiştir. Tefsire başlamadan

önce Mısırlı Prens Abbas Halim Paşa'nın teşviki ile "Büyük İslâm Hukuku Sözlüğü" ile meşgul bulunuyordu. Bu eserle birkaç yıl meşgul olduktan sonra yarım bırakmış ve tefsiri yazmaya başlamıştır.

Elmalılı Hafız Mehmed Hamdi Yazır, uzun zaman devam eden kalp yetmezliği rahatsızlığından ötürü Erenköy'deki evinde 27 Mayıs 1942'de vefat etti. Kabri Sahra-yı Cedid Mezarlığı'ndadır. Ölümünün yetmiş ikinci yılında rahmetle yad ediyoruz.

Eserleri:

1. Hak Dini Kur'an Dili (Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Tefsiri)
2. Metalip ve Mezahip (Tahlil-i Tarih-i Felsefe-Metalib ve Mezahib-Maba'de't-Tabia ve Felsefe-i İlahiyye (Paul Janet ve Gabriel Seailles'in Histoire de la philosophie çevirisi))
3. İrşadü'l Ahlâf fî Ahkâmî'l-Evkâf (Mektebi Mülkiye için ders kitabı)
4. Beyânul-Hakk
5. Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad mecmualarında makaleler

26.10.3941

قۇرۇلۇش ۋەزىرىيىتى
 قۇرۇلۇش ئورگانلىرى
 ئىدارىتى

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱۷۷۸

CUMHURİYET ARŞIVİ

۱

بلک اوغلو نورنجی کاتب عدلی مدرست جمال	مجلس برزخه خصوص قسم
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :
مجلسه : : :	مجلسه : : :

[illegible]

*Türkiye Cumhuriyeti
Beyoğlu Dördüncü Katib-i Adli [Noteri]
Midhat Cemal [Kuntay]
Mukâvelaneme
Umumî numarası: 13738
Hususî numarası: -
Tarihi: ...*

*Türkiye Cumhuriyeti Diyânet İşleri Başkanlığı ile
Ders-i âmdan Elmalılı Mehmed Hamdi [Yazar] Efendi
ve Şâir Mehmet Akif [Ersoy] Bey arasında imzalanan
mukâvelenâmedir.*

*Madde 1- Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesiyle muhtasar
bir suretde tefsîrini Mehmet Akif Bey ile Hamdi Efendi
yazacaklar.*

*Madde 2- Diyânet İşleri Başkanlığı, Hamdi Efendi ile
Mehmed Akif Bey'e altışar bin lira ödeyecektir.*

*Madde 3- İşbu paranın ödenmesi şu sûretle olacaktır:
Her birine biner liradan toplam iki bin lirası peşin ve-
rilecek ve kalan mikdâr birinci cüz'ün bitiminde yüz
seksen altışar, diğer cüz'lerden her birinin bitiminde
yüz altmış altışar lira verilmek sûretiyle taksitler ha-
linde ödenecektir.*

*Madde 4- Yazım tarzı aşağıdaki gibi olacaktır: Âyet
ve âyât-ı kerîme yazılarak altına meâl-i şerîfî ve bun-
dan sonra tefsîr ve açıklama kısmı yazılacaktır.*

*Madde 5- Tefsîr ve açıklama kısmında aşağıdaki esas-
lar dikkate alınacaktır:*

a- Âyât-ı kerîme nisbetindeki münasebât

b- Âyetin geliş sebebi.

c- Kiraât "ki aşereyi tecâvüz etmemek lazımdır."

d- İktizâsına göre terkib ve kelimelerin açıklanması

*e- İtikâdca Ehl-i Sünnet Mezhebi'ne ve amelce Hanefi
Mezhebi'ne uygun bir şekilde ayetlerin açık olduğu di-
nin hükümlerine, şer'iata, hukuka, sosyal hayata ve ah-
laka işaret ettiği veya alakadâr bulunduğu hükümlerle
ve bilimsel açıklamalarıyla yapılacaktır. Ayetler müm-
kün merteye basit ve açıklamalı olacak. Alakadâr veya-
hut ilişkisi olan konularda İslam Tarihi'ndeki olaylarla
daha da açıklayıcı olarak anlatılacaktır*

*... müelliflerince yanlış veya tabrif yollu şeyler yazıldı-
ğı tespit edilirse bunlar düzeltilecek ve gerekli tenbihler
yapılarak not alınacak.*

f- İnde'l-iktiza nâsib ve mensuh ve muhassas

*g- Baş tarafına mühim bir giriş yazısıyla Kur'ân'ın
hakikatları ve Kur'ân'ın içeriğini derinlemesine anla-
tılacak.*

*Madde 6- Peyderpey hazırlanan müsveddeler üçer
nüsha olarak düzenlenerek; biri Hamdi Efendi'de biri
Akif Bey'de diğeri de Diyânet İşleri Başkanlığı namına
Heyet-i Müşâvere azâsından Aksekili Hamdi Efendi'de
bulunacaktır.*

*Madde 7- Müsveddelerin hazırlanması esnasında la-
zım olacak kitap vesaire için yazarlara yeterli miktarda
para verilecektir. Ayrıca yazarlar emrine ücretli güzel
yazı yazabilen bir veyahud -icab ederse- iki kişi istih-
dâm olunacak ve bunlara takdir edilen ücret Diyânet
İşleri Başkanlığı'ndan verilecektir.*

*Madde 8- İlk baskısı Diyânet İşleri Başkanlığı'nın
hakkı olup on bin aded olarak güzel bir kağıda ve nefis
bir sûretde basılacaktır. Basılan kitapların yüzde yir-
misi yazarlara âid olacak ve baskı şeklini yazarlar
ta'yin edecektir.*

*Madde 9- Adı geçen eserin baskısı esnasında formala-
rının tashih ve tab'ına ait bütün işler Diyânet İşleri
Başkanlığı'a aittir.*

*Madde 10- Sahîfelerin stereotipisi alınacak ve ücretsiz
olarak yazarlara verilecektir.*

*Madde 11- Birinci baskıdan sonraki baskı hakları yal-
nız yazarlara âit olduğu cihetle istedikleri miktarda
bastırabileceklerdir.*

*Madde 12- İşbu mukâvelenâme iki nüsha olarak tan-
zîm ve teâtî kılındı.*

İmzalar:

Ahmed Hamdi

Mehmed Hamdi

Mehmet Akif

*Dâirede okunan ve meâlî tefhîm olunan bu mukâve-
lenâme zîrine mevzû' imzâlar şâhis ve hüviyeti ma'rû-
fumuz Şâir Mehmed Akif Bey ile Elmalılı Mehmet
Hamdi ve Diyânet İşleri Başkanlığı'na temsil eden
Aksekili Ahmed Hamdi Efendi'nin olup içeriğini tamâ-
men kabûl ve tasdik ettiklerini beyan etmeleri üzerine
bu anlaşma düzenlendiğini beyân ve tasdik ederiz. Bin
dokuz yüz yirmi beş senesi Ekim ayının yirmi altıncı
günü.*

Şahitler:

*Aksaray'da Yusufpaşa civarında Kuyulu Sokak'da mu-
kim Vakıf Gelirleri Kontrat Memuru Hüseyin Hüsnü
oğlu Ali Ziyaüddin*

*Üsküdar'da Ayazma'da Sermed Paşa Konağı'nda mu-
kim Abdülkadir Rıza Bey*

*Bu mukâvelenâme zîrine mevzû' imzâlar Şâir Meh-
med Akif Bey ile Elmalılı Mehmed Hamdi ve Türkiye
Diyânet İşleri Riyâseti'ni temsil eden Aksekili Ahmed
Hamdi Efendi'nin olduğu isim ve hüviyetleri bâlâda
muarrer şâhid ve mu'arriflerin ifade ve tasdiklerinden
anlaşıldığından aynen defter-i mahsusuna kayd ve tas-
dik olundu. Bin dokuz yüz yirmi beş senesi Ekim ayı-
nın yirmi altıncı günü Pazartesi günü.*

Fi 26 Teşrin-i Evvel sene [1]341 [26 Ekim 1925]

Mühür

Midhat Cemal [Kuntay]

Beyoğlu Dördüncü Katib-i Adli [Noteri]

İmzâ: Midhat Cemal

*Bu mukâvelenâme sûretinin dâiremde defter-i mah-
sûsundaki fi 26 Teşrin-i Evvel sene [1]341 [26 Ekim
1925] tarih ve 13042/263 numaralı resmî kaydına
mutâbık olduğunu tasdik ederim.*

[mühür-kâşe-imza]

HAMDİ YAZIR CAMİ

Muhammed Hamdi Yazır Yayla Camisi Kitabesi

Burdur'un Gölhisar İlçesi Yazır Köyündeki Hamdi Yazır Camisi

Çevre Dostu Çocuklarımıza Teşekkürler...

Ana nedeni "insan etkinlikleri kaynaklı" olan* ve dünya yaşamını tehdit eden "Küresel İklim Değişikliği"nin çözümüne; atık pil toplayarak, fidan dikerek, çevre duyarlılıklarını DOÇEV'le paylaşarak katkı sağlayan ülkemiz çocuklarını kutluyoruz.

*Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 5. Değerlendirme Raporu

Okul Bahçesine DOÇEV Yazan "Kastamonu-İnebolu-Atatürk Ortaokulu Öğrencileri"

Fidan Ödülüyle Atık Pil Kampanyası Düzenleyen
"Erzurum-Oltu-Karabekir İlkokulu Öğrencileri"

Köylerinde Atık Pil Kampanyası Düzenleyen
"Şanlıurfa-Harran-Küplüce İlkokulu Öğrencileri"

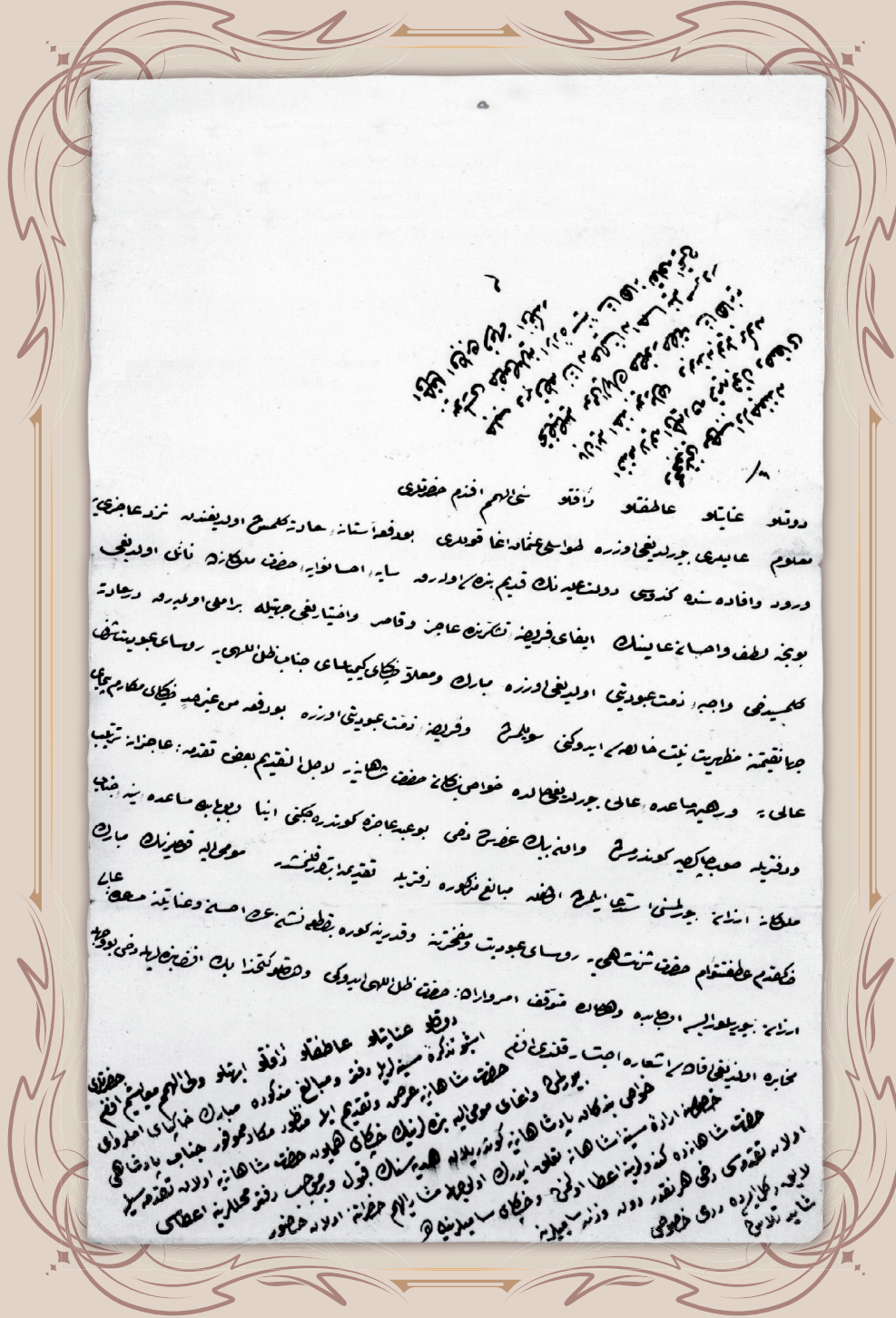
Atık Pil Kumbaralarıyla DOÇEV Yazan
"Adana-Seyhan-Barbaros İlkokulu Öğrencileri"

Çevre Duyarlılığını DOÇEV'le Paylaşan
"Denizli-Güzelpınar-Hacı Ömer Yavuz İlkokulu Öğrencileri"

Tavaslı Osman Ağa'nın Devlet için yaptığı hizmetlerinden dolayı
Padişah Abdülmecid'in huzuruna kabul edilerek
Nişan-ı Âlişan nişanı ve madalyası verilmiştir.

Padişah Abdülmecid huzurunda okunan rapor:

Padişah'ın emri üzerine İstanbul'a gelmiş olan Tavaslı Osman Ağa kulları ifadesinde kendisinin Devlet-i Aliyye'nin (Osmanlı Devleti) kadim hizmetkârı olduğunu beyan etti. İstanbul'a davet edilmesinden memnun olduğunu, ancak ihtiyarlığından dolayı bir emeli olmadığını beyan etmiştir.

Tavaslı Osman Ağa'nın yaptığı hizmetlerine layık bir nişan verilmesi uygun olacaktır. Padişah Abdülmecid'in huzuruna kabul edilen Osman Ağa'nın devlete olan bağlılığını her zaman takdir ettiğini ve getirdiği hediyelerden son derece memnun olduğunu belirtmiştir. Tavaslı Osman Ağa yaptığı güzel hizmetlerden dolayı Devlet Nişanı ile onurlandırılсын diye emir vermiştir.